[to:] Human Rights Committee
Parliament of the Republic of Lithuania
e-mail: zmteiskt@lrs.lt

Plaintiff:
Grant Arthur Gochin
Date of birth: November 2, 1963
Address: 10900 Winnetka Ave., Chatsworth, CA 91311 United States of America

Plaintiff's representative:
Rokas Rudzinskas, attorney
Address: A. Mickevičiaus street no. 14-2, LT-08119 Vilnius, Lithuania
Telephone: 8 614 88303 e-mail: rokas@rlaw.lt

COMPLAINT
On the public denial of the Holocaust and the distortion of historical facts

March 24, 2022
Vilnius

1. Description of the problem

I am a citizen of the Republic of Lithuania of Jewish ethnicity. I am contacting you regarding the actions of the Center for the Study of the Genocide and Resistance of Residents of Lithuania (hereinafter Center).

Since 2016 I have been working actively with the goal of getting the Center to remove from public view their finding of history regarding Jonas Noreika, since this finding belittles Jonas Noreika's role in the genocide of the Jews in the Telšiai and Šiauliai districts in 1941. [1] This finding is based on "convenient" sources, ignoring the "inconvenient" documents extant in the archives, and with total disregard for the facts recorded in the documents and testimonies by eye-witnesses which show that Jonas Noreika, as the delegate of the Lithuanian Activist Front government in these districts, did in fact operate at this time there when the volunteer soldiers of the Lithuanian Activist Front and the National Labor Defense (TDA in Lithuanian) isolated, looted and murdered Lithuanian citizens of Jewish ethnicity.

Since 2019 I have been working actively with the goal of getting the Center to remove from public view their finding of history on Jonas Noreika's activities in the anti-Nazi underground, because this finding is based on a single testimony given almost 50 years after the events in Šiauliai and is not supported by any other documented sources. [2] This finding asserts Jonas Noreika organized and headed the anti-Nazi underground which rescued Jews in the Šiauliai district.

I have repeatedly sent complaints to the Center concerning this goal, demanding these findings of history be removed from public view. The Center has rejected my complaints. I went to the Vilnius District Administrative Court but my complaints and appeals were rejected based on the argument the Center's findings of history are not administrative acts and that the composing of historical findings is not an administrative activity carried out by the Center, and that therefore

[1] http://genocid.lt/UserFiles/File/Pazymos/201510_noreika_pazyma01.pdf
[2] http://genocid.lt/UserFiles/File/Titulinis/2019/20191218_pazyma.pdf

the examination of these findings of history does not lie within the jurisdiction of the administrative courts.

After investigating in detail the testimony which the Center used to write their finding about Jonas Noreika's activities in the anti-Nazi underground, in February of 2022 I presented a well-founded complaint to the Center again demanding this finding of history be removed from public view. The Center rejected the complaint and refused to even consider it, making the argument the issue had been considered in detail already by the administrative courts (actually the courts only said consideration of the question did not lie within their jurisdiction). (The Center's response and the resolutions by the administrative courts are appended).

Since 2016 no institution (the president, the general prosecutor, the Journalism Ethnics Service or the courts) has undertaken to examine the case of Jonas Noreika. None of the aforementioned institutions has had sufficient political will and resolution to evaluate the existing documents which I have discovered in the Lithuanian archives which negate the assertions made in the Center's historical findings.

2. On sending the complaint to parliament

In agreement with article 6, point 12 of the law establishing the Center, the Center is responsible for its actions to the parliament and government. In line with article 70 of the Statute of the Lithuanian Parliament, the Human Rights Committee performs the following activities:

1) Considers complaints received by the Committee regarding actions by institutions insuring the protection of human rights and freedoms and accountable to the parliament;
2) Performs parliamentary supervision of institutions deciding questions regarding the insuring of human rights and freedoms;
3) Provides to government ministries, state institutions and other state organizations, and parliamentary committees recommendations and suggestions on issues within the competency of the committee.

In concert with the information announced by the Human Rights Committee, the Committee decides questions regarding ethnic minorities and protection from torture and the sowing of hatred and violence.

The Center was established by a law adopted by the Lithuanian parliament, the parliament appoints its head and the institution is accountable to parliament. One of the main legislative tasks of the Center is research into the physical and spiritual genocide of residents of Lithuania carried out from 1939 to 1990 and the restoration of historical truth and justice (article 4 of the law). The Center's activities are connected with the violations of human rights in Lithuania by the occupational regimes. In consequence of this, the conclusion should be drawn that the Center's research activity falls within the area of activity of the Human Rights Committee and that the Human Rights Committee as an institution performing parliamentary supervision has the competency to examine issues regarding the Center's research activity in the sphere of human rights violations.

3. European Union initiative

In the fall session of parliament in 2020, the Committee's report indicated the Committee had acquainted itself with the work program of the European Commission and had selected three European Commission initiatives as urgent or extremely urgent for the Lithuanian parliament's

Human Rights Committee: "... 3. Communiqué on the European Union's strategy for fighting anti-Semitism (urgent)."

On page 21 of the European Union's strategy for battling anti-Semitism it says Holocaust denial, the distortion of facts and their belittlement, are often used to spread hatred against people of Jewish ethnicity and in the attempt to re-write European and Jewish history. It says "hate-speech connected with approval for the Holocaust, denying the Holocaust or grossly belittling it" are forbidden under the EU's Framework Decision for combating racism and xenophobia.

In fighting Holocaust denial and the distortion of facts, the European Commission used the definition provided by the IHRA (International Holocaust Remembrance Alliance) which says **Holocaust denial in its various forms is an expression of anti-Semitism**.

It is an attempt to deny the genocide of the Jews by making efforts to relieve national socialism and anti-Semitism from fault and responsibility. **The distortion of the facts of the Holocaust is considered an intentional effort to write off or diminish the consequences of the Holocaust or basic parts of it, including collaborators and the allies of Nazi Germany**.

In implementing the EU's strategy for combating anti-Semitism, **member-states are called upon to participate actively in consciousness-raising campaigns concerning Holocaust denial, the distortion of facts and their gross belittlement**.

4. Holocaust denial, belittlement and distortion of facts

The Center in publishing its findings of history on Jonas Noreika is publicly denying this person contributed to the isolation of people of Jewish ethnicity, the theft of their property and their extermination in the Telšiai and Šiauliai districts. Arguments for the denial of specific documented facts which exist in the archives on the actions of Jonas Noreika and his contribution to the Holocaust (the Center's arguments) are discussed in detail in written explanations (appended as a separate document) as well as in the plaintiff's case of February, 2022, for the annulment of this finding of history from 2019.

Based on the documentary evidence collected and court jurisprudence regarding the definition of contributing to the crime of genocide, and taking into consideration the concept of Holocaust denial adopted by the IHRA, it is clear that the Center in its publications is not only violating articles 19 and 22 of the Lithuanian law on the provision of public information banning the publication of non-objective information and disinformation, but is also committing the crime defined in article 170 (2) of the Lithuanian criminal code, namely, grossly belittling the war crimes committed by Jonas Noreika. Through these illegal acts the Center is encouraging anti-Semitism and is failing to perform the essential task for which it was founded: to restore historical truth and justice (article 4 of the law for the establishment of the Center).

5. Request

In light of the above, I ask the Human Rights Committee of the Parliament of the Republic of Lithuania in implementing its function of parliamentary oversight and within the directions set by the EU strategy for combating anti-Semitism to consider this complaint, to stop Holocaust denial and anti-Semitic propaganda and to require the Center for the Study of the Genocide and Resistance of Residents of Lithuania to remove from public view its findings of history regarding Jonas Noreika which distort the facts of the Holocaust.

Respectfully,
Grant Arthur Gochin
[signed]

APPENDED:

1. Finding on Jonas Noreika's activities in the anti-Nazi underground, December 18, 2019
2. Finding on Jonas Noreika's activities in occupied Lithuania, October, 2015
3. Complaint for the annulment of the historical finding, February, 2022
4. Center response to complaint, March, 2022
5. Vilnius District Administrative Court finding No. eI2-2846-535-2020 of March 17, 2020
6. Supreme Administrative Court finding eAS-312-552-2020 of May 6, 2020
7. Explanations in written form on the illegality of the historical findings
8. Copy of agreement for legal services

The plaintiff has in his possession copies of the archival documents which are cited in the written explanations. The plaintiff also has copies of earlier responses from the Center to his complaints. If the Human Rights Committee does undertake to consider the facts outlined in this complaint, the plaintiff is fully prepared to present these documents to the Committee for their consideration and to provide addition explanations, and to respond to questions presented.

RUDZINSKAS
— & PARTNERIAI —

Lietuvos Respublikos Seimas
Žmogaus teisių komitetas
el. paštas: zmteiskt@lrs.lt

LYDRAŠTIS

2022 m. kovo 24 d.
Vilnius

Rokas Rudzinskas ir Grant Arthur Gochin, asmens kodas: 36311021360, adresas: 10900 Winnetka Ave, Chatsworth, CA 91311, JAV (toliau tekste – Klientas) sudarė teisinių paslaugų ir atstovavimo sutartis, kurių pagrindu Rokui Rudzinskui buvo pavesta atstovauti Klientą valstybės ir kitose institucijose, įmonėse, įstaigose, organizacijose, teikti prašymus, gauti reikalaujamus dokumentus bei palaikyti teisinius ryšius su trečiosiomis šalimis.

Veikdamas kaip įgaliotas atstovas, perduodu Jums adresuotą Kliento skundą. Teisinių paslaugų sutarties išrašas pridedamas.

Kliento adresas korespondencijai Lietuvos Respublikoje: A. Mickevičiaus g. 14-2, Vilnius, el. paštas: rokas@rlaw.lt

PRIDEDAMA:

1. 2022-03-24 Grant Arthur Gochin skundas;

2. Išrašas iš teisinių paslaugų sutarties.

Pagarbiai
Rokas Rudzinskas

Dokumentą elektroniniu parašu pasirašė ROKAS,RUDZINSKAS
Data: 2022-03-25 16:32:00

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMAS
Žmogaus teisių komitetas

el. paštas: zmteiskt@lrs.lt

Pareiškėjas:
Grant Arthur Gochin
Gimimo data:1963-11-02
Adresas: 10 900 Winnetka ave, Chatsworth, CA 91311 Jungtinės Amerikos Valstijos

Pareiškėjo atstovas:
Advokatas Rokas Rudzinskas
Adresas: A. Mickevičiaus g. 14-2, LT-08119 Vilnius
Tel.: 8 614 88303, el. Paštas: rokas@rlaw.lt

SKUNDAS
Dėl viešo Holokausto neigimo ir istorinių faktų iškraipymo
Vilnius, 2022-03-24

1. Problemos aprašymas

Esu žydų tautybės Lietuvos Respublikos pilietis. Kreipiuosi į Jus dėl Lietuvos Gyventojų Genocido ir Rezistencijos Tyrimų Centro (toliau – Centras) veiksmų.

Nuo 2016 m. aktyviai veikiu siekiant, kad Centras iš viešos prieigos pašalintų istorinę pažymą apie Joną Noreiką[1], kadangi šioje pažymoje yra sumenkinamas Jono Noreikos vaidmuo Telšių ir Šiaulių apskrities žydų genocide 1941 m. Pažyma yra parengta remiantis „patogiais“ dokumentais, ignoruojant archyvuose esančius „nepatogius“ dokumentus ir visiškai nepaisant dokumentuose ir liudininkų parodymuose užfiksuotų aplinkybių, kad Jonas Noreika, kaip Lietuvos Aktyvistų Fronto vyriausybės delegatas apskrityse veikė būtent tuo metu kai Lietuvos Aktyvistų Fronto ir Tautinės Darbo Apsaugos sąvanoriai jose izoliavo, plėšė ir žudė žydų tautybės Lietuvos piliečius.

Nuo 2019 m. aktyviai veikiu siekiant, kad Centras iš viešos prieigos pašalintų istorinę pažymą apie Jono Noreikos veiklą antinaciniame pogrindyje[2], kadangi ši pažyma yra parengtą remiantis vieninteliu liudijimu duotu praėjus beveik 50 metų po įvykių Šiauliuose ir neparemta jokiais kitais dokumentuotais šaltiniais. Šioje pažymoje yra teigiama, kad Jonas Noreika Šiaulių apskrityje organizavo ir vadovavo antinacistiniam pogrindžiui, kuris gelbėjo žydus.

Tuo tikslu ne kartą kreipiausi į Centrą su skundais, reikalaudamas pašalinti istorines pažymas iš viešos prieigos. Centras mano skundus atmetė. Kreipiausi į Vilniaus apygardos administracinį teismą, tačiau mano skundai ir apeliacijos buvo atmesti, motyvuojant tuo, kad Centro pažymos nėra administraciniai

1 http://genocid.lt/UserFiles/File/Pazymos/201510_noreika_pazyma01.pdf
2 http://genocid.lt/UserFiles/File/Titulinis/2019/20191218_pazyma.pdf

aktai, kad istorinių pažymų rengimas nėra Centro administracinė veikla, todėl šių pažymų nagrinėjimas nėra administracinių teismų kompetencijoje.

Detaliai įvertinęs liudijimą, kuriuo remiantis buvo parengta pažyma dėl Jono Noreikos veiklos antinaciniame pogrindyje, 2022 m. vasario mėn. kreipiausi į Centrą su argumentuotu skundu, pakartotinai reikalaudamas pašalinti šią pažymą iš viešosios prieigos. Centras skundą atmetė atsisakė nagrinėti, argumentuodamas tuo, kad šį klausimą yra detaliai išnagrinėję administraciniai teismai (vienok teismai pasisakė tik tiek, kad klausimo nagrinėjimas yra ne jų jurisdikcijoje) (Centro atsakymas ir Administracinių teismų nutartys pridedamos).

Nuo pat 2016 m. nė viena institucija (Prezidentė, Prokuratūra, Žurnalistų etikos tarnyba, Teismai) nesiėmė nagrinėti Jono Noreikos bylos. Nė vienai iš išvardintų institucijų neužteko politinės valios ir pasiryžimo įvertinti mano atrastus Lietuvos archyvuose esančius dokumentus, paneigiančius Centro istorinėse išvadose išdėstytus teiginius.

2. Skundo priskyrimas Seimui

Sutinkamai su įstatymo, kuriuo įsteigtas Centras 6 str. 5 d. 12 p. už savo veiklą Centras yra atskaitingas Seimui ir Vyriausybei. Sutinkamai su Seimo statuto 70 str. Žmogaus teisių komitetas:

1) Svarsto komitete gautus skundus dėl Seimui atskaitingų institucijų, užtikrinančių žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, veiklos;
2) Atlieka institucijų, sprendžiančių žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo klausimus parlamentinę kontrolę;
3) Teikia ministerijoms, valstybės institucijoms ir kitoms organizacijoms, Seimo komitetams rekomendacijas bei pasiūlymus komiteto kompetencijos klausimais;

Sutinkamai su Žmogaus teisių komiteto skelbiama informacija, Komitetas sprendžia klausimus susijusius su tautinėmis mažumomis ir apsauga nuo kankinimų, nesantaikos kurstymo ir prievartos.

Centras yra įkurtas Seimo išleistu įstatymu, jo vadovą skiria Seimas, įstaiga yra atskaitinga Seimui. Vienas iš pagrindinių Centro įstatyminių uždavinių (Įstatymo 4 str.) yra okupacinių režimų 1939-1990 metais vykdyto Lietuvos gyventojų fizinio bei dvasinio genocido tyrimas bei istorinės tiesos ir teisingumo atkūrimas. Centro veikla yra susijusi su okupacinių režimų Lietuvoje vykdytais žmogaus teisių pažeidimais. To pasekoje darytina išvada, kad ši Centro tiriamoji veikla patenka į Žmogaus teisių komiteto veiklos sritį ir Žmogaus teisių komitetas, kaip parlamentinę kontrolę vykdanti institucija turi kompetenciją nagrinėti klausimus susijusius su Centro tiriamąja veikla žmogaus teisių pažeidimo srityje.

3. Europos Sąjungos iniciatyva

2020 m. rudens sesijos Komiteto ataskaitoje yra nurodyta, kad Komitetas, susipažinęs su Europos Komisijos darbų programa išskyrė šias Europos Komisijos iniciatyvas kaip aktualias arba labai aktualias Žmogaus teisių komitetui: <...> “3. Komunikatas dėl ES kovos su antisemitizmu strategijos (aktualu)”.

ES kovos su antisemitizmu strategijos 21 psl. yra nurodoma, kad Holokausto neigimas, faktų iškraipymas ir menkinimas dažnai naudojamas kurstant neapykantą žydų tautybės žmonėms ir bandant perrašyti Europos ir žydų istoriją. <...> Neapykantos kalba, susijusi su pritarimu Holokaustui, jo neigimu arba dideliu menkinimu, pagal Pagrindų sprendimą dėl kovos su rasizmu ir ksenofobija yra draudžiama .

Kovodama su Holokausto neigimo ir faktų iškraipymo reiškiniu Komisija remiasi IHRA *(International Holocaust Rememberance Alliance)* apibrėžtimi, pagal kurią **Holokausto neigimas įvairiose formose yra antisemitizmo išraiška.**

Tai bandymas paneigti žydų genocidą dedant pastangas išvaduoti nacionalinį socializmą ir antisemitizmą nuo kaltės ar atsakomybės. **Holokausto faktų iškraipymu yra laikomos sąmoningos pastangos nurašyti arba sumažinti Holokausto padarinius arba jo esminius elementus, įskaitant kolaborantus ir Nacistinės Vokietijos sąjungininkus.**

Įgyvendinant ES kovos su antisemitizmu strategiją, **Valstybės narės raginamos aktyviai dalyvauti** sąmoningumo didinimo apie Holokausto neigimą, faktų iškraipymą ir menkinimą kampanijose.

4. Holokausto neigimas, menkinimas ir faktų iškraipymas

Centras publikuodamas istorines pažymas apie Joną Noreiką viešai neigia, kad šis asmuo prisidėjo prie žydų tautybės asmenų izoliavimo, turto grobstymo ir sunaikinimo Telšių ir Šiaulių apskrityse. Konkretūs dokumentuoti ir archyvuose esantys Jono Noreikos veiklos faktai ir jo prisidėjimo prie Holokausto neigimo argumentai (Centro pažymų argumentai) yra detaliai aptarti paaiškinimuose raštu, (pridedami atskiru dokumentu), bei 2022 m. vasario mėn. pareiškėjo skunde dėl 2019 m. istorinės išvados panaikinimo.

Remiantis surinktais dokumentiniais įrodymais ir teismine jurisprudencija dėl prisidėjimo prie genocido nusikaltimo sąvokos, bei atsižvelgiant į Holokausto neigimo sąvoka įtvirtinta IHRA, matyti, kad Centras savo publikacijomis ne tik pažeidžia Visuomenės informavimo įstatymo 19 ir 22 str draudžiančius skelbti neobjektyvią informaciją ir dezinformaciją, bet ir atlieka Baudžiamojo kodekso 170 (2) str numatytą nusikalstamą veiką – šiurkščiai menkina Jono Noreikos padarytus karo nusikaltimus. Tokiais neteisėtais veiksmai Centras skatina antisemitizmą ir nevykdo esminio savo įsteigimo uždavinio (Centro įstatymo 4 str) - atkurti tiesą ir teisingumą.

5. Prašymas

Atsižvelgiant į tai kas išdėstyta, prašau Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komiteto, įgyvendinti parlamentinės priežiūros funkciją ir ES kovos su antisemitizmo strategijos gairėse ištirti šį skundą, užkirsti kelią Holokausto neigimui ir antisemitinei propagandai, bei įpareigoti Lietuvos Gyventojų Genocido ir Rezistencijos Tyrimų Centrą iš viešos prieigos pašalinti Holokausto faktus iškraipančias pažymas apie Joną Noreiką.

Pagarbiai,
Grant Arthur Gochin

PRIDEDAMA:

1 2019-12-18 pažyma dėl Jono Noreikos veiklos antinaciniame pogrindyje
2 2015-Spalis pažyma dėl Jono Noreikos veiklos okupuotoje Lietuvoje
3 2022 m. vasario mėn. Skundas dėl istorinės išvados panaikinimo
4 2022 m. kovo mėn. Centro atsakymas į skundą
5 2020-03-17 Vilniaus apygardos administracinio teismo nutartis -eI2-2846-535-2020
6 2020-05-06 Vyriausiojo administracinio teismo nutartis eAS-312-552-2020
7 Paaiškinimai raštu dėl istorinių pažymų neteisėtumo
8 Išrašas iš teisinių paslaugų sutarties

Pareiškėjas savo žinioje turi archyvinių dokumentų kopijas, kurie yra minimi paaiškinimuose raštu. Pareiškėjas taip pat turi ankstesnių Centro atsakymų į skundus kopijas. Tuo atveju jei Seimo Žmogaus teisių komitetas imsis tirti skunde išdėstytas aplinkybes, pareiškėjas yra pasirengęs perduoti dokumentus Komitetui susipažinimui, pateikti papildomus paaiškinimus ir atsakyti į pateiktus klausimus.

BĮ "Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras"
Didžioji g. 17/1, Vilnius

Pareiškėjas:
Grant Arthur Gochin
Gimimo data:1963-11-02
Adresas: 10 900 Winnetka ave, Chatsworth, CA 91311 Jungtinės Amerikos Valstijos

Pareiškėjo atstovas:
Advokatas Rokas Rudzinskas
Adresas: A. Mickevičiaus g. 14-2, LT-08119 Vilnius
Tel.: 8 614 88303, el. Paštas: rokas@rlaw.lt

SKUNDAS DĖL ISTORINĖS PAŽYMOS PANAIKINIMO

2022 m. vasario 11 d.

LGGRTC 2019 m. gruodžio mėnesį parengė ir publikavo istorinę pažymą „Dėl Jono Noreikos (generolo Vėtros) veiklos antinacistiniame pogrindyje". Pažymos antraštės teigia, kad:

1. Jonas Noreika aktyviai prisidėjo prie Šiaulių žydų gelbėjimo.
2. J. Noreika laikytinas antinacinio pasipriešinimo dalyviu nuo pat savo darbo Šiaulių apskrities viršininku pradžios.
3. Iki Žagarės geto likvidavimo J. Noreika nesuprato, kad getai yra vienas iš Holokausto etapų

Istorinės pažymos teiginiai yra paremti išimtinai kun. Jono Borevičiaus liudijimu ir LGGRTC prielaidomis. Pažymoje yra remiamasi žydus gelbėjusio D. Jasaičio autoritetu, kalbama apie jo veiklą, tačiau nėra pateikiama jokio dokumentuoto liudijimo įvardijančio Joną Noreiką vadovavus žydų gelbėjimo organizacijai. Argumentui pagrįsti, paprasčiausiai panaudojamos gramatinės priemonės, laužtiniai skliaustai, kuriuose į cituojamą D. Jasaičio kalbą yra įterpiami LGGRTC pageidaujami papildymai. Tokiu būdu remiantis vien Jono Borevičiaus žodžiais yra užpildomos D. Jasaičio teiginių „spragos" ir LGGRTC visuomenei pristato iki šiol nežinotą ir D.Jasaičio neįvardintą Šiaulių apskrities žydų gelbėjimo tinklo vadą – Joną Noreiką.

Istorinę pažyma „Dėl Jono Noreikos (generolo Vėtros) veiklos antinacistiniame pogrindyje" yra neobjektyvi, nepagrįsta ir nemoksliška. Pažymoje išdėstyti teiginiai žeidžia Lietuvos žydų bendruomenę, klaidina Lietuvos žmones ir neigia Jono Noreikos prisidėjimą prie Holokausto Šiaulių apskrityje. Pažyma formuoja ydingą istorinių tyrimų metodologiją, tai prieštarauja pamatiniams

LGGRTC įstatymo 4 str. nustatytiems šios įstaigos įsteigimo principams, kuria Holokausto neigimo precedentą, todėl turėtų būti pašalinta iš viešosios prieigos.

Istoriografiniai liudijimai

LGGRTC savo pažymos argumentus grindžia išimtinai kunigo Jono Borevičiaus liudijimu duodu Ilinojaus apygardos teisme, JAV 1986 m. byloje JAV prieš Antaną Virkutį. Šioje byloje valstijų prokuroras siekė panaikinti A.Virkučio JAV pilietybę ir jį deportuoti, ryšium su melagingais parodymais dėl nesikooperavimo su nacių valdžia duotais atvykstant į JAV ir įgijant pilietybę natūralizacijos būdu. Liudininkas Jonas Borevičius teisme atsako į A.Virkučio advokatės ir prokuroro klausimus praėjus 40 metų nuo aptariamų įvykių. Jis byloje yra apklausiamas dėl to, kad būdamas kunigas Šiauliuose jis nacių okupacijos metu dažnai lankydavosi Šiaulių kalėjime, kurio prižiūrėtojo pareigas 1941 m. - 1943 m. ėjo Antanas Virkutis, todėl galėtų suteikti informacijos galinčios patvirtinti arba paneigti prokuroro argumentus dėl Antano Virkučio nusikaltimų prieš žmoniją ir kooperavimosi su nacių valdžia.

Prieš vertinant Jono Borevičiaus liudijimą ir jo, kaip istorinio šaltinio patikimumą, svarbu yra nustatyti istorinius šaltinius liudijančius 1941 m. - 1943 m. įvykius Šiauliuose ir Šiaulių kalėjime.

Kalėjimų departamento duomenimis, antrojo pasaulinio karo metais Šiaulių kalėjime šeimininkavo nacių kariuomenė. Jie kalėjime kalino ne tik žydus, bet ir jiems nepaklusnius lietuvius. 1941-1944 m. iš šio kalėjimo didelėmis grupėmis žmonės buvo vežami sušaudyti, o jų vietas užimdavo vis nauji suimtieji[1].

Genocido ir rezistencijos tyrimų centro duomenimis, nuo 1941 m. liepos mėnesio Šiaulių kalėjime įkalinti žydai ir sovietiniai aktyvistai taip pat buvo šaudomi šalia Pročiūnų kaimo (7 km nuo Šiaulių). Taip dar iki geto įsteigimo buvo sušaudyta apie 1000 Šiaulių žydų.[2]

Karo laikų metraštininko Šiauliečio Leibos Lipšico duomenimis, 1941 m. birželio 28 d., praėjus dviem dienom po to, kai vokiečiai įžengė į miestą, prasidėjo žydų vyrų areštai, trukę ilgiau nei savaitę. Suimtieji buvo suvaryti į Šiaulių kalėjimą. Kalėjimo viršininko pareigas tada ėjo sadizmu ir neapykanta žydams pasižymėjęs Virkutis. Jam nenusileido vokiečių paskirtas kalėjimo viršininkas Kraulichas. Abu šie viršininkai tarsi lenktyniavo sudarydami nepakeliamas sąlygas suimtiesiems žydams: marino juos badu, nuolat mušė ir tyčiojosi, luošino. Kamerose žmonių buvo keturis penkis kartus daugiau negu jos galėjo talpinti. Surinkę 250–300 žydų, LAF'o aktyvistai veždavo juos į Luponių mišką. Ten

1 http://www.kaldep.lt/lt/siauliuti/veikla-mpn_255_511/istorija_238_256_512.html
2 http://genocid.lt/UserFiles/File/Atmintinos_datos/2014/08/201408_getas.pdf

pasmerktuosius versdavo išsikasti duobes, po to šaudydavo. Pirmosiomis okupacijos savaitėmis buvo suimta ir nužudyta apie 1200 vyrų[3].

Karo laikų metraštininkas šiaulietis Leiba Lipšicas, knygoje „Šiaulių getas“ aprašo, kad 1941 m. liepos mėn. 11 d. rytą LAF'o štabas pasiuntė apie 50 savo kovotojų grupėmis po 3-4 vyrus, suimti žydų vyrus ir nusavinti jų šeimų vertingesnį turtą. Baltaraiščiai žydų butuose atsirado apie 9 val. ryto. Prasidėjo kratos. Buvo ieškoma aukso, papuošalų, pinigų bei vertingesnių namų apyvokos daiktų, drabužių. Kratos trukdavo 3-5 valandas. Aktyvistai grobė net patalynę, kostiumus, paltus, taip pat servizus. Surastą turtą liepė krauti į lagaminus, krepšius ar maišus. Suimti vyrai turėjo grobį nešti į policijos nuovadą (dabar miesto savivaldybė). Ši akcija buvo organizuojama be okupantų žinios. Vokiečiai patys norėjo pasipelnyti. Jiems rūpėjo valiuta, auksas, juvelyriniai dirbiniai, brangakmeniai, vertybiniai popieriai, tačiau jie buvo visiškai abejingi nekilnojamam turtui, drabužiams, patalynei, namų apyvokos daiktams. Tą dieną LAF'o štabas buvo suplanavęs suimti apie 600 žydų vyrų, tačiau suėmė tik apie 140. Vokiečiai įsikišo į šią akciją, sustabdė aktyvistų būrius su suimtais žydais prie kino teatro "Liaudies namai" ir policijos nuovados pastatų. Baltaraiščius nuginklavo, susodino ant šaligatvių, o žydus su savo turtu paleido namo. Karo lauko policija, nutraukusi šiuos areštus, iš baltaraiščių kišenių iškratė auksą, papuošalus ir valiutą. Vis dėlto apie 30 žydų buvo nuvesti į kalėjimą ir vėliau sušaudyti. Taip vokiečių karinė administracija parodė LAF'o štabui ir lietuvių policijai bei miesto savivaldybei, kas mieste tikrieji šeimininkai.[4]

Leiba Lipšicas, knygoje „Šiaulių getas“ aprašo, kad buvusioje stovykloje taip pat kilo vidurių ir dėmėtosios šiltinės epidemijos. 1941-1942 metų žiema buvo labai šalta. Vokiečiai atidarė barako langus, belaisvius ir barakus priešgaisrinėmis šlangomis apipylė vandeniu. Visi belaisviai sušalo. Kalėjimo teritorijoje belaisviai ir per speigus buvo laikomi vidiniame kieme - išbadėję ir ligoti belaisviai nuo šalčio mirė šimtais. Buvo kanibalizmo atvejų: stipresni valgė nusilpusius.[5]

Leiba Lipšicas, knygoje „Šiaulių getas“ aprašo, kad 1943 metų lapkričio 5 dieną pagal numatytą planą SS tarnyba, pasitelkusi ROA (Russkaja osvoboditelnaja armija arba vadinamuosius vlasovininkus) karių kuopą ir visą SD bei SIPO personalą, palaukė, kol geto kaliniai išeis į darbą, apsupo getą: pro vartus niekas negalėjo nei išeiti, nei įeiti. Gete fašistai pradėjo ieškoti vaikų iki 13 metų. Radę vilko ir mėtė į mašinas. Nuvežę į stotį, sugrūdo į prekinius vagonus.[6] Vaikai buvo išvežti į koncentracijos stovyklas.

Jono Borevičiaus liudijimai

3 https://www.lzb.lt/2014/09/18/siauliu-geto-istorija-prisimena-leiba-lipsicas-jo-istorija-saugoma-valstybiniame-vilniaus-gaono-zydu-muziejuje/
4 http://www.krastas.lt/?data=2001-07-25&rub=1143711027&id=1146654442
5 http://www.krastas.lt/?data=2001-07-28&rub=1143711027&id=1146654595
6 http://www.krastas.lt/?data=2001-08-02&rub=1143711027&id=1146654551

Savo liudijime Jonas Borevičius nurodo, kad nuo 1939 m. iki 1944 m. gyveno pačiame Šiaulių miesto centre. Nurodo, kad šiuo laikotarpiu jis lankydavo kalinius Šiaulių kalėjime. Atsakydamas į A.Virkučio gynėjos klausimus dėl kalinių kalinimo sąlygų ir kalėjimo administracijos, jis nurodo, kad per visą kalinių lankymo laikotarpį (t. y. trejus metus), iš kalinių niekada negirdėjo nusiskundimų dėl administracijos ar kalinimo sąlygų ir tai jį stebino (p 33).

Atsakydamas į prokuroro klausimą, ar jis žinojo, kad Antanas Virkutis priklausė „baltaraiščiams“, Borevičius nurodė, kad nežinojo ir paklausė „ Ka reiškia „balataraiščiai“ ? Ar tai kokia speciali organizacija?“ (p 106)

Atsakydamas į prokuroro klausimą kokia veikla užsiėmė Lietuvos Aktyvistų Frontas, Borevičius nurodė, kad LAF užsiemė anti-nacistine veikla. Atsakydamas į prokuroro klausimą ar jis žinojo, kad lenkai ir žydai nebuvo priimami į LAF, Borevičius nurodė, kad „priimami buvo visi ir žydų tautybės žmonės Lietuvoje buvo visokeriopai privilegijuoti, visokeriopai“ (p 108). Vienok nurodė, kad nepažinojo nė vieno žmogaus priklausiusio LAF nei Kaune, nei Šiauliuose ir apie šią organizaciją nieko negali papasakoti.

Atsakydamas į prokuroro klausimą ar jis atsimena 1941 m. birželio pabaigoje Šiauliuose vykusius pogromus, kurių metu buvo nužudyta 1000 žydų tautybės asmenų, Borevičius nurodo, kad neatsimena. Nurodo, kad pradžioje atėjo kariuomenė ir jie nieko nedarė, po mėnesio ar dviejų atėjo naciai ir jie sukėlė visą betvarkę, persekiojo žydus, lietuvius ir lenkus. Perklaustas nurodo, kad nežino ir tuo netiki. „Aš buvau ten Šiauliuose visą laiką. Aš to nemačiau ir tuo netikiu, kad lietuviai kada nors buvo nusiteikę prieš žydus. Jie buvo nusiteikę prieš nacius, taip, bet ne prieš žydus“ (p 110-111).

Atsakydamas į prokuroro klausimą ar jam yra žinoma, kad vokiečių mobilus žudymo būrys 1941 m. liepos mėn. Šiaulių regione nužudė virš 13 000 žydų, Borevičius nurodo, kad „1941 m. buvau labai gerai informuotas apie Šiaulius, Šiaulių gyvenimą ir žydų problemą, tačiau apie tai niekada negirdėjau“ (p 111 -113).

Atsakydamas į prokuroro klausimą ar jam yra žinoma apie žydų žudynes Kužių miške netoli Šiaulių, nurodo, kad „ Tai yra vieta kur mano, mūsų, draugas tėvas Kleiba išgelbėjo šimtus žydų. Kužiai ir Kužių miškas. Tačiau aš niekada negirdėjau apie šį galimą įvykį kurį minite. Aš nežinau, kodėl jei tai įvyko, kodėl tėvas Kleiba manes apie tai neinformavo.“ (p 114-115)

Atsakydamas į prokuroro klausimą ar lietuviai saugojo Šiaulių getą, Borevičius nurodo „ mano žiniomis ne“ (p 117-118)

Atsakydamas į prokuroro klausimą ar jam yra žinoma apie 1943 m. lapkričio mėnesį vokiečių padalinio Shutzmanshauf ir lietuvių pagalbininės policijos Šiauliuose vykdytą „vaikų akciją“, nurodo, kad „Niekada apie tai negirdėjau. Jei būtų buvusi kokia akcija, ne paprastas įvykis, vienas įvykis aš būčiau

žinojęs, nes gyvenau pačiame miesto centre. Ir visi šie įvykiai pasiekdavo mane. Aš turiu omenyje informacija pasiekdavo mane iš draugų. Bet aš nežinojau, aš nežinojau. Aš nežinau“ (p 124)

Atsakydamas į prokuroro klausimą ar jam yra žinoma, kad Šiaulių kalėjime buvo laikomi rusų karo belaisviai, kad kaliniai mirė iš bado, kad kalėjime buvo kilus šiltinės epidemija, Borevičius nurodo, kad to nežinojo, ir kad niekada nematė kalinių valgant ir nieko nežino apie jiems teiktą maisto davinį (p 127-128)

Jono Borevičiaus liudijimo vertinimas

Įvertinus visuomenėje žinomus, dokumentuotus faktus ir gyvų liudininkų (ypač Leibos Lipšico) prisiminimus apie 1941-1944 m. įvykius Šiauliuose ir Šiaulių apskrityje ir Jono Borevičiaus liudijimą pateiktą JAV Ilinojaus apygardos teisme 1986 m., akivaizdu, kad Jonas Borevičius, net ir būdamas kunigu, net prisiekęs teisme, sakė netiesą. Jis pripažino, kad gyveno pačiame Šiaulių centre, tačiau teigė nieko nematęs, negirdėjęs ir nežinantis apie tuos žiaurumus, kurie dėjosi Šiauliuose ir jo apylinkėse. Kaip galima buvo nieko nežinoti apie 1941 m. birželio mėnesį vykusius pogromus prieš žydus, kurių metu buvo žudomi nekalti žmonės? Kaip gyvenant miesto centre galima buvo nematyti Lietuvos Aktyvistų Fronto baltaraiščių (ir nieko apie juos nežinoti), konvojuojančių žydų grupes į į getą, į žudymo vietas? Kaip galima nežinoti apie gete gyvenusių žydų masinį šaudymą, apie žydų vaikų grobimą 1943 m. lapkričio mėn? Kaip besilankant Šiaulių kalėjime jis nematė nuo bado mirštančių rusų karo belaisvių ir Lietuvos piliečių, baisių kalinimo sąlygų? Kaip jis nematė ir nežinojo, kad dėl nuolatinio šaudymo Šiaulių kalėjime nuolat keičiasi kaliniai ? Jis buvo kunigas, socialiai aktyvi asmenybė, tarnavo bažnyčioje, kalbėjo su parapijiečiais, klausė išpažintis, gyveno pačiame miesto centre, tačiau teisme teigė, kad viso to nematė ir nieko nežinojo apie Šiauliuose vykusius baisumus ir su tuo susijusius asmenis.

Jono Borevičiaus liudijimas, kuriuo kaip vieninteliu šaltiniu remiasi LGGRTC, nėra nei objektyvus, nei teisingas. Jonas Borevičius teikdamas liudijimą teisme nesakė, kad jis neatsimena Holokausto ar su tuo susijusių asmenų, jis teigė, kad jis 1941-1944 m. apie tai nieko nežinojo, ir netiki, kad lietuviai, LAF savanoriai – baltaraiščiai dalyvavo žydų plėšime, niekinime ir žudynėse. Jis, būdamas įvykių centre, apie juos paprasčiausiai nežinojo. Čia svarbu pridurti, kad Yad Vashem organizacija nėra pripažinusi kun Jono Borevičiaus pasaulio teisuoliu[7].

Istorijos mokslininkų išvados dėl J.Borevičiaus liudijimo

Lietuvos istorijos instituto direktoriaus Alvydo Nikzentaitaičio nuomone, J. Borevičius liudijimas yra nepatikimas šaltinis, ypač atsižvelgiant į tai, kad jo liudijimo nepatvirtina jokie kiti šaltiniai. Pažymoje nėra kitų faktų apie J. Noreikos sąsajas su žydų gelbėjimu. O juk iš turimos medžiagos (J. Borevičiaus

7 Pažyma pridedama

paliudijimo) galima daryti tik vieną išvadą, kad J. Noreikai nepatiko vokiečių elgesys su žydais, tačiau ji nepatvirtina nei aktyvaus, nei pasyvaus J. Noreikos dalyvavimo šiame procese. [8]

Vilniaus universiteto profesoriaus Nerijaus Šepečio nuomone, čia daugiausia, ką galima būtų sakyti, kad yra vėlyvų liudijimų apie tai. O ne tvirtinti, kad jis tiesiogiai gelbėjo žydus. Viskas. O dabar staiga rašoma pažyma, su tokiu tonu, taip pritempinėjant šaltinius prie istoriografinių teiginių, tuos teiginius radikaliai interpretuojant ir dar padarant tokias išvadas, ką suprato ir ko nesuprato Noreika, kad jis laikytinas antinacinio pogrindžio dalyviu, kad jis aktyviai prisidėjo prie žydų gelbėjimo, niekuo to nepagrindžiant[9]. Tokia išvada daroma ne remiantis faktais, o prielaidą paverčiant tikru dalyku[10].

Istorinės pažymos neteisėtumas

Esminis LGGRTC veiklos uždavinys (Įstatymo 4 str.) yra okupacinių režimų 1939-1990 metais vykdyto Lietuvos gyventojų fizinio bei dvasinio genocido tyrimas, istorinės tiesos ir teisingumo atkūrimas, o taip pat šio laikotarpio istorinių tyrimų metodologijos formavimas.

LGGRTC publikuodama istorinę pažymą pažeidžia minėtus įstatymo tikslus. Remdamasi vieninteliu ir neobjektyviu šaltiniu, LGGRTC konstatuoja Joną Noreiką vadovavus žydų gelbėjimo organizacijai, vienok šioje, kaip ir ankstesnėse pažymose, visiškai ignoruoja Jono Noreikos pasirašytus aktus dėl žydų geto suformavimo ir žydų turto nusavinimo. LGGRTC savo „tyrimuose“ nevertina Žagarės burmistro Simono Rakščio parodymų [11], kuriuose jis nurodė, kad burmistro pareigoms jis buvo paskirtas 1941 m. rugpjūčio pabaigoje Jono Noreikos (t. y. tuo metu, kai šis išleido įsakymą dėl žydų perkėlimo į Žagarės getą); kad dirbo tik du mėnesius ir nacių valdžia jį atleido spalio pabaigoje (likvidavus getą); kad laikotarpiu kai veikė Žagarės getas, jis vykdė išimtinai tik Jono Noreikos nurodymus ir buvo jam tiesiogiai atskaitingas. LGGRTC nevertina, kad Šiaulių apskrities administracija mokėjo atlyginimą Lietuvių savisaugos dalių Šiaulių štabo kariams už laikotarpį 1941 m. rugsėjo 20 – lapkričio 1 d.[12]. LGGRTC istorikas A.Bubnys dar 2010 m. konstatavo, kad 1941 m. rugpjūčio mėn. suformuoto Šiaulių savisaugos dalinio (14-batalionas) „1-oji Šiaulių kuopa (55 asmenys) 1941 m. spalio 2 d. dalyvavo naikinant Žagarės getą. Žydus šaudė vokiečių gestapininkai, Linkuvos pagalbinės policijos būrio nariai ir 14-ojo baliono 1-os kuopos kariai“[13]. Vienok praėjus 9 metams ta pati institucija, visuomenei teigia, kad Jonas Noreika vadovavo žydų gelbėjimui ir nesuprato getų paskirties.

8 https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1127865/alvydas-nikzentaitis-genocido-centro-isvada-del-jono-noreikos-niekine

9 https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istorikai-jei-lggrtc-pazyma-apie-j-noreika-butu-studento-darbas-ji-butu-ivertintalabai-prastu-pazymiu-56-1249198

10 https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1127865/alvydas-nikzentaitis-genocido-centro-isvada-del-jono-noreikos-niekine

11 LYA K58-1, b.8276, l.11

12 LCVA_fR-1099_a2_b2_l133 Šiaulių apskrities administracijos buhalterijos patvirtinimas apie 53350 Rb atlyginimo sumokėjimą už šį laikotarpį

13 Genocidas ir Rezistencija 2010, 1 (27), p 82

LGGRTC konstatuoja, kad Jonas Noreika gelbėjo žydus, remdamasi tuo, kad Šiaulių apskrities administracijos finansuojamoje ligoninėje buvo slepiami 4 žydų tautybės vaikai, tačiau visiškai ignoruoja dokumentuotą faktą, kad ta pati įstaiga finansavo Šiaulių 14-batalioną (1-ają kuopa), kuri tiesiogiai dalyvavo 2236[14] žydu nužudyme.

Tokiu istorinių aplinkybių vertinimu LGGRTC pažeidžia įstatymo 4 str. nustatytus uždavinius ir veikia priešiškai įstatymo nustatytiems tikslams. LGGRTC formuoja ydingą istorinių tyrimų metodologiją, kuomet nevertinant istorinio šaltinio patikimumo, nesugretinant jo su kitų istorinių šaltinių duomenimis, remiantis vieninteliu asmens liudijimu, yra daromos faktinės išvados, kurios prieštarauja gausybei dokumentų istorinių faktų ir kitų asmenų liudijimams. Taip LGGRTC formuoja Holokausto neigimo metodologija.

Istorinių aplinkybių nutylėjimas, selektyvus faktų viešinimas, istorinių šaltinių ir dokumentų nevertinimas ir ignoravimas neatspindi tiesos apie Joną Noreiką. Tokiais metodais parengtų istorinių pažymų publikavimas yra visuomenės dezinformacija, kurią griežtai draudžia Visuomenės informavimo įstatymo 19 str. 2 d. Šiais principais grindžiama „istorinių tyrimų“ metodologija yra istorijos perrašymas. Tai Holokausto neigimas - tęstinis ir sąmoningas LGGRTC veiksmas.

Pažymėtina, kad dar iki skundžiamos pažymos publikavimo, Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti 2019-04-10 viešame kreipimesi į visuomenę nurodė, kad “Negalime suprasti, kodėl LGGRTCas gina atvirai rasistinę ir fašistinę politinę grupę Lietuvių Nacionalistų partiją, kurios policijos dariniuose tarnavę nariai buvo tarp aktyviausių žydų persekiotojų ir žudikų”. “1941 m. rugpjūčio 22 d. ir 1941 m. rugsėjo 10 d. J. Noreika, vadovaudamasis vokiečių paskirto Šiaulių apygardos komisaro Hans Gewecke nurodymais, paskelbė įsakymus dėl apygardos žydų perkėlimo į getus ir jų turto nusavinimo <...> Beveik visos pagal įsakymus suimtos aukos vėliau buvo nužudytos. Tokia yra istorinė realybė, grindžiama neabejotinais dokumentiniais įrodymais. Jei tai nėra dalyvavimas Lietuvos piliečių žydų genocido procese, tai kas tada tai yra?”

Teisinis suinteresuotumas

Mano senelis Shmuel (Samuel) Gochin yra kilęs iš Papilės (Šiaulių apskritis). Senelio brolis Mones Gochin su žmona Šeina, dukromis Leya, Rakhael, Tsile, Maše, Sara ir sūnumis Samuel, Abe, Yakov, Yosel, and Šmerel[15] (Lietuvos Respublikos piliečiai[16]) Antrojo pasaulinio karo metais liko gyventi Papilėje. Yad Vashem duomenimis jų likimas yra tragiškas, žuvo Šiaulių apskrityje vykdyto Holokausto metu (nužudyti liepos 7 d., liepos 18 d., ir spalio 2 d. Žagarės gete). Holokaustas tiesiogiai palietė mano

14 Duomenys pateikti Genocidas ir Rezistencija 2010, 1 (27), p 82
15 LCVA. F. 412. In. 13 B. 13 L. 242.
16 LCVA F. 412. In. 12 B. 67. L. 225 (1922 m. sausio 2 d. išduotas vidaus pasas Nr. 623696 Mones Gochin ir 6 šeimos nariams)

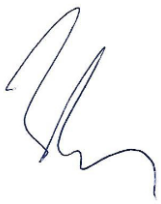
šeimą. Masinės žydų žudynės Jono Noreikos administruojamoje Šiaulių apskrityje pabaigė Gochin‘ų šeimos 600 metų gyvenimo Lietuvoje istoriją.

Esama LGGRTC pažyma žeidžia mane, kaip Gochin’ų šeimos palikuonį. LGGRTC publikuotas neobjektyvus Jono Noreikos asmenybės ir veiklos vertinimas menkina mano žuvusių artimųjų atminimą. Ši pažyma neabejotinai žeidžia ir kitų Šiaulių apskrityje žuvusių žydų artimuosius ir menkina Holokausto aukų atminimą. Tai yra pasityčiojimas iš Holokausto aukų.

Mano senelio šeima buvo iššudyta Jono Noreikos vadovaujamoje apskrityje, todėl turiu teisėtą suinteresuotumą reikalauti, kad LGGRTC panaikintų šią nepagrįstą ir neobjektyvią istorinę pažymą ir tokiu būdu ištaisytų savo neteisėtais veiksmais padarytą žalą man ir visai Lietuvos žydų bendruomenei.

Skundo reikalavimas

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, reikalauju, kad LGGRTC panaikintų ir pašalintų iš viešos prieigos istorinę pažymą „Dėl Jono Noreikos (generolo Vėtros) veiklos antinacistiniame pogrindyje“ ir apie tokį sprendimą paskelbtų viešai - BNS (Baltijos naujienų tarnyboje).

Pagarbiai,
Grant Arthur Gochin

Pridedama: Yad Vashem pažyma dėl Jono Borevičiaus

LIETUVOS GYVENTOJŲ GENOCIDO IR REZISTENCIJOS TYRIMO CENTRAS

Biudžetinė įstaiga, Didžioji g. 17/1, LT-01128 Vilnius tel. (8 5) 231 4139, faks. (8 5) 279 1033, el. p. centras@genocid.lt
Duomenys kaupiami ir saugomi Juridinių asmenų registre, kodas 191428780

PAŽYMA APIE JONO NOREIKOS (GENEROLO VĖTROS) VEIKLĄ ANTINACINIAME POGRINDYJE

Vilnius, 2019-12-17

Lietuvos ir Latvijos jėzuitų provincijos archyve rasti istoriografijoje nežinomi kun. Jono Borevičiaus liudijimai atskleidžia, kad Jonas Noreika, nacių okupacijos laikotarpiu būdamas Šiaulių apskrities viršininku, tuo pačiu metu vadovavo Žemaitijos antinaciniam pasipriešinimui ir organizavo žydų gelbėjimo tinklą Šiauliuose. Šiuos parodymus 1986 m. kun. J. Borevičius pateikė prisiekęs JAV Ilinojaus Šiaurės apygardos Rytų skyriaus teisme Čikagoje, byloje Jungtinės Amerikos Valstijos prieš Antaną Virkutį (*LJPA, F4, ap.1, b9*).
Valstybinio Vilniaus Gaono žydų muziejaus siūlymu už žydų gelbėjimą kun. Jonas Borevičius yra apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi (2017 m.), jam Šiauliuose pastatyta atminimo lenta (2019 m.).

Apklausos metu Čikagos teisme paklaustas, ar žino „apie pogrindinį judėjimą, vykusį Lietuvoje nacių okupacijos metais“, kun. Jonas Borevičius atsakė: „Tai buvo aktyvus pogrindis. O vieną dieną pogrindžio vadas susitiko su manimi“. „Koks buvo to vado vardas?“ „Jonas Noraika [Noreika].“ „Ar jis vadovavo visos Lietuvos mastu?“ „Ne. Tik Vakarų Lietuvos.“ „Šiaulių srities?“ „Vakarų Lietuvos, tai daugiau nei Šiaulių srities.“ „Koks buvo pogrindžio tikslas?“ „Kai jis manęs paprašė dalyvauti tame [pogrindžio] darbe, aš jam pasakiau, kad esu katalikų kunigas ir man priimtina tik labdaringa, o ne politinė ar karinė veikla. Jis sakė, jog su tuo sutinka. Ir paprašė sutelkti nedidelę kunigų grupelę, kuri tiesiogiai padėtų Šiaulių gete esantiems žydams.

Kun. J. Borevičius, matyt, pamokytas J. Noreikos, žydų gelbėjimo grupelę suorganizavo pagal antinacinio pasipriešinimo organizacijoje „Lietuvių frontas“ veikusią griežtą konspiracinę taisyklę pogrindžio grupes sudaryti tik iš 3 asmenų. Kun. J. Borevičius kitus du kunigus pasirinko ne tik pagal patikimumą, bet ir pagal jų gyvenamas vietas, tinkamas žydus išvesti iš miesto. Šiaulių žydų getas buvo netoli Šv. Petro ir Povilo bažnyčios, tad šios bažnyčios kunigas Petras Dzegoraitis naktį per geto tvoros skylę išvesdavo žydus ir atvesdavo prie miesto centre esančios Šv. Ignaco Lojolos bažnyčios, kur kunigavo J. Borevičius. Keletą valandų pailsėję jėzuitų rezidencijoje, apie 2-3 val. nakties žydai iškeliaudavo į Kužius, esančius 12 km. nuo Šiaulių, kur apsistodavo Kužių klebono Adolfo Kleibos pastogėje. Joje kartais buvo slepiama net iki 15–20 žydų šeimų, kol kun. A. Kleibai pavykdavo surasti juos priimančius ūkininkus.

Paklaustas, ar be šių kunigų dar kas nors dalyvavo gelbėjimo grupelėje, kun. J. Borevičius atsakė: „Pogrindyje dirbama trise. Trys ir trys, ir trys... Nes, jeigu tave pagaus ir kankins, ir jei prarasi šaltakraujiškumą, stiprybę, tuomet papasakoti gali tik apie kitus du. Pogrindyje kiekviena grupė turi savo užduotį. Vadovybė nurodo, ką turi daryti ir viskas. Jeigu apie tai žinotų didesnė žmonių grupė, tuomet būtų sunku išlaikyti paslaptį, ir mūsų sunkiai, bet pasitenkinimą teikiančiai užduočiai padėti vargšams žmonėms, iškiltų didžiulis pavojus. Naciai galėjo sunaikinti ir tėvą Zigoraitą, ir tėvą Kleibą ir mane.“

Į klausimą, ar gelbėjant žydus sulaukdavo kokios nors paramos iš kitų šiauliečių,kun. J. Borevičius atsakė: „Buvo keli mano draugai, gydytojai. Viena gydytoja Šiauliuose mano prašymu įtaisė vieną žydų vaiką, tiesiog kaip pagalbininką ligoninėje“. [Kun. J. Borevičius pasakojo apie iš Kauno geto pabėgusios G. Perienės sūnų, kurį J. Borevičius atsiuntė Sofijai Jasaitienei, o ši per daktarę Janiną Luinienę priglaudė ligoninėje. Šis G. Perienės pasakojimas buvo aprašytas sovietmečiu (1967 m.) išleistoje knygoje „Ir be ginklo kariai" ir šią knygą teismo metu kun. J. Borevičius pateikė kaip įrodymą apie jo dalyvavimą gelbėjant Šiaulių žydus]. Paklaustas, ar kas nors jam pasakojo apie politinę pogrindžio veiklą Šiauliuose, kun. J. Borevičius atsakė: „Niekieno neklausiau, nes niekas man ir nepasakotų. Tai buvo itin griežta paslaptis. Pogrindis – labai griežta paslaptis.“ Kun. J. Borevičius nurodė atvejį, kuo baigėsi konspiracijos nesilaikymas: „Tėvo Poschelos draugas ruošė daugybę gimimo liudijimų, bet [kažkam išdavus] naciai jį pakorė“. Į klausimą, „kada pradėjo tarnauti pogrindyje“, kun. J. Borevičius atsakė: „Atėjus vokiečiams, beveik tuo pat metu, aš sutikau dirbti pogrindyje su tais dviem kolegomis gelbstint žydus.“ Į klausimą „Ar kada sakėte pamokslus, nukreiptus prieš tai, kaip naciai elgiasi su žydais?“, kun. J. Borevičius atsakė: “Mano metodas buvo daryk ką nors, o ne kalbėk.“

Šis svarbus kun. Jono Borevičiaus liudijimas, pasakytas prisiekus JAV teisme, patvirtina 2019 m. kovo 27 d. Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – Centras) paskelbtus paaiškinimus dėl kaltinimų Jonui Noreikai-Generolui Vėtrai ir suteikia pagrindo daryti šias išvadas.

1. Jonas Noreika aktyviai prisidėjo prie Šiaulių žydų gelbėjimo.

Kun. J. Borevičiaus liudijimą dėl J. Noreikos pastangų gelbėti Šiaulių žydus papildo kitų Šiaulių žydų gelbėtojų liudijimai.

Daugelio Šiaulių žydų gelbėjimo operacijų organizatorė Sofija Jasaitienė, apdovanota Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, liudija, kad Frenkelio odos fabriko meistro sūnus Jonukas „gelbėjimo tikslu išvežtas buvo į Vaiguvos vaikų prieglaudą“ (*Išgelbėję pasaulį. Žydų gelbėjimas Lietuvoje 1941-1944, LGGRTC, Vilnius, 2001, p.199)*, kuri buvo tiesiogiai pavaldi ir jai finansavimą skyrė J. Noreikos vadovaujama apskrities valdyba. Šiaulių aps. finansų sk. vedėjo Antano Gurevičiaus liudijimu, Vaiguvos vaikų prieglaudoje „buvo slapstomi 7 žydų vaikai bei suaugusi žydaitė, ten ėjusi prieglaudos sekretorės pareigas“. Visa tai vyko J. Noreikos pastangomis, todėl A. Gurevičius J. Noreiką įtraukė į žydų gelbėtojų sąrašą. *(A.Gurevičiaus sąrašai, 1999, p.120).*

Vienas iš Šiaulių žydų gelbėjimo tinklo vadovų dr. Domas Jasaitis, apdovanotas Žūvančiųjų gelbėjimo kryžiumi, kurio pastangomis buvo išgautas Šiaulių apskrities nacių komisaro Hanso Gewecke‘s pažadas sustabdyti žydų žudynes Šiaulių rajone, liudija, kad bendra Šiaulių miesto ir Šiaulių apskrities rezistencinė taryba (antinacinės organizacijos „Lietuvių frontas“ Šiaulių skyriui vadovavo dr. D. Jasaitis, o Šiaulių apskričiai – Jonas Noreika) leido pogrindinį laikraštį „Lietuva“, „kuriame buvo pasmerkti žydų žudymai ir buvo priminta, kad visi, prisidedą prie tų įvykių, Lietuvai atsistačius bus patraukti teismo atsakomybėn ir teisiami už padarytas žmogžudystes ar už bendradarbiavimą jas vykdant“ *(Išgelbėję pasaulį. Žydų gelbėjimas Lietuvoje 1941-1944, LGGRTC, Vilnius, 2001, p.54, 58).*

Sofija Jasaitienė liudija: „Už vieną išgelbėtą visos šeimos buvo statomos į pavojų. Žydų gelbėjimo aplinkybės buvo tokios sunkios ir komplikuotos, kad norint išgelbėti vieną žydą, į tą darbą reikėjo įtraukti bent 5–10 asmenų“: asmens dokumento padirbimui reikėjo „surasti savivaldybėje žmogų, kuris ant atitinkamo blanko su prilipdyta fotografija pasiryžtų uždėti antspaudą“, reikėjo „surasti pasiryžėlius, kurie sutikdavo tokį beteisį pilietį priimti“, reikėjo transporto jo pervežimui, didelių finansų išlaikymui ir t.t. (*Išgelbėję pasaulį. Žydų gelbėjimas Lietuvoje 1941-1944, LGGRTC, Vilnius, 2001, p.197-198).* Akivaizdu, kad tokia plačiai išvystyta žydų gelbėjimo veikla, kokia buvo Šiauliuose, be aukštų apskrities ir savivaldybės pareigūnų pagalbos buvo neįmanoma.

Domas Jasaitis liudija, kad „[žydų gelbėjimo veikla] buvo daroma slapta, ji buvo žinoma tik tam, kas vykdė gelbėjimo veiksmą , ir tam, į kurį tas veiksmas buvo nukreiptas. Slaptumas – didelė pagalba sėkmingai pogrindinei veiklai, bet didžiausias istorijos priešas, nes paprastai nepalieka dokumentuotų duomenų“ (*Išgelbėję pasaulį. Žydų gelbėjimas Lietuvoje 1941-1944, LGGRTC, Vilnius, 2001, p.58).*

2. J. Noreika laikytinas antinacinio pasipriešinimo dalyviu nuo pat savo darbo Šiaulių apskrities viršininku pradžios.

Kun. J. Borevičius liudija, kad J. Noreika jį pakvietė dirbti pogrindžiui „beveik tuo metu, kai atėjo vokiečiai“. Šis liudijimas bei istorinės aplinkybės leidžia teigti, kad sutikdamas tapti Šiaulių apskrities viršininku Jonas Noreika šias pareigas pasirinko kaip priedangą veikimui pogrindyje. Tokį teiginį pagrindžia šios aplinkybės:

Vidaus reikalų ministras Jonas Šlepetys J. Noreikai pasiūlė tapti Šiaulių apskrities viršininku rugpjūčio 1 d., kai šis atvyko į Kauną ir atvežė šimtų žemaičių pasirašytą paramą vokiečių verčiamai Lietuvos laikinajai vyriausybei. Iš Laikinosios vyriausybės narių liudijimų akivaizdu, kad tuo metu jie suprato, jog naciai nebeleis Lietuvos Vyriausybei ilgiau veikti *(St. Raštikis, Kovose dėl Lietuvos, t. 2, Los Angeles, 1957, p.298-299; Z. Ivinskis, Į Laisvę 1955 Nr. 6-43).*

Rugpjūčio pabaigoje, t. y. maždaug savaitę iki J. Noreikos paskyrimo, Lietuvos aktyvistų fronto (LAF) štabas nutarė „sustabdyti viešąją Lietuvių aktyvistų fronto (LAF) veiklą ir pereiti į priešnacinės rezistencijos pogrindį" *(A. Damušis, Į Laisvę 1955 Nr. 7-44).* J. Noreika buvo LAF Telšių apskrities vadas, todėl neabejotina, kad prieš sutikdamas užimti naujas pareigas, J. Noreika su Vyriausybės nariais, besiruošiančiais pereiti į pogrindinę veiklą, aptarė tolimesnes politines perspektyvas ir savo darbo prasmę šiame poste. Laikinoji vyriausybė J. Noreiką Šiaulių apskrities viršininku paskyrė prieš pat savo atsistatydinimą.

LAF-ui nutraukus savo veiklą iš jo branduolio buvo sukurta antinacinė pogrindžio organizacija Lietuvių frontas, J. Noreika paskirtas Šiaulių apskrities pogrindžio vadovu *(Mindaugas Bloznelis, Lietuvių frontas, Kaunas, 2008, p.91, 382, 398, 399)*. Vienas iš dvylikos antinacinio pogrindžio Lietuvių frontas steigėjų, Šiaulių miesto antinacinio pogrindžio vadas D. Jasaitis liudija: „Eidamas šias [Šiaulių apskrities viršininko] pareigas [J.Noreika] susirišo su pogrindžiu ir griežtai gynė krašto reikalus“ *(Lietuvių enciklopedija, XX tomas, Bostonas, p.409)*.

Vadovaudamas antinaciniam pogrindžiui Šiaulių apskrityje 1942 m. J. Noreika įkūrė karinio padalinio „Kęstučio“ Šiaulių apygardos štabą, rūpinosi tokių štabų įkūrimu Telšių ir Mažeikių apskrityse, telkė ginklus Lietuvos karinių pajėgų atkūrimui, Pažymėtina, kad į „Kęstučio“ padalinio narius buvo priimami tik tie, kurie nebuvo susitepę kolaboravimu su priešu, tad akivaizdu, jog pogrindžio bendražygiai Jono Noreikos darbo Šiaulių apskrities viršininku nelaikė kolaboravimu.

1943 m. vasario 23 d. naciai J. Noreiką suėmė ir įkalino Štuthofo koncentracijos lageryje. Už masinį žydų sunaikinimą Lietuvoje atsakingas vokiečių saugumo policijos ir SD vadas Lietuvoje Karlas Jägeris J.Noreiką apkaltino tuo, kad „vadovavo lietuvių pasipriešinimo judėjimui ir ypač kurstė prieš Reicho komisaro paskelbtą lietuvių tautos mobilizaciją *(Štuthofo koncentracijos stovyklos kalinių kortelės, Archiwum Muzeum Stutthof, Sygn., I-III-11224).*

1946 m. sakydamas baigiamąją kalbą sovietų teisme J. Noreika sutiko su kaltinimais dėl pasipriešinimo sovietų valdžiai, nors pagal juos jam grėsė mirties bausmė, tačiau nesutiko su neesminiu šios bylos kaltinimu, neva jis „savanoriškai tarnavo vokiečiams“ ir laikė šį kaltinimą neteisingu *(LYA, f-K1, ap.58, b.9792/3, t.4; V. Ašmenskas, Generolas Vėtra, Vilnius, p. 359, 384)*.

Šių aplinkybių visuma leidžia teigti, kad J. Noreika laikytinas antinacinio pasipriešinimo dalyviu nuo pat savo darbo Šiaulių apskrities viršininku pradžios.

3. Iki Žagarės geto likvidavimo J. Noreika nesuprato, kad getai yra vienas iš Holokausto etapų

Paradoksą, kodėl J. Noreika perdavinėjo nacių nurodymus dėl Žagarės geto steigimo, tačiau vėliau organizavo žydų gelbėjimą iš Šiaulių geto, taip rizikuodamas ne tik savo, bet ir mažametės dukrelės bei žmonos gyvybėmis, galima paaiškinti tik vienu būdu: iki Žagarės geto likvidavimo J. Noreika ir kiti šiauliečiai manė, kad žydai galės būti saugūs tik getuose. Tokią išvadą patvirtina šios aplinkybės.

Okupuotoje Lietuvoje (kaip ir kitur) naciai žydams paliko tik vieną galimybę likti gyviems – gyventi gete, nes už geto ribų pagautas žydas, neturėjęs specialaus leidimo, buvo baudžiamas mirties bausme.

Į pirmuosius masinius žudymus Gargždуose, Kaune, Plungėje ar Gruzdžių miške (Šiaulių raj.) žydai buvo atvaryti ne iš specialiai įrengtų getų. Žydų pogromą Kaune suorganizavęs SS brigadenfiureris W. Stahleckeris savo ataskaitoje nacistinės Vokietijos vidaus reikalų ministrui H. Himleriui rašė: „Po pirmojo pogromo buvo pakviestas žydų komitetas ir jam pareikšta, kad geto įsteigimas yra vienintelė priemonė normalioms gyvenimo sąlygoms sudaryti. Į žydų graudžius verkšlenimus buvo pareikšta, kad nėra kitos galimybės užbėgti už akių būsimiems pogromams“ “(*Henry A. Zeiger, The case against Adolf Eichmann, The New American Library,1960, p.64-67*).

Buvęs Šiaulių geto kalinys Leiba Lipšicas liudija: „1941 m. rugpjūčio 15 d. mūsų šeima buvo įkalinta Šiaulių gete. Bandžiau slapstytis pas pažįstamus ūkininkus Deivių kaime, bet buvau priverstas juos palikti. Neturėdamas kitokios išeities nutariau patekti į [Šiaulių] getą. Jeigu žydas turi Vermachtui naudingą profesiją, gali gaminti karui reikalingą produkciją, jis reikalingas ir apgyvendinamas gete. Kiti – likviduojami.“ (*Leiba Lipšicas, Šiaulių getas, I dalis, old.skrastas.lt, 2001*).

Viešoje erdvėje pasirodę teiginiai, neva J. Noreikos pirmtakas, Šiaulių apskrities viršininkas Ignas Urbaitis pasitraukė iš pareigų suvokdamas, kad getuose bus naikinami žydai, neatitinka tikrovės.

1944 m. NKVD-istų tardomas I. Urbaitis į klausimą, kodėl 1941 m. liepos 20 d. savo pavaldiniams perdavė nacių komendanto Konovskio įsakymą įsteigti Žagarėje getą, atsakė: „Būdamas Šiaulių apskrities viršininku vadovavausi humanistiniais sumetimais. Aš maniau, kad žydams persikėlus į getą jie pagal vokiečių įstatymus bus apsaugoti, kad tuomet baigsis gestapo savivalė, prievarta ir teroras žydų atžvilgiu. Aš nežinau, kokiais tikslais vedini vokiečiai iššaudė Žagarės gete gyvenančius žydus. Visos tos žmogžudystės, vykdytos vokiečių valdžios, neturėjo nieko bendro su lietuviška savivalda*”. (K 1, ap. 58, b P-20125, p.117-118).*

Šiaulių apygardos komisaras Hansas Gewecke, vienas iš Žagarės ir Šiaulių getų iniciatorių ir organizatorių, po karo taip pat teigė tuo metu nesupratęs, kad getai baigsis žydų sunaikinimu. 1969 m. Liubeko (Vokietija) teismas atmetė H. Geweckei ir jo pavaduotojui Evaldui Bubui pateiktus kaltinimai dėl Holokausto; E. Bubas (kurį D. Jasaitis apibūdina kaip rafinuotai žiaurų) buvo visiškai išteisintas, o H. Gewecke nuteistas puspenktų metų kalėti už tai, kad jo nurodymu Šiaulių gete buvo pakartas B. Mazoveckis, paslapčia į getą įsinešęs maisto. *(https://www.tv3.lt/naujiena/lietuva/539141/miesto-istorija-aptaskyta-tukstanciu-zydu-krauju-1.).*

Pagal tarptautinius teisės aktus ir Lietuvos Respublikos Baudžiamąjį kodeksą genocidas yra veika, kuri atliekama sąmoningai, tyčia „*siekiant fiziškai sunaikinti visus ar dalį žmonių*“.

Iki šiol istoriografijoje nežinomi kun. Jono Borevičiaus liudijimai yra svarbūs ne tik Jono Noreikos-Generolo Vėtros, bet ir viso lietuviško antinacinio pasipriešinimo istorijai. Šie liudijimai iš esmės paneigia ir šiandien neretai atkartojamą sovietinę dezinformaciją, skirtą kompromituoti antisovietinio pasipriešinimo dalyvius, 1941 m. Birželio sukilėlius. Ryškiausias Jono Noreikos-Generolo Vėtros kompromitavimo pavyzdys yra 1973 m. KGB užsakymu išleista knyga „Masinės žudynės Lietuvoje“ (*Masinės žudynės Lietuvoje, 2 dalis, Vilnius, 1973, p.8-10*).

Generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė

Dalius Egidijus Stancikas, tel. (8~5) 275 1266, el. p. dalius.stancikas@genocid.lt

JONO NOREIKOS (GENEROLO VĖTROS) VEIKLA NACIŲ OKUPUOTOJE LIETUVOJE

Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – Centras) istorikai yra visapusiškai ištyrę Lietuvos kariuomenės karininko kpt. Jono Noreikos (slap. Generolas Vėtra) veiklą vokiečių ir sovietinės okupacijų laikotarpiu.

Pirmosios sovietinės okupacijos metais J. Noreikos veikloje ryškūs patriotinės, rezistencinės veiklos bruožai. Taip teigti leidžia gyvenimo faktai, susiję su jo naryste lietuvių 1940–1941 m. antisovietiniame pasipriešinimo judėjime, tarnyba lietuvių administracijoje. 1941 m. birželio 22 d. prasidėjus Vokietijos–Sovietų Sąjungos karui, Lietuvos antisovietinio pasipriešinimo judėjimo dalyviai nuo pogrindinės veiklos perėjo prie ginkluoto pasipriešinimo sovietų režimui, kilo 1941 m. Birželio sukilimas. Susiformavę lietuvių sukilėlių būriai pradėjo kovinius veiksmus prieš raudonarmiečius, sovietų režimo rėmėjus, siekiant įsitvirtinti apskričių, valsčių centruose dar iki vokiečių kariuomenės atėjimo. Yra žinių, kad Plungės vls. Mardosų k. J. Noreika organizavo 12 kovotojų grupę. Jo vadovaujami sukilėliai buvo susidūrę su raudonarmiečiais prie Nausodžio kaimo, ties Liudo Meškausko sodyba, ties Stonaičių tiltu *(Lietuvių tautos sukilimas: 1941 m. birželio 23–28 d.,* Vilnius, p. 397). 1941 m. Birželio sukilimo dalyviai inicijavo veiksmus, siekiančius atkurti iki 1940 m. birželio 15 d. krašte funkcionavusių valdžios įstaigų, policinių struktūrų, kariuomenės, kitų visuomeninių junginių veiklą.

Atlikti J. Noreikos veiklos vokiečių okupacijos laikotarpiu tyrimai leidžia teigti, kad ji negali būti vertinama vienareikšmiškai. Žinios apie J. Noreikos veiklą po sukilimo, t. y. 1941 m. birželio pabaigoje ir liepos mėnesį gan fragmentiškos. Yra duomenų, kad J. Noreika yra dirbęs Plungės lietuviškoje komendantūroje. Apie tai liudijo po karo teistas Plungės bažnyčios kunigas Povilas Pukys per 1945 m. rugpjūčio 4 d. apklausą. Jis pasakojo, kad pirmąją okupacijos dieną Plungėje buvo įsteigta komendantūra, kuriai vadovavo jam nepažįstamas karininkas, turėjęs kapitono laipsnį. Komendanto pareigas jis ėjęs dvi dienas, po to šias pareigas perėmė karininkas Povilas Alimas *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 34851/3, l. 15 a.p -16).* Taip pat yra žinių, kad J. Noreika 1941 m. liepos mėn. gyveno Telšiuose. Čia jis vadovavo Telšių aps. LAF organizacijai ir aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Vadovaudamas vietos aktyvistų štabui, jis prisidėjo prie teisinio persekiojimo asmenų, kurie 1940–1941 m. bendradarbiavo su sovietų okupaciniu režimu. 1941 m.

liepos 30 d. komisija Telšiuose, į kurios sudėtį įėjo aktyvistų vadas kpt. Noreika, Telšių apskrities viršininkas Ramanauskas, Telšių apygardos saugumo policijos viršininkas Čipkus, kiti asmenys, priėmė nutarimą skirti Jurgiui Endriuškai tris mėnesius įkalinimo darbo stovykloje (V. Ašmenskas, *Generolas Vėtra, Vilnius, 1997, p. 24; Masinės žudynės Lietuvoje 1941–1944 m., Vilnius, 1973, d. 2, p. 286).*

Apibendrinant galima teigti, kad 1941 m. liepos mėn. kpt. Joną Noreiką siejo tarnybiniai ryšiai su dvejomis įstaigomis – Telšių LAF organizacija ir Plungės komendantūra.

Esama žinių, kad 1941 m. liepos mėn. Telšių miesto komendantas Svilas ir Telšių apskrities viršininkas Ramanauskas pakvietė kpt. J. Noreiką į Telšių miesto inteligentų susirinkimą, kuris įvyko 1941 m. liepos pradžioje Ramanausko kabinete, dalyvaujant apie 30 asmenų. Susirinkime svarstyta: 1) išlaisvinimo nuo bolševikų šventės rengimas; 2) mitingo rezoliucijos parengimas; 3) mitingo organizavimas pirmąjį liepos sekmadienį (pirmasis sekmadienis buvo 1941 m. liepos 6 d.). Šventei organizuoti išrinktas 12 asmenų komitetas, kurio nariu tapo ir J. Noreika. Jis parengė rezoliuciją, kuria Telšių gyventojai sveikina prof. J. Ambrazevičiaus vadovaujamą Lietuvos laikinąją vyriausybę ir reiškia pasitikėjimą ja. Mitinge J. Noreika pasakė kalbą, akcentuodamas sovietų padarytas skriaudas lietuvių tautai, teigdamas, kad sovietai karą pralaimės, kad Lietuva bus laisva ir nepriklausoma. Per mitingą buvo perskaitytas rezoliucijos tekstas, mitingo organizatoriai po rezoliucija surinko apie 300 parašų. Po to rezoliucija buvo nuvežta į Kauną ir įteikta Laikinajai vyriausybei, t. y. ministrui pirmininkui J. Ambrazevičiui *(*V. Ašmenskas, *Generolas Vėtra, Vilnius, 1997, p. 24–25; LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 1, l. 125–127).*

1941 m. liepos pabaigoje lankydamasis Kaune J. Noreika susitiko su buvusiu Lietuvos kariuomenės pulkininku Šlepečiu, kuris tuo metu buvo Laikinosios vyriausybės vidaus reikalų ministras. J. Noreika jį pažinojo dar nuo tarnybos Lietuvos kariuomenėje laikų. Ministras pasiūlė J. Noreikai užimti Šiaulių apskrities viršininko pareigas. Jis sutiko ir Šlepetys tuojau pat pasirašė įsakymą dėl jo paskyrimo į šias pareigas. Kitą dieną J. Noreika išvyko į Šiaulius ir 1941 m. rugpjūčio 3 d. perėmė iš Igno Urbaičio apskrities viršininko pareigas *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 1, l. 127–128).* Pagal kitus duomenis jis apskrities viršininko pareigas pradėjo eiti nuo rugpjūčio 5 d. *(LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 107).*

Nacių režimas nuo pirmųjų okupacijos dienų Lietuvoje pradėjo įgyvendinti dar prieš karą suplanuotą žydų persekiojimo ir naikinimo politiką. Nuo 1941 m. birželio pabaigos iki rugsėjo vidurio žydai pirmiausiai buvo izoliuojami, t. y. suvaromi į laikinąsias koncentracijos stovyklas, mažuosius getus provincijoje, didžiuosius getus Vilniuje, Kaune, Šiauliuose. Po to, t. y. praėjus kelioms dienoms arba savaitėms, vykdavo izoliuotų žydų naikinimo operacijos. Naciams į žydų persekiojimą ir naikinimą pavyko įtraukti ir dalį krašto gyventojų, dirbusių civilinėje

administracijoje, įvairiose lietuvių policijos tarnybose. Tačiau Centro istorikų atlikti pakartotiniai išsamūs tyrimai nepatvirtino išeivijos lietuvio, buvusio Telšių apskrities Plungės valsčiaus gyventojo, dirbusio Plungės komendantūroje, Aleksandro Pakalniškio prisiminimuose pateiktų teiginių, esą J. Noreika yra buvęs žydų masinio naikinimo operacijų dalyvis. 1941 m. liepos 15–16 d. Telšių aps. Plungės vls. Kaušėnų k. Rudelio atkalnėje (4 km. į šiaurvakarius nuo Plungės, 600 m. nuo Plungės–Kretingos vieškelio) buvo nužudyta apie 1800 žmonių (*Masinės žudynės Lietuvoje (1941–1944 m.*), Vilnius, 1973, d. 2, p. 409). Pakalniškis prisiminimuose rašo: „Naktį iš liepos 12-tos į 13-tą buvo iššudyti Plungės žydai, neišskiriant nė moterų, nė vaikų. Prieš tai jie jau buvo uždaryti savo maldos namuose, iš kur kiekvieną vakarą buvo vežami grupelėmis į miškus ir šaudomi. Liepos 12-tą keli iš uždarymo pabėgę trijose vietose padegė miestą. Kai gaisro plėtimasis buvo sustabdytas, tuojau prasidėjo skerdynės. Vyko visą naktį, iki sekančios dienos, sekmadienio, pietų. Per sumą buvo užkasti paskutiniai Plungės žydai. Iki tų skerdynių kelias dienas aš dirbau Plungės komendantūros raštinėje. Komendantu buvo kapitonas Noreika. Buvo ir daugiau lietuvių karininkų komendantūroje, jų tarpe ir kapitonas Venclauskis iš Juodeikių. Jie buvo paskelbę jaunų vyrų mobilizaciją Plungės valsčiuje, todėl savo žinioje turėjo nemažą ginkluotų vyrų būrį. Iš vokiečių kariuomenės Plungėje tada buvo tik du mizernai atrodą kareivėliai. Kai buvo sustabdytas gaisras, vienas iš tų kareivėlių atėjo į komendantūrą ir, truputį drebėdamas iš susijaudinimo, paklausė komendantą: – Ką jūs žadate daryti su tais sinagogoje uždarytais žydais? – Aš jau daviau įsakymą visus iki vieno sušaudyti, – atsakė lietuvių komendantas Noreika. Iš pagarbos tam mizernam vokietukui buvo jis atsistojęs“ (A. Pakalniškis, *Per dvidešimtąjį amžių*, Chicago, 1995, p. 119). Taigi, pagal A. Pakalniškio prisiminimus išeitų, kad šias aukas baudėjai sušaudė vykdydami Plungės komendanto kpt. Jono Noreikos įsakymą.

Centro istorikai, remdamiesi galimai visų šiuo metu prieinamų archyvinių dokumentų analize, nustatė, kad minėtų įvykių aplinkybės paneigia A. Pakalniškio prisiminimuose pateiktus teiginius.

Pirma. Lietuvos ypatingajame archyve saugomos po karo teistų Plungės pagalbinės policijos būrio narių, kitų asmenų baudžiamosios ir kitokio tipo bylos *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 15668/3, 4619/3, 832/3, 34861/3, 6964/3, 1236/3, 12410/3, P-14200, 2833/3, P-16600, b. 35402/3, b. 29105/3, b, 17051/3, b. 21015/3, b. P-16827,b. 21012/3, b. 11284/3, ap. 46, b.1254).* Apklausiami buvę Plungės pagalbinės policijos nariai ir liudininkai Zenonas Rudavičius, Jonas Buivydas, Jonas Šližius, Zigmas Daržinskas, Leonas Laurinavičius, kunigas Povilas Pukys parodė, kad Plungės miestelio komendantas buvo lietuvis karininkas Povilas Alimas *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 6964/3, l. 24, 38 a.p.,45, b. 34851/3, l.15 a.p.,16, b. 12410/3, l. 15 a.p., b. 21015/3, l. 19)*.

Remiantis jų liudijimais (ypač kunigo Povilo Pukio) darytina išvada, kad J. Noreika apskritai net nėra buvęs Plungės miesto komendantu.

<u>Antra</u>. Čia minėtose bylose J. Noreika nefigūruoja kaip masinių žudynių ties Kaušėnų kaimu organizatorius ar dalyvis. Kaltinamieji ir liudininkai per apklausas liudijo, kad žudynių organizatoriai buvo vokiečiai, o žydų konvojavimui ir sušaudymui ties Kaušėnais vadovavo Povilas Alimas ir jo pagalbininkas Pabrėža (*LYA, f. K-1, ap. 58, b. 6964/3, l. 18, 18 a.p., 24 a.p., 76 a.p., b. 15668/3, t. 1, 29, 56, 56 a.p.*).

<u>Trečia</u>. J. Noreika pats savo asmenine iniciatyva negalėjo įsakyti šaudyti Plungės žydus (vyrus, moteris, vaikus). Nacių okupacinės valdymo sistemos istoriniai tyrimai leidžia teigti, kad masinėse visų žydų – vyrų moterų ir vaikų – naikinimo operacijose dalyvavę lietuvių policinių struktūrų darbuotojai buvo klusnūs vokiečių saugumo policijos ir SD įstaigos pareigūnų nurodymų vykdytojai, t. y. buvo griežtai subordinuojamoje padėtyje.

Išdėstyti tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad 1941 m. liepos mėn. nacių okupacinei valdžiai nepavyko įtraukti J. Noreikos į Telšių aps. Plungės vls. vykusią žydų naikinimo operaciją.

Tačiau esami archyviniai duomenys, istoriniai darbai leidžia teigti, kad kpt. J. Noreikos veikla tuo metu, kai jis ėjo Šiaulių apskr. viršininko pareigas, buvo susijusi su žydų izoliavimu.

Šiaulių apskrityje vykusį žydų izoliavimo procesą galima sąlyginai išskirti du etapus. Pirmajame, nuo 1941 m. birželio pabaigos iki liepos 18 d., vyko pasirengimas konkretiems žydų izoliavimo darbams. Antrasis etapas, t. y. konkretūs su žydų izoliavimu susiję darbai, prasidėjo 1941 m. liepos antrojoje pusėje. 1941 m. liepos 18 d. pasirodė burmistro skelbimas dėl žydų padėties. Dalis Šiaulių miesto žydų turėjo persikelti į mieste įrengtą getą, kiti žydai turėjo persikelti į Žagarę *(Šiaulių getas: kalinių sąrašai 1942, Vilnius, 2002, p. 75).* Ignas Urbaitis, kuris 1941 m. liepą ėjo Šiaulių apskrities viršininko pareigas, 1941 m. liepos 23 d. paskelbė dokumentą Nr. 6, kuriuo visiems apskrities miestelių žydams nuo liepos 25 d. buvo įsakyta nešioti ant kairiosios krūtinės pusės Dovydo žvaigždę, vaikščioti ir rodytis viešose vietose nuo 6 iki 20 val. Miestelių žydai nuo 1941 m. liepos 25 d. iki rugpjūčio 15 d. turėjo persikelti gyventi į valsčių viršaičių bei miestų burmistrų nurodytas vietas. Žydai, kurie nevykdys šių nurodymų, turėjo būti baudžiami (*Masinės žudynės Lietuvoje 1941–1944 m. Dokumentų rinkinys,* Vilnius, 1973, d. 2, p. 225–226; *Šiaulių getas: kalinių sąrašai 1942,* Vilnius, 2002, p. 72–80).

Aukščiau minėtuose žydų diskriminavimo ir izoliavimo veiksmuose J. Noreika nedalyvavo, nes Šiaulių apskrities viršininko pareigas iš I. Urbučio perėmė 1941 m. rugpjūčio 3 (5?) d.

1941 m. rugpjūčio antrojoje pusėje pasirodė Šiaulių apskrities viršininko J. Noreikos pasirašyti raštai, susiję su žydų izoliavimu. Ostlando reicho komisaras Heinrichas Lohse 1941 m. rugpjūčio

13 d. paskelbė laikinąsias direktyvas dėl elgesio su Ostlando reicho komisariato teritorijoje gyvenusiais žydais. Jose buvo nurodyta, kad kaimiškos vietovės turi būti išvalytos nuo žydų. Žydai turi būti sukoncentruoti miestuose arba didžiųjų miestų rajonuose, kuriuose turi būti sukurti getai. *(Уничтожение евреев СССР в годы немецкой окупации (1941–1944). Сборник документов и материалов.* – Иерусалим: Яд Вашем, 1991, с. 47–48). Vykdydamas šias direktyvas Šiaulių apygardos komisaras Hansas Gewecke 1941 m. rugpjūčio 14 d. įsakė apskričių viršininkams ir miestų burmistrams visus žydus iškeldinti į getus *(LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 151–152)*. 1941 m. rugpjūčio 22 d. pasirodė Šiaulių apskrities viršininko J. Noreikos raštas „Visiems Šiaulių apskrities valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams“, kuris **skelbė, kad Šiaulių apygardos komisaras** įsakė žydus, pusiau žydus iškelti iš valsčių ir miestelių bei apgyvendinti juos viename rajone – gete. Buvo nurodyta, kad visų valsčių, antraeilių miestų ir miestelių žydai nuo rugpjūčio 25 iki 29 d. turi būti perkelti į Žagarės miestą. Perkėlimo reikalais turi pasirūpinti atitinkamos savivaldybės. Palikto žydų turto sąrašai turėjo būti pristatyti apskrities viršininkui. Apie įsakymo išpildymą valsčių viršaičiai ir burmistrai turėjo informuoti viršininką iki rugpjūčio 29 d. *(LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 156)*. 1941 m. rugsėjo 10 d. pasirodė kitas jo raštas „Nurodymai likviduoti žydų ir pabėgusių komunistų kilnojamąjį turtą“, kuris buvo skirtas valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams. Nurodymai skelbė, kad viena dalis turto (liuksusiniai baldai, medžiagų ritiniai, nevartoti baltiniai) turi būti saugoma iki atskiro parėdymo. Dalį turto buvo numatyta skirti mokykloms, valsčiams, paštams, prieglaudoms, ligoninėms, kitoms įstaigoms. Buvo numatyta, kad dalį turto reikia išdalinti nuo karo nukentėjusiems asmenims ir parduoti jį iš varžytinių. Žemės ūkio gyvas ir negyvas inventorius turėjo būti išnuomoti laikiniems nuomininkams. Pinigai, gauti už parduotą turtą, turėjo būti pristatyti į apskrities valdybos kasą *(LCVA, f. R-1099, ap. 1, b. 1, l. 239)*.

Ištirtuose archyviniuose dokumentuose ir istorikų darbuose nerasta jokių žinių, net užuominų, kad J. Noreika būtų buvęs Šiaulių apskrityje vykusių masinių žydų naikinimo operacijų dalyvis. Pabrėžtina, kad jis tokių funkcijų ir negalėjo atlikti, nes vokiečių okupacinė valdžia žydų naikinimo operacijoms vykdyti naudojo ne lietuvių civilinės valdžios, o policinių struktūrų pareigūnus. J. Noreika savo ruožtu buvo ne policinės struktūros, o civilinės įstaigos darbuotojas ir jos vadovas.

Apibendrinant galima teigti, kad vokiečių okupacijos laikotarpiu Jonas Noreika nėra dalyvavęs žydų masinėse naikinimo operacijose Telšių ir Šiaulių apskrityse. Tačiau okupacinei nacių valdžiai jį, kaip ir kitus lietuvių civilinės administracijos pareigūnus, pavyko įtraukti į su žydų izoliavimu susijusių reikalų tvarkymą.

Atkreiptinas dėmesys, kad vokiečių okupacijos laikotarpiu J. Noreikos veikloje pastebimos ryškios antinacinės nuostatos ir veiksmai. Damijonas Riauka, J. Noreikos bendražygis, apie jį surinkęs daug informacinės medžiagos, savo publikacijose yra pažymėjęs, kad „Jonas Noreika neskirstė okupanto į savus ir svetimus. Mūsų paklaustas, kaip mums reikia elgtis su vokiečiais Noreika pasakė: „Rusai mums nedraugai, o vokiečiai – ne broliai“. Be to, J. Noreika „kartu su kitais 10 Žemaitijos inteligentų reikalavo vokiečių vadovybę uždrausti genocidą prieš lietuvių ir žydų tautybių žmones ir suteikti Lietuvai savivaldą. 1943 m. vasarį mėn. parašė straipsnį „Šių dienų Vokietija“, kuriame demaskavo nacistų režimo pragaištingumą kaip lietuvių tautai, taip ir pačiai Vokietijai, kurį publikavo Šiaulių laikraštyje „Tėvynė“ (*„Ūkininkas“,* Nr. 51, 1994 m. vasaris*, „Trimitas“,* Nr. 3, 1996 m. kovas).

1943 m. pradžioje J. Noreika aktyviai prisidėjo prie SS legiono steigimo Lietuvoje sužlugdymo. Kaip Šiaulių apskrities viršininkas J. Noreika pranešė generaliniams tarėjams, kad jis nevykdys įsakymų, susijusių su lietuvių mobilizacija į SS legioną *(*J. Matulionis, *Neramios dienos,* Torontas, 1975, p. 221). 1943 m. vasario 23 d. J. Noreika buvo iškviestas pas Šiaulių srities komisaro politinio skyriaus viršininką, kuris pareiškė, kad dėl vokiečių civilinės valdžios įsakymų nevykdymo ir dėl tendencingo straipsnio apie kelionę po Vokietijos miestus, jis 1943 m. vasario 23 d. atleidžiamas iš Šiaulių apskrities viršininko pareigų ir areštuojamas *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 1, l. 168)*. Iš pradžių J. Noreika kalintas Šiaulių kalėjime, vėliau, kovo 26 d., buvo išvežtas į Štuthofo koncentracijos stovyklą Vokietijoje *(LYA, f. K-1, ap. 61, krt. 15),* kur buvo kalinamas iki 1945 m. kovo 11 d. (V. Ašmenskas, *Generolas Vėtra,* Vilnius, 1997, p. 33, 35). Raudonosios armijos išlaisvintas su kitais Štuthofo kaliniais, gyveno Endau miestelyje. Sovietų buvo mobilizuotas į Raudonąją armiją eiliniu. Tarnavo iki 1945 m. lapkričio 27 d., demobilizuotas grįžo į Vilnių *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792, t. 1. 168–170).* 1945 m. gruodžio 10 d. įsidarbino Mokslų akademijoje Vilniuje juristkonsultantu *(Laisvės kovų archyvas,* Kaunas, 1993, t. 7, l. 173). Čia dirbo iki arešto 1946 m. kovo 16 d.

Baudžiamosios bylos duomenimis, 1946 m. sausio mėn. J. Noreika kartu su kitais įkūrė Lietuvos tautinę tarybą (toliau – LTT) kaip organizacinį centrą, turėjusį sujungti visas veikiančias pogrindžio organizacijas. LTT žinioje veikė ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų vyriausioji vadovybė (toliau – LGPVV). J. Noreika (slap. *Generolas Vėtra*) 1946 m. kovo mėn. paskirtas LGPVV vadu *(LYA. f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 1, l. 149–150).* LTT ruošėsi galimo karo atveju organizuoti sukilimą, išleido keliolika direktyvų ir įsakymų liečiančių organizacijos struktūrą. Pagrindinis LTT tikslas buvo atkurti nepriklausomą, demokratijos pagrindais tvarkomą suverenią Lietuvos valstybę. J. Noreika baudžiamosios bylos kaltinamojoje išvadoje *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 4, l. 200–222)* bei nuosprendyje *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, s. b., l. 148–153)* **nebuvo kaltinamas**

žmonių žudymu *(LYA, f. K-1, ap. 58, b. 9792/3, t. 4, l. 200–222)*. Vilniaus garnizono Karo tribunolas Vilniuje 1946 m. lapkričio 20–22 d. pripažino Joną Noreiką kaltu pagal RSFSR BK 58-1 „a“ str. ir skyrė jam mirties bausmę – sušaudyti, konfiskuojant visą jam priklausiusį turtą *(ten pat, t. 4, l. 261–265)*. Nuosprendis jam įvykdytas 1947 m. vasario 26 d. Vilniuje (*S. Vaitiekus, Tuskulėnai: egzekucijų aukos ir budeliai (1944–1947), Vilnius, 2002, p. 246*).

Generalinė direktorė Teresė Birutė Burauskaitė

Ši istorinė pažyma perduota:
Lietuvos Respublikos Vyriausybės kancleriui **Alminui Mačiuliui**,
Vilniaus miesto savivaldybės merui **Remigijui Šimašiui**,
Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktoriui dr. **Sigitui Narbutui**

Administracinė byla Nr. eAS-312-552/2020
Teisminio proceso Nr. 3-61-3-00957-2020-8
Procesinio sprendimo kategorija 43.5.1.1

LIETUVOS VYRIAUSIASIS ADMINISTRACINIS TEISMAS

N U T A R T I S

2020 m. gegužės 6 d.
Vilnius

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Laimučio Alechnavičiaus, Ramūno Gadliausko (pranešėjas) ir Arūno Sutkevičiaus (kolegijos pirmininkas),

teismo posėdyje rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo pareiškėjo Granto Artūro Gochino (Grant Arthur Gochin) atskirąjį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutarties administracinėje byloje pagal pareiškėjo Granto Artūro Gochino skundą atsakovui Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui dėl pažymos pakeitimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė:

I.

Pareiškėjas Grantas Artūras Gochinas (Grant Arthur Gochin) kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą su skundu, prašydamas panaikinti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – ir Centras) 2019 m. gruodžio 17 d. pažymą dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje (toliau – ir Pažymą).

II.

Vilniaus apygardos administracinis teismas 2020 m. kovo 17 d. nutartimi atsisakė priimti pareiškėjo skundą Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 33 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu.

Pirmosios instancijos teismas, spręsdamas pareiškėjo skundo priėmimo klausimą, atsižvelgė į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, pagal kurią viešojo administravimo subjekto surašytas dokumentas, kuriame nėra viešojo administravimo subjekto patvarkymų (įpareigojimų asmeniui), negali būti bylos nagrinėjimo dalyku, o byla, kurioje yra ginčijamas toks dokumentas, nenagrinėtina teismų (žr., pvz., 2011 m. kovo 10 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{62}-180/2011, 2012 m. gegužės 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{858}-336/2012 ir kt.)

Teismas iš skundžiamos Pažymos turinio nustatė, kad Centras 2019 m. gruodžio 17 d. parengė pažymą, kurioje išdėstė Centrui žinomus faktus apie Jono Noreikos veiklą antinacistiniame pogrindyje. Teismas vertino, kad skundžiama Pažyma iš esmės yra informacinio, o ne sprendžiamojo pobūdžio dokumentas. Teismas pažymėjo, kad skundo priėmimo stadijoje akivaizdžiai matyti, jog Pažyma pareiškėjui nesukelia teisinių pasekmių, nelemia jo materialiųjų teisių ir pareigų, Pažymoje nesuformuluotos pareiškėjui privalomos elgesio taisyklės, joje tik pateikta informacija apie tam tikro laikotarpio Jono Noreikos gyvenimo faktus. Skundžiama Pažyma nėra išsprendžiamas klausimas dėl teisių ar pareigų pareiškėjui, joje yra suteikiama informacija be privalomo pobūdžio patvarkymų. Teismas atkreipė dėmesį, kad ši Pažyma yra skirta plačiam visuomenės ratui, joje nenurodytas konkretus asmuo ar įstaiga, kuriai ji parengta, taip pat nenurodyta apskundimo tvarka. Įvertinęs

nustatytas aplinkybes, teismas atsisakė priimti pareikėjo skundą, kaip nepriskirtiną administracinių teismų kompetencijai (ABTĮ 33 str. 2 d. 1 p.).

III.

Pareiškėjas padavė atskirąjį skundą, kuriame prašo panaikinti Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartį ir išspręsti pareiškėjo skundo priėmimo klausimą.

Pareiškėjas nesutinka su teismo išvada, kad skundžiama Pažyma yra informacinio pobūdžio, nesukelianti jam teisinių pasekmių. Pareiškėjo teigimu, teismas neatsižvelgė į tai, kad atsakovas pagal Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro įstatymą yra mokslinio-švietėjiško pobūdžio įstaiga, ji nerengia ir nepriima sprendžiamojo-įpareigojančiojo pobūdžio aktų. Centras rengia oficialią mokslinę informaciją visuomenei apie Lietuvos gyventojų genocidą ir rezistenciją.

Pareiškėjo nuomone, šiuo atveju Centro parengta informacija dėl Jono Noreikos ir kitų asmenų nėra moksliška, ji yra klaidinanti ir žeminanti Holokausto aukų atminimą. Pareiškėjas pastebi, kad vadovaujantis teismo padarytomis išvadomis nei pareiškėjas, nei kuris kitas asmuo (Lietuvos pilietis) neturi teisės skųsti Centro rengiamų ir publikuojamų istorinių pažymų, nes jose yra pateikta tik oficiali informacija visuomenei. Pareiškėjo nuomone, jis turi pagrindą reikalauti, kad Centras panaikintų istorinę pažymą, nes ji daro jam žalą, žemindama pareiškėjo žuvusių artimųjų atminimą ir išaukštindama Joną Noreiką kaip žydų gelbėjimo tinklo vadą ir iniciatorių.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a:

IV.

Pareiškėjas padavė atskirąjį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutarties, kuria teismas atsisakė priimti jo skundą ABTĮ 33 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu.

Teisėjų kolegija pirmiausia pažymi, kad teisė kreiptis į teismą, įtvirtinta ABTĮ 5 straipsnio 1 dalyje, gali būti įgyvendinta tik įstatymų nustatyta tvarka, t. y. laikantis įstatymuose (šiuo atveju – ABTĮ) nurodytų kreipimosi į teismą sąlygų. ABTĮ 33 straipsnio 2 dalyje yra nurodytas sąrašas atvejų, kuriems esant teismas atsisako priimti skundą. Jei teismas, prieš priimdamas skundą nustato esant bent vieną iš šių atvejų, motyvuota nutartimi privalo atsisakyti priimti skundą. Vienas iš tokių atvejų – jeigu skundas nenagrinėtinas teismų ABTĮ nustatyta tvarka (ABTĮ 33 str. 2 d. 1 p.).

Pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką tuo atveju, kai skundo priėmimo nagrinėti stadijoje akivaizdu, kad skundžiamas aktas ar veiksmas, jokių teisinių pasekmių nesukelia, kad jis negali būti ginčo administraciniame teisme objektu, skundą galima atsisakyti priimti nagrinėti, o skundą priėmus nagrinėti, administracinę bylą nutraukti kaip nepriskirtiną administraciniams teismams, kadangi, nagrinėdamas skundus dėl teisinių pasekmių negalinčių sukelti ir nesukeliančių aktų ar veiksmų, teismas asmens teisių apginti negalėtų, nes net ir skundo tenkinimo atveju, asmens teisių ir pareigų apimtis nepasikeistų, o pats procesas būtų iš esmės beprasmis (žr., pvz., 2010 m. balandžio 6 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{822}-172/2010; 2010 m. spalio 22 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{143}-560/2010 ir kt.).

Pastebėtina, kad pagal bendrą principą, administracinis teismas skundo priėmimo stadijoje negali vertinti, ar asmens teisės iš tikrųjų yra pažeistos, ir negali atsisakyti priimti skundą, konstatavęs, kad asmens teisės nėra pažeistos. Išimtys iš šio bendro principo gali būti siejamos su tam tikrais akivaizdumo kriterijais, kai skundo priėmimo stadijoje nekyla jokia pagrįsta abejonė, jog skundo dalykas nepriskirtinas administracinių teismų kompetencijai. Tačiau tokie išimtiniai atvejai turi būti ypač argumentuotai nurodomi (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. balandžio 13 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS-410-438/2016, 2016 m. gruodžio 7 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS-738-143/2016, 2017 m. vasario 22 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS-186-822/2017).

Teisėjų kolegija, įvertinusi pareiškėjo skundo ir atskirojo skundo argumentus bei pareiškėjo norimos apskųsti Pažymos turinį, sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad minėta Centro Pažyma, kurioje nėra viešojo administravimo subjekto patvarkymų (įpareigojimų pareiškėjui), yra tik informacinio pobūdžio dokumentas, pats savaime nesukeliantis pareiškėjui kokių nors teisinių pasekmių, todėl ji nelaikytina ABTĮ nustatyta tvarka skundžiamu administraciniu aktu. Nors pareiškėjas tiek skunduose pirmosios instancijos teismui, tiek atskirajame skunde tvirtina, kad Pažyma yra klaidinanti ir žeminanti Holokausto aukų atminimą, minėti argumentai nesudaro pagrindo išvadai, jog skundžiama Pažyma buvo sukurtas naujas individualus administracinis aktas, sukeliantis pareiškėjui teisines pasekmes.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2020 m. balandžio 1 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1768-624/2020, vertindamas pareiškėjo reikalavimą panaikinti Centro 2018 m. liepos 18 d. raštą Nr. 14R-52 „Dėl informacijos pateikimo“, kuriame Centras pateikė poziciją dėl Jono Noreikos veiklos Žemaitijoje ir jo galimos įtakos žydų masinėse žudynėse, konstatavo, jog pareiškėjo 2018 m. birželio 15 d. kreipimasis į Centrą, kuriame nedviprasmiškai prašoma pakeisti Centro parengtą dokumentą – „Istorinę išvadą dėl Jono Noreikos veiklos II pasaulinio karo metais“, nėra susijęs su Centro veikla, priskiriama viešajam administravimui, nelaikytinas nei skundu, nei prašymu Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo prasme, todėl reikalavimas dėl Centro 2018 m. liepos 18 d. rašto Nr. 14R-52, kuriuo atsakyta į pareiškėjo 2018 m. birželio 15 d. kreipimąsi, panaikinimo nenagrinėtinas teismų ABTĮ nustatyta tvarka.

Teisėjų kolegijos nuomone, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išvados, suformuotos 2020 m. balandžio 1 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1768-624/2020, yra aktualios šioje nagrinėjamoje byloje. Centras, kaip valstybės įstaiga, vykdo veiklą, tiek priskiriamą viešajam administravimui (laisvės kovotojų ir genocido aukų teisinio statuso pripažinimas ir jų rūpyba), tiek ir nepriskiriamą viešajam administravimui (pavyzdžiui, apibrėžtų sričių ir laikotarpių tyrimas). Pareiškėjas šioje byloje siekia iš esmės tapačių teisinių pasekmių kaip ir administracinėje byloje Nr. eA-1768-624/2020, t. y. Centro išvados dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje pakeitimo. Taigi įvertinus byloje nustatytas aplinkybes ir suformuotą teismų praktiką, nėra pagrindo šioje nagrinėjamoje byloje Centro 2019 m. gruodžio 17 d. pažymą dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje vertinti kaip individualų administracinį aktą Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo prasme.

Apibendrindama išdėstytas aplinkybes ir padarytas išvadas, teisėjų kolegija konstatuoja, kad pirmosios instancijos teismas priėmė teisėtą ir pagrįstą nutartį, kurią naikinti atskirajame skunde išdėstytais argumentais nėra teisinio pagrindo. Dėl nurodytų priežasčių skundžiama pirmosios instancijos teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartis paliekama nepakeista, o pareiškėjo atskirasis skundas atmetamas.

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 154 straipsnio 1 punktu, teisėjų kolegija

n u t a r i a:

Pareiškėjos Granto Artūro Gochino (Grant Arthur Gochin) atskirąjį skundą atmesti.
Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartį palikti nepakeistą.
Nutartis neskundžiama.

Teisėjai Laimutis Alechnavičius

Ramūnas Gadliauskas

Arūnas Sutkevičius

Administracinė byla Nr. eI2-2846-535/2020
Teisminio proceso Nr. 3-61-3-00957-2020-8
Procesinio sprendimo kategorija 43.5.1.1; 55.2

VILNIAUS APYGARDOS ADMINISTRACINIS TEISMAS

N U T A R T I S

2020 m. kovo 17 d.
Vilnius

Vilniaus apygardos administracinio teismo teisėja Jūratė Gaidytė-Lavrinovič, susipažinusi su Grant Arthur Gochin skundu,

n u s t a t ė:

Pareiškėjas Grant Arthur Gochin 2020-03-13 elektroninėmis ryšio priemonėmis pateikė teismui skundą, kuriame prašo panaikinti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – Centras) 2019-12-17 pažymą dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje.

Skundą atsisakytina priimti.

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 33 straipsnio 2 dalies 1 punkte nustatyta, kad teismas motyvuota nutartimi atsisako priimti skundą, jeigu jis nenagrinėtinas teismų administracinio proceso tvarka.

ABTĮ 3 str. 1 d. nustatyta, kad administracinis teismas sprendžia ginčus dėl teisės viešojo administravimo srityje, t. y. ginčus, kylančius iš viešosios teisės normų reguliuojamų santykių. Pagal ABTĮ 5 str. kiekvienas suinteresuotas subjektas turi teisę įstatymų nustatyta tvarka kreiptis į teismą, kad būtų apginta pažeista ar ginčijama jo teisė ar įstatymų saugomas interesas. Administracinių teismų kompetencijai yra priskirta nagrinėti bylas dėl valstybinio administravimo subjektų priimtų teisės aktų ir veiksmų teisėtumo, taip pat šių subjektų atsisakymo atlikti jų kompetencijai priskirtus veiksmus teisėtumo ir pagrįstumo ar vilkinimo atlikti tokius veiksmus (ABTĮ 17 str. 1 d. 1 p.). ABTĮ 23 str. 1 d. nustatyta, kad skundą (prašymą) dėl viešojo ar vidaus administravimo subjekto priimto administracinio akto ar veiksmo (neveikimo) turi teisę paduoti asmenys, kai jie mano, kad jų teisės ar įstatymų saugomi interesai yra pažeisti. Nurodytos nuostatos tvirtina, kad administraciniams teismams priskirta nagrinėti administracines bylas dėl valstybinio administravimo subjektų priimtų teisės aktų (administracinių aktų), taip pat veiksmų (neveikimo), kurie įtakoja konkrečių asmenų teises ar įstatymų saugomus interesus, teisėtumo. Teismine tvarka gali būti ginčijama ne bet kokia valstybinio administravimo subjekto veikla, o tik tokia, kuri atitinka ABTĮ 17 str. 1 d. 1 p. ir 23 str. 1 d. reikalavimus. Sisteminis ABTĮ nuostatų aiškinimas, sudaro pagrindą konstatuoti, kad į administracinį teismą asmuo turi teisę kreiptis tik dėl jam teisines pasekmes sukeliančių individualių teisės aktų, priimtų viešojo administravimo srityje. Nagrinėdamas skundus dėl teisinių pasekmių negalinčių sukelti ir nesukeliančių aktų ar veiksmų, teismas asmens teisių apginti negalėtų, nes, net ir skundo patenkinimo atveju, asmens teisių ir pareigų apimtis nepasikeistų, o pats procesas būtų iš esmės beprasmis.

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktikoje laikomasi nuoseklios pozicijos, kad viešojo administravimo subjekto surašytas dokumentas, kuriame nėra viešojo administravimo subjekto patvarkymų (įpareigojimų asmeniui), negali būti bylos nagrinėjimo dalyku, o byla, kurioje

yra ginčijamas toks dokumentas, nenagrinėtina teismų (2010-04-06 nutartis adm. byloje Nr. AS[822]-172/2010, 2010-10-22 nutartis adm. byloje Nr. AS[143]-560/2010, 2011-03-10 nutartis adm. byloje Nr. AS[62]-180/2011, 2012-05-21 nutartis adm. byloje Nr. AS[858]-336/2012).

Iš skundžiamo dokumento turinio nustatyta, kad Centras 2019-12-17 parengė pažymą, kurioje išdėstė Centrui žinomus faktus apie Jono Noreikos veiklą antinacistiniame pogrindyje.

Teismo vertinimu, skundžiamas raštas iš esmės yra informacinio, o ne sprendžiamojo pobūdžio dokumentas. Nors ir teismų praktikoje nustatyta, jog teismas sprendžia ar skundžiamas aktas gali sukelti teisines pasekmes ar ne tik bylą nagrinėjant iš esmės, tačiau priėmimo stadijoje akivaizdžiai matyti, jog ginčijamas aktas pareiškėjui nesukelia teisinių pasekmių, nelemia pareiškėjo materialiųjų teisių ir pareigų, rašte nesuformuluotos pareiškėjui privalomos elgesio taisyklės, jame pateikta informacija apie tam tikro laikotarpio Jono Noreikos gyvenimo faktus. Pareiškėjui skundžiamu raštu nėra išsprendžiamas klausimas dėl teisių ar pareigų pareiškėjui, jame yra suteikiama informacija be privalomo pobūdžio patvarkymų, t. y. tokia informacija tiesiogiai nesukuria pareiškėjui ar kitiems asmenims teisių ar pareigų, ja nėra pritaikomos poveikio priemonės. Teismo vertinimu ši pažyma skirta plačiam visuomenės ratui, joje nenurodytas konkretus asmuo ar įstaiga, kuriai ji parengta. Atkreiptinas dėmesys, kad joje taip pat nėra nurodyta apskundimo tvarka.

Teismas daro išvadą, kad nagrinėjamu atveju akivaizdu, kad ginčijama pažyma nesukelia pareiškėjui jokių teisinių pasekmių, nedaro įtakos pareiškėjo teisiniam statusui, todėl skundą atsisakytina priimti, kaip nepriskirtiną administracinių teismų kompetencijai (ABTĮ 37 str. 2 d. 1 p.).

Pareiškėjas sumokėjo 41,00 Eur žyminį mokestį. Kadangi skundą atsisakytina priimti, 41,00 Eur sumokėtas žyminis mokestis grąžintinas.

Teisėja, vadovaudamasi Administracinių bylų teisenos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies 1 punktu, 107-108 straipsniais,

n u t a r i a:

Atsisakyti priimti Grant Arthur Gochin skundą.

Nutarčiai įsiteisėjus, skundą su priedais ir 41,00 Eur sumokėtą žyminį mokestį grąžinti pareiškėjui.

Dėl nutarties per 7 kalendorines dienas nuo jos nuorašo gavimo dienos gali būti paduotas atskirasis skundas Lietuvos vyriausiajam administraciniam teismui per Vilniaus apygardos administracinį teismą.

Teisėja Jūratė Gaidytė-Lavrinovič

Dokumentą elektroniniu parašu pasirašė ROKAS,RUDZINSKAS
Data: 2022-03-25 16:34:53

Sutarties išrašas
2022 m. kovo 25 d.

SUTARTIS DĖL TEISINIŲ PASLAUGŲ Nr. FA-16/10
Vilnius, 2016 m. rugpjūčio 11 d.

Grant Arthur Gochin, gimimo data 1963-11-02, adresas: 10900 Winnetka Ave, Chatsworth, CA 91311, JAV, toliau tekste vadinamas "Klientu", ir

Advokatas Rokas Rudzinskas, gimimo data 1984-11-06, Advokatų kontora Rudzinskas ir partneriai, adresas: A. Mickevičiaus g. 14 - 2, Vilnius, toliau tekste vadinamas "Advokatu",

Toliau Klientas ir Advokatas kartu vadinami „Šalimis", o kiekvienas atskirai „Šalimi", susitarė ir sudarė šią sutartį dėl teisinių paslaugų (toliau vadinama "Sutartimi"):

1 straipsnis. Advokato pareigos

1. Advokatas įsipareigoja veikti kaip Kliento patarėjas ir atstovas teisiniais klausimais. Šiuo tikslu, Kliento pageidavimu ar pavedimu, Advokatas įsipareigoja pats arba pavesdamas įgaliotiems asmenims atlikti šias funkcijas:
   1.1. teikti teisines konsultacijas;
   1.2. rengti teisinių dokumentų projektus (sutartis, raštus);
   1.3. rengti procesinius (ieškinio, atsiliepimo, dubliko, tripliko, apeliacinio skundo, atskirojo skundo ir kt.) dokumentus;
   1.4. atlikti dokumentų teisines ekspertizes;
   1.5. atstovauti (t.y. ir derybų vedimas, ir sandorių sudarymas, ir dokumentų pasirašymas, ir kt.) Klientui valstybės, visuomeninėse, ūkinėse ir kitose institucijose bei palaikyti teisinius ryšius su kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis;
   1.6. atstovauti Klientui ir Kliento teisiniams interesams teismuose nagrinėjant civilines, administracines ir baudžiamasias bylas, atstovauti arbitraže ar trečiųjų teisme, su visomis teisėmis, įstatymo suteikiamomis ieškovui, atsakovui, trečiajam asmeniui, pareiškėjui, t.y. teisę susipažinti su bylos medžiaga, daryti išrašus ir nuorašus, pareikšti nušalinimus, teikti įrodymus, dalyvauti tiriant įrodymus, užduoti klausimus kitiems dalyvaujantiems byloje asmenims, liudytojams ir ekspertams, pateikti prašymus, duoti teismui paaiškinimus žodžiu ir raštu, teikti savo argumentus ir samprotavimus visais bylos nagrinėjimo metu kylančiais klausimais, prieštarauti kitų dalyvaujančių byloje asmenų prašymams, argumentams ir samprotavimams, gauti teismo sprendimų, nutarčių ar nutarimų, kuriais išsprendžiama byla, nuorašus, apskųsti teismo sprendimus bei nutartis ar nutarimus, pareikšti ieškinį ir priešieškinį, atsisakyti pareikšto ieškinio ir jį pripažinti, pakeisti ieškinio pagrindą arba dalyką, padidinti ar sumažinti ieškinio reikalavimus, sudaryti taikos sutartį, perįgalioti, gauti vykdomąjį raštą ir pateikti jį vykdymui, gauti turtą, paduoti prašymą dėl proceso atnaujinimo ir naudotis kitomis procesinėmis teisėmis, kurias šalims suteikia LR CPK, LR BPK, LR ABTĮ ir kti procesinės teisės aktai.

<...>

4 straipsnis. Sutarties įsigaliojimo ir nutraukimo sąlygos

1. Sutartis įsigalioja nuo jos pasirašymo momento ir galioja neterminuotai.

<...>

ŠALIŲ REKVIZITAI IR PARAŠAI

<...>

Išrašas tikras
Rokas Rudzinskas

Administracinė byla Nr. eAS-312-552/2020
Teisminio proceso Nr. 3-61-3-00957-2020-8
Procesinio sprendimo kategorija 43.5.1.1

LIETUVOS VYRIAUSIASIS ADMINISTRACINIS TEISMAS

N U T A R T I S

2020 m. gegužės 6 d.
Vilnius

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Laimučio Alechnavičiaus, Ramūno Gadliausko (pranešėjas) ir Arūno Sutkevičiaus (kolegijos pirmininkas),

teismo posėdyje rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo pareiškėjo Granto Artūro Gochino (Grant Arthur Gochin) atskirąjį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutarties administracinėje byloje pagal pareiškėjo Granto Artūro Gochino skundą atsakovui Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centrui dėl pažymos pakeitimo.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė:

I.

Pareiškėjas Grantas Artūras Gochinas (Grant Arthur Gochin) kreipėsi į Vilniaus apygardos administracinį teismą su skundu, prašydamas panaikinti Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centro (toliau – ir Centras) 2019 m. gruodžio 17 d. pažymą dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje (toliau – ir Pažymą).

II.

Vilniaus apygardos administracinis teismas 2020 m. kovo 17 d. nutartimi atsisakė priimti pareiškėjo skundą Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo (toliau – ir ABTĮ) 33 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu.

Pirmosios instancijos teismas, spręsdamas pareiškėjo skundo priėmimo klausimą, atsižvelgė į Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką, pagal kurią viešojo administravimo subjekto surašytas dokumentas, kuriame nėra viešojo administravimo subjekto patvarkymų (įpareigojimų asmeniui), negali būti bylos nagrinėjimo dalyku, o byla, kurioje yra ginčijamas toks dokumentas, nenagrinėtina teismų (žr., pvz., 2011 m. kovo 10 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{62}-180/2011, 2012 m. gegužės 21 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{858}-336/2012 ir kt.)

Teismas iš skundžiamos Pažymos turinio nustatė, kad Centras 2019 m. gruodžio 17 d. parengė pažymą, kurioje išdėstė Centrui žinomus faktus apie Jono Noreikos veiklą antinacistiniame pogrindyje. Teismas vertino, kad skundžiama Pažyma iš esmės yra informacinio, o ne sprendžiamojo pobūdžio dokumentas. Teismas pažymėjo, kad skundo priėmimo stadijoje akivaizdžiai matyti, jog Pažyma pareiškėjui nesukelia teisinių pasekmių, nelemia jo materialiųjų teisių ir pareigų, Pažymoje nesuformuluotos pareiškėjui privalomos elgesio taisyklės, joje tik pateikta informacija apie tam tikro laikotarpio Jono Noreikos gyvenimo faktus. Skundžiama Pažyma nėra išsprendžiamas klausimas dėl teisių ar pareigų pareiškėjui, joje yra suteikiama informacija be privalomo pobūdžio patvarkymų. Teismas atkreipė dėmesį, kad ši Pažyma yra skirta plačiam visuomenės ratui, joje nenurodytas konkretus asmuo ar įstaiga, kuriai ji parengta, taip pat nenurodyta apskundimo tvarka. Įvertinęs

nustatytas aplinkybes, teismas atsisakė priimti pareikėjo skundą, kaip nepriskirtiną administracinių teismų kompetencijai (ABTĮ 33 str. 2 d. 1 p.).

III.

Pareiškėjas padavė atskirąjį skundą, kuriame prašo panaikinti Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartį ir išspręsti pareiškėjo skundo priėmimo klausimą.

Pareiškėjas nesutinka su teismo išvada, kad skundžiama Pažyma yra informacinio pobūdžio, nesukelianti jam teisinių pasekmių. Pareiškėjo teigimu, teismas neatsižvelgė į tai, kad atsakovas pagal Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimų centro įstatymą yra mokslinio-švietėjiško pobūdžio įstaiga, ji nerengia ir nepriima sprendžiamojo-įpareigojančiojo pobūdžio aktų. Centras rengia oficialią mokslinę informaciją visuomenei apie Lietuvos gyventojų genocidą ir rezistenciją.

Pareiškėjo nuomone, šiuo atveju Centro parengta informacija dėl Jono Noreikos ir kitų asmenų nėra moksliška, ji yra klaidinanti ir žeminanti Holokausto aukų atminimą. Pareiškėjas pastebi, kad vadovaujantis teismo padarytomis išvadomis nei pareiškėjas, nei kuris kitas asmuo (Lietuvos pilietis) neturi teisės skųsti Centro rengiamų ir publikuojamų istorinių pažymų, nes jose yra pateikta tik oficiali informacija visuomenei. Pareiškėjo nuomone, jis turi pagrindą reikalauti, kad Centras panaikintų istorinę pažymą, nes ji daro jam žalą, žemindama pareiškėjo žuvusių artimųjų atminimą ir išaukštindama Joną Noreiką kaip žydų gelbėjimo tinklo vadą ir iniciatorių.

Teisėjų kolegija

k o n s t a t u o j a:

IV.

Pareiškėjas padavė atskirąjį skundą dėl Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutarties, kuria teismas atsisakė priimti jo skundą ABTĮ 33 straipsnio 2 dalies 1 punkto pagrindu.

Teisėjų kolegija pirmiausia pažymi, kad teisė kreiptis į teismą, įtvirtinta ABTĮ 5 straipsnio 1 dalyje, gali būti įgyvendinta tik įstatymų nustatyta tvarka, t. y. laikantis įstatymuose (šiuo atveju – ABTĮ) nurodytų kreipimosi į teismą sąlygų. ABTĮ 33 straipsnio 2 dalyje yra nurodytas sąrašas atvejų, kuriems esant teismas atsisako priimti skundą. Jei teismas, prieš priimdamas skundą nustato esant bent vieną iš šių atvejų, motyvuota nutartimi privalo atsisakyti priimti skundą. Vienas iš tokių atvejų – jeigu skundas nenagrinėtinas teismų ABTĮ nustatyta tvarka (ABTĮ 33 str. 2 d. 1 p.).

Pagal Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo praktiką tuo atveju, kai skundo priėmimo nagrinėti stadijoje akivaizdu, kad skundžiamas aktas ar veiksmas, jokių teisinių pasekmių nesukelia, kad jis negali būti ginčo administraciniame teisme objektu, skundą galima atsisakyti priimti nagrinėti, o skundą priėmus nagrinėti, administracinę bylą nutraukti kaip nepriskirtiną administraciniams teismams, kadangi, nagrinėdamas skundus dėl teisinių pasekmių negalinčių sukelti ir nesukeliančių aktų ar veiksmų, teismas asmens teisių apginti negalėtų, nes net ir skundo tenkinimo atveju, asmens teisių ir pareigų apimtis nepasikeistų, o pats procesas būtų iš esmės beprasmis (žr., pvz., 2010 m. balandžio 6 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{822}-172/2010; 2010 m. spalio 22 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS^{143}-560/2010 ir kt.).

Pastebėtina, kad pagal bendrą principą, administracinis teismas skundo priėmimo stadijoje negali vertinti, ar asmens teisės iš tikrųjų yra pažeistos, ir negali atsisakyti priimti skundą, konstatavęs, kad asmens teisės nėra pažeistos. Išimtys iš šio bendro principo gali būti siejamos su tam tikrais akivaizdumo kriterijais, kai skundo priėmimo stadijoje nekyla jokia pagrįsta abejonė, jog skundo dalykas nepriskirtinas administracinių teismų kompetencijai. Tačiau tokie išimtiniai atvejai turi būti ypač argumentuotai nurodomi (žr., pvz., Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2016 m. balandžio 13 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS-410-438/2016, 2016 m. gruodžio 7 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS-738-143/2016, 2017 m. vasario 22 d. nutartį administracinėje byloje Nr. AS-186-822/2017).

Teisėjų kolegija, įvertinusi pareiškėjo skundo ir atskirojo skundo argumentus bei pareiškėjo norimos apskųsti Pažymos turinį, sutinka su pirmosios instancijos teismo išvada, kad minėta Centro Pažyma, kurioje nėra viešojo administravimo subjekto patvarkymų (įpareigojimų pareiškėjui), yra tik informacinio pobūdžio dokumentas, pats savaime nesukeliantis pareiškėjui kokių nors teisinių pasekmių, todėl ji nelaikytina ABTĮ nustatyta tvarka skundžiamu administraciniu aktu. Nors pareiškėjas tiek skunduose pirmosios instancijos teismui, tiek atskirajame skunde tvirtina, kad Pažyma yra klaidinanti ir žeminanti Holokausto aukų atminimą, minėti argumentai nesudaro pagrindo išvadai, jog skundžiama Pažyma buvo sukurtas naujas individualus administracinis aktas, sukeliantis pareiškėjui teisines pasekmes.

Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas 2020 m. balandžio 1 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1768-624/2020, vertindamas pareiškėjo reikalavimą panaikinti Centro 2018 m. liepos 18 d. raštą Nr. 14R-52 „Dėl informacijos pateikimo“, kuriame Centras pateikė poziciją dėl Jono Noreikos veiklos Žemaitijoje ir jo galimos įtakos žydų masinėse žudynėse, konstatavo, jog pareiškėjo 2018 m. birželio 15 d. kreipimasis į Centrą, kuriame nedviprasmiškai prašoma pakeisti Centro parengtą dokumentą – „Istorinę išvadą dėl Jono Noreikos veiklos II pasaulinio karo metais“, nėra susijęs su Centro veikla, priskiriama viešajam administravimui, nelaikytinas nei skundu, nei prašymu Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo prasme, todėl reikalavimas dėl Centro 2018 m. liepos 18 d. rašto Nr. 14R-52, kuriuo atsakyta į pareiškėjo 2018 m. birželio 15 d. kreipimąsi, panaikinimo nenagrinėtinas teismų ABTĮ nustatyta tvarka.

Teisėjų kolegijos nuomone, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo išvados, suformuotos 2020 m. balandžio 1 d. nutartyje administracinėje byloje Nr. eA-1768-624/2020, yra aktualios šioje nagrinėjamoje byloje. Centras, kaip valstybės įstaiga, vykdo veiklą, tiek priskiriamą viešajam administravimui (laisvės kovotojų ir genocido aukų teisinio statuso pripažinimas ir jų rūpyba), tiek ir nepriskiriamą viešajam administravimui (pavyzdžiui, apibrėžtų sričių ir laikotarpių tyrimas). Pareiškėjas šioje byloje siekia iš esmės tapačių teisinių pasekmių kaip ir administracinėje byloje Nr. eA-1768-624/2020, t. y. Centro išvados dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje pakeitimo. Taigi įvertinus byloje nustatytas aplinkybes ir suformuotą teismų praktiką, nėra pagrindo šioje nagrinėjamoje byloje Centro 2019 m. gruodžio 17 d. pažymą dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje vertinti kaip individualų administracinį aktą Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymo prasme.

Apibendrindama išdėstytas aplinkybes ir padarytas išvadas, teisėjų kolegija konstatuoja, kad pirmosios instancijos teismas priėmė teisėtą ir pagrįstą nutartį, kurią naikinti atskirajame skunde išdėstytais argumentais nėra teisinio pagrindo. Dėl nurodytų priežasčių skundžiama pirmosios instancijos teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartis paliekama nepakeista, o pareiškėjo atskirasis skundas atmetamas.

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 154 straipsnio 1 punktu, teisėjų kolegija

n u t a r i a:

Pareiškėjos Granto Artūro Gochino (Grant Arthur Gochin) atskirąjį skundą atmesti.
Vilniaus apygardos administracinio teismo 2020 m. kovo 17 d. nutartį palikti nepakeistą.
Nutartis neskundžiama.

Teisėjai Laimutis Alechnavičius

Ramūnas Gadliauskas

Arūnas Sutkevičius

1. Istorinių išvadų neteisėtumas (apibendrinimas)

Lietuvos Gyventojų Genocido ir Rezistencijos Tyrimų centro (toliau - Atsakovas) 2020-02-11 atsakyme į pareiškėjo skundą dėl 2019-12-17 pažymos apie Jono Noreikos veiklą antinacistiniame pogrindyje yra nurodoma, kad "ši pažyma yra tęstinis Centro dokumentas, išplaukiantis iš ankstesnių (2015 m., 2017 m. ir 2019-03-27) Centro pažymų apie Jono Noreikos veiklą ir tai nurodoma minėtuose Centro raštuose: 2019-03-27 rašte minima 2017 m. pažyma, o 2019-12-17 rašte minimi 2019-03-27 paaiškinimai".

Iš atsakovo teiginių galima suprasti kad vykdomas tęstinis tyrimas ir pažyma apie Jono Noreikos vadovavimą gelbėjant žydus Šiaulių apskrityje yra sudedamoji dalis ir kartu su ankstesnėmis pažymomis apie Joną Noreiką sudaro vientisą tyrimo dokumentą. T.y. 2017, 2019 kovo ir gruodžio mėnesių publikacijos apie joną Noreiką yra vieningas dokumentas iš skirtingų dalių. Atsižvelgiant į tai, istorines pažymas galima vertinti kaip vientisą dokumentą, su išlyga, kad 2019-12-17 pažyma dėl veiklos antinacistiniame pogrindyje, yra parengta priešinga linkme. Ji analizuoja ne Jono Noreikos vaidmenį naikinant, bet gelbstint žydus.

Panašu, kad istorinės pažymos viena kitai neprieštarauja, jos vieningai neigia Joną Noreiką dalyvavus Holokauste ir skelbia jį vadovavus žydų gelbėjimui Šiaulių apskrityje. Šios pažymos yra neteisėtos, pažeidžiančios Visuomenės informavimo įstatymo draudimus ir imperatyvius reikalavimus. Žemiau yra nurodyti bendri argumentai apibūdinantis pažymų neteisėtumą, konkretūs atvejai yra detaliau aptarti vėlesniuose skyriuose.Atsakovo skelbiamos istorinės pažymos yra neobjektyvios ir neišsamios.

Atsakovas įvykius ir Jono Noreikos veiklą vertina fragmentiškai, atmesdamas ir visiškai nepasisakydamas dėl susijusių aplinkybių, jo asmeninių ryšių. Pažymose neatsispindi bendra aplinkybių visuma kurioje veikė Jonas Noreika, nepasisakoma dėl Jono Noreikos ryšių su kitais LAF ir LNP nariais. Fragmentiškas aplinkybių vertinimas ir svarbių aplinkybių nutylėjimas, sukuria iškreiptą Jono Noreikos paveikslą, kur Jonas Noreika vaizduojamas kaip paprastas civilis tarnautojas vykdęs nacių valdžios nurodymus, nieko nežinojęs ir nesupratęs, 1941 m. vasarą verbavęs LAF savanorius, dalyvaudavęs miestų šventėse.

Atsakovas nutyli, kad nuo pat pirmųjų Vermachto įžengimo dienų Plungės ir Telšių žydai buvo izoliuoti getuose, o visi Jono Noreikos kolegos Telšių apskrityje - vietos valdžios pareigūnai, policininkai ir LAF savanoriai aktyviai dalyvavo grobiant izoliuotų gyventojų turtą. Atsakovas nutyli įrodymus, kad Plungėje ir Telšiuose žydų žudyniu išvakarėse buvo tik keletas vokiečių karių ir, kad iki šiol nėra žinoma kas atsakingas už šias žudynes, net patiems vokiečiams (formaliai Rygos Einzansgrupe 2A, bet tik formaliai). Šios aplinkybės nėra paminėtos, o jos yra labai svarbios siekiant objektyviai įvertinti ir susidaryti pilnavertį įspūdį apie Jono Noreikos padėtį 1941 m. vasarą, Plungėje, vėliau Telšiuose ir galiausiai Šiauliuose.

Atsakovas istorinius faktus interpretuoja šališkai. Naudodamas tas pačias gramatines priemones *("nėra žinių, negalėjo įsakyti, negalėjo žinoti, negalėjo atlikti tokių funkcijų, pavyko įtraukti")*, kuria subjektyviu interpretavimu ir prielaidomis grindžiamą portretą, pagal vieningą atmetimo metodologiją. Šias gramatines formas naudoja pateisinti galimai nusikalstamus Jono Noreikos veiksmus (pvz. negalėjo įsakyti sušaudyti), tačiau pateisinimai yra nepagrįsti.

Pageidaujamam Jono Noreikos portretui sukurti atsakovas pažymose nemini nė vieno ieškovo teikiamo istorinio dokumento susijusio su Jonu Noreika. Nėra jokių užuominų apie Jono Noreikos asmeninius nurodymus dėl žydų tautybės asmenų perkėlimo - neperkėlimo į Žagarę, apie burmistrų raportus, kad nebeliko kaimuose žydų, kuriuos būtų galima siųsti į Žagarę, nes visus sušaudė, apie Žagarės burmistro raportą liudijantį, kad geto įkūrimo metu jį skyrė ir visus nurodymus davė asmeniškai J.Noreika, tik naciai jį po poros mėnesių iš burmistro posto nušalinę (iškart po paskutinio geto gyventojo). Minimos aplinkybės yra dokumentuose, viešuose Lietuvos archyvuose ir teikiami teismo vertinimui šioje byloje. Šių dokumentų šviesoje, atsakovo argumentai ar Jonas Noreika galėjo/negalėjo, žinojo/nežinojo, suprato/nesuprato getų paskirties - atrodo nemoksliški, nepagrįsti ir neobjektyvūs.

Atsakovo istorinės pažymos remiasi nepatikimais šaltiniais. Atsakovas istorinėse pažymose naudoja tik kruopščiai atrinktus dokumentus nurodydamas, kad dėl galimai nusikalstamų Jono Noreikos ryšių ir veiksmų "nėra patikimų žinių". Pažymose dažnai nenurodomas šaltinis, apsiribojama teiginiu - "kad yra žinių" arba "istoriniai tyrimai rodo".

Atsakovas savo tyrimams naudoja, iš esmės KGB bylas ir Sovietų Karo lauko teismo bylas bei 1986 m. Jono Borevičiaus liudijimą Čikagos teisme. Prievarta (arba esant realiai jos grėsmei) išgautus liudijimus atsakovas naudoja savo istorinėms pažymoms rengti, ir nesivadovauja liudininkų parodymais, oficialiais Jono Noreikos pasirašytais įsakymais, potvarkiais ir komunikatais. Pirminiais dokumentais ir laisvais istoriniais šaltiniais atsakovas nesivadovauja arba juos atmeta, nurodydamas, kad "**Centro istorikai visapusiškai ištyrė Jono Noreikos veiklą"; "remdamiesi galimai visų šiuo metu prieinamų archyvinių dokumentų analize"**. Dokumentai neminimi, tarsi jų ir nebūtų. Daugeliu atveju, pirminiai šaltiniai (pvz. pasirašyti Jono Noreikos dokumentai) liudija jo asmeninį lyderio entuziazmą, jo įtaką LAF, ir galią laisvai disponuoti žmonių turtu ir gyvybėmis.

Atsakovo istorinės pažymos yra dezinformatyvios. Istorinėse pažymose dėl Jono Noreikos veiklos yra nurodoma, kad:

"**Centro istorikai visapusiškai ištyrė Jono Noreikos veiklą** vokiečių ir sovietų okupacijos laikotarpiu ";

"Apibendrinant galima teigti, kad vokiečių okupacijos laikotarpiu **Jonas Noreika nėra dalyvavęs žydų masinėse naikinimo operacijose Telšių ir Šiaulių apskrityse**.

"Ištirtuose archyviniuose dokumentuose ir istorikų darbuose **nerasta jokių žinių, net užuominų**, kad J. Noreika būtų buvęs Šiaulių apskrityje vykusių masinių žydų naikinimo operacijų dalyvis"

Tai yra tikrovės neatitinkanti informacija ir Holokausto neigimas. Byloje yra teikiami tiesioginiai ir netiesioginiai įrodymai liudijantys Jono Noreikos prisidėjimą prie Holokausto, ypač svarbus yra Žagarės burmistro liudijimas, kad geto veikimo metu vykdė tik asmeninius Jono Noreikos nurodymus, Noreikos raštiškas nurodymas dėl Tryškių žydų perkėlimo, leidimas pasilikti dantų techniką Joniškyje dviems savaitėms, Noreikos liudijimas dėl apmokėjimo Šiaulių savanoriams, už laikotarpį kai buvo likviduojamas Žagarės getas. Šie dokumentai yra daugiau nei užuomina į dalyvavimą Holokauste.

Vienok, 2019-03-27 atsakovo pažymoje - publikacijoje, 9 skyriuje yra nurodoma, kad visi ieškovo Grant Arthur Gochin 2018 m. teikti dokumentai (kurie yra teikiami ir šiam teismui), "**Centrui iš**

esmės buvo žinomi, tarp jų nėra jokių naujų svarių argumentų, suteikiančių pagrindą pakeisti 2015 m. Centro išvadą.

Atsakovo istorinės pažymos yra nemokslišKos. Atsakovo istorinės pažymos yra labai fragmentiškos, neaptariančios visumos, tačiau nagrinėjančios atskirus, trumpus konkrečius istorinius etapus. Tai nėra mokslinio pažinimo metodas kuomet yra išsiaiškinamas veiklos laukas, veikiantys faktoriai, veikėjai, jų vaidmuo ir šių faktorių analizėje nustatoma galima tiesa. Atsakovas nagrinėdamas Jono Noreikos veiklą Žemaitijoje, palyginimo etalonu renkasi Kauno -Vilniaus miesto santvarką bei bendrinius nacių veiklos modelius ir žinomus įsakymus. Tačiau nagrinėjimo objektas yra Telšiai ir Plungė, kur dokumentai patvirtina, kad sąlygos buvo kitokios, kur LAF savanoriai ir policijos pareigūnai nenešė getan suvarytų žydų namų apyvokos daiktų į savivaldybės sandėlį. Žemaitijos kaime ginkluoti LAF aktyvistai turėjo daugiau laisvių ir mažiau priežiūros nei Vilniuje ar Kaune. Dėl šių priežasčių atsakovo istorinės lyginamosios analizės modelis šioje situacijoje yra pritaikytas ydingai ir neatskleidžia Jono Noreikos interesų rato, veiklos lauko ir konkrečios veiklos.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvos Respublikos vardu istorines pažymas apie Joną Noreika rengia atsakovo darbuotojas, Dalius Stančikas, pagal išsilavinimą geologas.

Apibendrinant galima teigti, kad atsakovas viešindamas istorines pažymas pažeidė Visuomenės informavimo įstatymo 22 straipsnio 11 dalies 1, 2, 4 punktus ir 19 straipsnį. Publikuodamas kaip patikimą, tačiau nepagrįstą ir tikrovės neatitinkančią informaciją atsakovas pažeidė Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrių centro įstatymo 4 straipsnio pareigą - atkurti istorinę tiesą ir teisingumą.

2. Neteisėtas genocido nusikaltimo dalyvio sąvokos aiškinimas

Atsakovas genocido dalyvio savoką aiškina tik tiesioginio vykdytojo (šaudytojo ar organizatoriaus) aspektu. Įžymūs mokslo žmonės atliekantys tyrimus Lietuvos Holokausto srityje, t.y. Tarptautinė komisija nacių ir sovietinio okupacinių režimų nusikaltimams Lietuvoje įvertinti, kategoriškai nesutinka su atsakovo pažymomis ir tokiu genocido dalyvių vertinimu. 2019-04-10 viešai publikuotame Komisijos atsakyme į atsakovo 2019-03-27 pažymą dėl Jono Noreikos veiklos (Priedas Nr. 39), yra nurodoma (cit:) :

“Negalime suprasti, kodėl Centras **gina atvirai rasistinę ir fašistinę politinę grupę** *Lietuvių Nacionalistų partiją,* **kurios policijos dariniuose tarnavę nariai buvo tarp aktyviausių** žydų persekiotojų ir žudikų”

“1941 m. rugpjūčio 22 d. ir 1941 m. rugsėjo 10 d. **J. Noreika**, vadovaudamasis vokiečių paskirto Šiaulių apygardos komisaro Hans Gewecke nurodymais, **paskelbė įsakymus dėl apygardos žydų perkėlimo į getus ir jų turto nusavinimo** <...> Beveik **visos pagal įsakymus suimtos aukos vėliau buvo nužudytos.** Tokia yra istorinė realybė, grindžiama neabejotinais dokumentiniais įrodymais. **Jei tai nėra dalyvavimas Lietuvos piliečių žydų genocido procese, tai kas tada tai yra?”**

Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės Komisija (TTK) yra pasisakiusi, kad „atskiros genocido nusikalstamos veikos pačia savo prigimtimi yra sąmoningi, tyčiniai ar valingi veiksmai, kurių

asmuo paprastai negali padaryti nesuvokdamas, kad jie greičiausiai sukels atitinkamas pasekmes. **Tai ne tokia rūšis veikų, kurios galėtų įvykti atsitiktinai arba net kaip neatsargumo rezultatas.**[5] Genocido nusikaltimas reikalauja žinių apie galutinį tikslą, o ne žinių apie kiekvieną genocido politikos ar plano detalę. Laikoma, kad pavaldinys žino savo viršininkų ketinimus, kai jis gauna nurodymus padaryti uždraustus veiksmus prieš asmenis, kurie priklauso tam tikrai grupei“[6].

Lietuvos teismų praktika genocido bylose yra aiški ir nedviprasmiška. Sprendžiant dėl asmens dalyvavimo genocido nusikaltime yra vadovaujamasi 1945 m. Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo nuostatais, kurie, “kaip JT Generalinė Asamblėja savo rezoliucijose pripažino, yra tarptautinės teisės principai ir pripažinti bendrosios (paprotinės) tarptautinės teisės dalis”[7]. **Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo nuostatuose suformuoti atsakomybės už karo nusikaltimus principai Lietuvos teismų praktikoje yra taikomi tiesiogiai.**

Byloje dėl Lietuvos gyventojų trėmimo sovietų okupacijos metais “teismas sprendė, kad **įsakymų vykdymas negali būti vertinami kaip atsakomybę šalinanti aplinkybė**, nes neteisėto įsakymo įvykdymas nešalina galimybės patraukti baudžiamojon atsakomybėn nei jį davusio, nei jį įvykdžiusio asmens.

Šis principas įtvirtintas 1945 m. Niurnbergo Tarptautinio karinio tribunolo įstatuose <...>. Įstatų 8 straipsnis skelbia, kad karo nusikaltimą, nusikaltimą taikai ar žmoniškumuipadaręs asmuo nuo atsakomybės neatleidžiamas. Teismas konstatavo, kad kaltinamasis buvo sveikas, normalios psichikos žmogaus, o tokių žmonių poelgiai visada yra motyvuoti, kontroliuojami, valdomi jų psichikos, jie suvokia vykdomų veiksmų prasmę. **Kaltinamojo pasirinkimas susieti savo veiklą su nusikalstama organizacija, dalyvavimas nusikalstamoje organizacijoje, kuri vykdo nusikaltimus žmogiškumui, taip pat, kolegijos nuomone, rodo kaltinamojo ketinimų kryptingumą, kad jis pasirinko tarnauti okupacinei valdžiai, vykdyti jos nurodymus,** taip pat ir dalyvauti civilių asmenų trėmime laisva valia, s**uvokdamas šios nusikalstamos veikos pavojingumą”** [8].

Lietuvos apeliacinio teismo 2009 m. sausio 9 d. nuosprendyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-21/2009 teismas sprendė, kad “**nors byloje nenustatyta, kad kaltinamsis nužudė kurį nors iš anksčiau paminėtų asmenų, tačiau jis dalyvavo MGB organizuotose operacijose, siekdamas sunaikinti žmones**, priklausančius politinei grupei, **todėl kaltininko bet koks dalyvavimas tokių veiksmų padaryme yra vertinamas kaip bendravykdytojo, o ne kaip padėjėjo. Tai, kad kaltininkas nieko nenužudė, gali turėti reikšmės tik skiriant bausmę ar parenkant bausmės rūšį.**

Vertinant aukščiau išdėstytą teismų praktiką, darytina išvada, kad sąmoningas nusikalstamų įsakymų vykdymas yra pripažįstamas dalyvavimu genocide. Tarptautinės istorikų Komisijos nuomone, visi Jono Noreikos veiksmai susiję su Žagarės geto įkūrimu ir administravimu yra dalyvavimas Holokauste.

Atsakovas istorinėse pažymose neigdamas Jono Noreikos prisidėjimą prie Holokausto, viešai neigia Holokaustą, t.y. formaliai atliko nusikaltimą numatytą BK 170 2 straipsnyje.

---

[5] UN Draft Code of Crimes Against the Peace and Security of Mankind
http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/7_4_1996.pdf - 17 str
[6] ten pat - 18 str
[7] cit. Lietuvos apeliacinio teismo 2008 m. birželio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-209/2008

3. 2015 M. ISTORINIŲ PAŽYMŲ NETEISĖTUMAS

Ketvirtame ieškinio skyriuje ieškovas bendrais bruožais aptarė metodines atsakovo pažymų ydas, lemiančias pažymų neteisėtumą. Žemiau yra pateikiamos citatos iš atsakovo 2015 m. liepos ir spalio mėn. istorinių pažymų apie Joną Noreiką, tai yra oficialūs Joną Noreikos veiklos tyrimo duomenys - pateikti istorinius tyrimus vykdančios valstybės institucijos. Vėlsenėse šio skyriaus dalyse pateikiami ieškovo kontrargumentai dėl atsakovo argumentų liudijančių nusikalstamus Jono noreikos veiksmus.

"**Centro istorikai visapusiškai ištyrė Jono Noreikos veiklą** vokiečių ir sovietų okupacijos laikotarpiu " (2015 spalio pažyma);

"**Centro istorikų atlikti pakartotiniai išsamūs tyrimai** nepatvirtino <...> Antano Pakalniškio prisiminimuose pateiktų teiginių esą, J.Noreika yra buvęs žydų naikinimo operacijos dalyvis." (2015 spalio pažyma)

"**Centro istorikai remdamiesi galimai visų šiuo metu prieinamų archyvinių dokumentų analize nustatė**, kad minėtų įvykių aplinkybės paneigia A.Pakalniškio prisiminimuose pateiktus teiginius." (2015 spalio pažyma).

Centras savo publikacijose nurodo, kad **"nėra žinių apie tai, kad J.Noreika buvo susijęs su žydų masinių žudynių organizavimu ar vykdymu"**, tačiau 2017 spalio 24 d. rašte adresuotame pareiškėjui nurodo, kad praėjus 16 metų nuo įstaigos įkūrimo centras "Lietuvos Nacionalistų Partijos veiklos netyrė," ir mano, kad "tai bus naudinga padaryti ateityje".

Pasisakydama dėl J.Noreikos talkininkavimo nacių režimui, Teresė Birutė Burauskaitė išvadoje nurodo, kad "**istoriografijoje žydų izoliavimas ir masinės žudynės nėra vertinamos kaip du tapatūs dalykai**", **"žydų suvarymas į getus <...> teikė naciams galimybę pereiti prie žydų žudymo, t.y. juos sunaikinti kaip nepageidaujamą rase", tačiau nėra žinių apie tai, kad J.Noreika buvo susijęs su žydų masinių žudynių organizavimu ar vykdymu".** (2015 liepos pažyma)

Toks oficialiose ir viešose centro pažymose pateikiamas istorinių įvykių aiškinimas iškreipia objektyvią tiesą ir parodo nesugebėjimą susitaikyti su Holokausto įvykiais. **Nėra suprantama, kuriuo laiko momentu Lietuvos "istoriografijoje" talkininkavimas vykdant genocidą pradėtas vertinti atsietai nuo šio nusikaltimo žmonijai? Getų formavimo ir žydų turto nusavinimo negalima vertinti atsietai nuo masinių žudynių - tai nusikaltimo vadinamo genocidas dalis.** Nors vaidmenys gal ir ne tie patys, bet veiksmai nukreipti į vieną tikslą.

Nepaisant nustatytų aplinkybių, kad Noreika siejamas su organizacijomis žinomai vykdžiusiomis žydų tautos naikinimą Šiaulių apskrityje (1941 rugpjūčio - 1943 sausio mėn.), Genocido tyrimų

centras, išvadoje konstatuoja, kad **“Reikia pastebėti, kad jis tokių funkcijų negalėjo atlikti, nes vokiečių okupacinė valdžia žydų naikinimo operacijoms organizuoti, vykdyti, naudojo ne lietuvių civilinės valdžios, o policinių struktūrų pareigūnus, pagalbinę policiją, savisaugos batalioną. J.Noreika savo ruožtu buvo ne policinės struktūros, o civilinės įstaigos darbuotojos ir jos vadovas**”. (2015 liepos pažyma)

Ištirtuose archyviniuose dokumentuose ir istorikų darbuose nerasta jokių žinių, net užuominų, kad J. Noreika būtų buvęs Šiaulių apskrityje vykusių masinių žydų naikinimo operacijų dalyvis. (2015 spalio pažyma)

Trečioji aplinkybė - kpt. **Jonas Noreika pats savo asmeninė iniciatyva negalėjo įsakyti sušaudyti Plungės žydų** net ir tuo atveju, net ir tuo atveju jei jis ir būtų buvęs šių žudynių dalyvis. **Istoriniai tyrimai rodo**, kad masinės visų žydų - vyrų moterų ir vaikų - naikinimo operacijas lietuvių policinių struktūrų darbuotojai, pagalbinės policijos nariai atliko ne savo pačių inicijuotas tarnybines užduotis, o **vykdydami vokiečių saugumo policijos ir SD įstaigos pareigūnų, kitų okupacinių įstaigų nurodymus.** (2015 liepos pažyma)

Taip pat yra žinių, kad J. Noreika 1941 m. liepos mėn. gyveno Telšiuose. Čia jis vadovavo Telšių aps. LAF organizacijai ir aktyviai dalyvavo visuomeninėje veikloje. Vadovaudamas vietos aktyvistų štabui, jis prisidėjo prie teisinio persekiojimo asmenų, kurie 1940–1941 m. bendradarbiavo su sovietų okupaciniu režimu. (2015 spalio pažyma)

Apibendrinant galima teigti, kad 1941 m. liepos mėn. kpt. Joną Noreiką siejo tarnybiniai ryšiai su dvejomis įstaigomis – Telšių LAF organizacija ir Plungės komendantūra. (2015 spalio pažyma)

Antroji aplinkybė - po karo suimtų ir teistų buvusių Plungės pagalbinės policijos būrio narių ir kitų asmenų bylose, kpt Jonas Noreika neminimas kaip masinių žudynių ties Kaušėnų kaimu dalyvis ar organizatorius, turintis teisę įsakinėti. **Tardymo metu suimtieji nurodė,** kad žudynių organizatoriai buvo vokiečiai <...>. (2015 liepos pažyma)

Čia minėtose bylose J. Noreika nefigūruoja kaip masinių žudynių ties Kaušėnų kaimu organizatorius ar dalyvis. **Kaltinamieji ir liudininkai per apklausas liudijo, kad žudynių organizatoriai buvo vokiečiai**, o žydų konvojavimui ir sušaudymui ties Kaušėnais vadovavo Povilas Alimas ir jo pagalbininkas Pabrėža (LYA, f. K-1, ap. 58, b. 6964/3, l. 18, 18 a.p., 24 a.p., 76 a.p., b. 15668/3, t. 1, 29, 56, 56 a.p.).

Išdėstyti tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad **1941 m. liepos mėn. nacių okupacinei valdžiai nepavyko įtraukti J. Noreikos į Telšių aps. Plungės vls. vykusią žydų naikinimo operaciją**.

Apibendrinant galima teigti, kad vokiečių okupacijos laikotarpiu **Jonas Noreika nėra dalyvavęs žydų masinėse naikinimo operacijose Telšių ir Šiaulių apskrityse**. Tačiau okupacinei nacių valdžiai jį, kaip ir kitus lietuvių civilinės administracijos pareigūnus, **pavyko įtraukti į su žydų izoliavimu susijusių reikalų tvarkymą**. (2015 spalio pažyma)

Pažymoje pateikiamas istorinių aplinkybių interpretavimas ir aiškinimas, yra neobjektyvus. Visa kaltė dėl 1941 m. birželio - liepos mėn. Žemaitijos Holokausto įvykių yra perkeliama nacių okupaciniai valdžiai. Vienok, išvadoje yra nepagrįstai atmetami įvykių liudininkų parodymai, nėra

minimos aplinkybės užfiksuotos dokumentuose, liudijančios Jono Noreikos LAF Telšiai vado turėtą įtaką ir autoritetą, nutylimos aplinkybės apie Jono Noreikos artimą aplinką, nėra minimos aplinkybės liudijančios Telšių apskrities įstaigų įsitraukimą į žydų izoliavimą, jų išnaudojimą darbams ir turto dalybas. Išvadoje yra nutylimos aplinkybės ir dokumentai liudijantys Jono Noreikos kolaboravimąsi su naciais einant Šiaulių apskrities viršininko pareigas. Išvadoje nėra svarstomi galimai padaryti nusikaltimai prieš Lietuvos piliečius, visa atsakomybė ir iniciatyva yra priskiriama nacių okupaciniai valdžiai, vienareikšmiškai - be objektyvus pagrindimo.

Jono Noreikos anūkė Silvia Foti ilgus metus studijavo savo senelio biografijos dokumentus. 2018-05-25 liudijime (Priedas Nr 42) ji nesutinka su atsakovo pažymų teiginiais, ir nurodo, kad Jono Noreikos Holokausto vykdytojo vaidmens nuslėpimas yra vienas didžiausių XX a. samokslų Lietuvoje.

3.1. LAF propaganda

Pažyma neįvardina Jono Noreikos kaip politinės partijos buvusios valdžioje iki 1941 m. rugpjūčio 5 d. atstovo Žemaitijos kraštui. Pažyma nutyli aplinkybę, kad politinė partija LAF, Telšiuose nuo 1941 m. liepos pradžios iki 1942 m. leido savo oficialų laikraštį "Žemaičių žemė", kurio antraštė taip ir skelbė "Lietuvos Aktyvistų Fronto laikraštis". Sutinkamai su Telšių kurijos duotais paaiškinimais savivaldybei[14], spaustuvę 1941 m. birželio pabaigoje iš kurijos perėmė "valdžia"[15], o valstybinei spaustuvei stalus suteikė Telšių savivaldybė.

Sutinkamai su LAF nario Vytauto Stonio liudijimais[16] LAF Kaune turėjo savo centrinę būstinę, administracijoje dirbo virš 100 žmonių, turėjo karinį ir propagandos departamentus.

LAF laikraštis "Žemaičių žemė"[17] iki 1941 m. rugpjūčio mėn. straipsniuose spausdiną atvirą antisemitinę propagandą[18], o liepos mėn. dviejuose numeriuose išspausdina Hitlerio "Mein Kempf" vertimus [19]. Pažymėtina, kad tai buvo valdžioje esančios politinės partijos oficialus laikraštis, kuris atspindi nenacistinės, o būtent lietuvių politinės organizacijos idealogiją ir mintis. Politinės organizacijos legaliai valdžioje veikusios iki rugpjūčio 5 d.

Turimi įrodymai liudija, kad iki 1941 m. pabaigos Žemaitijoje spaudos cenzūra buvo silpna arba jos visai nebuvo (skirtingai nei Kaune). Jei "Žemaičių žemė" būtų buvusi cenzuruojama nacių, joje nebuvo galima minėti nei laisvos Lietuvos, nei nepriklausomybės, o taip pat Lietuvos Vyriausybės ir LAF(*žr. 1981-09-26-"DRAUGAS"-i5-8, N.Butauto straipsnį apie laikraščio "Į Laisvę" leidybą)*. Šią nuomonę patvirtina, žemiau pateikiamos ištraukos.

> "Žemaičių žemė" Nr. 4
>
> * "Visi turi dirbti! Mes atstatome laisvą nacionalinę Lietuvą..."
> * "Tik darbu laisvę laimėjom ... Telšių apskrityje atkovoti laisvą Nepriklausomą Lietuvą"
> * "Nepriklausomos Lietuvos Laikinosios Vyriausybės žodis į Tautą"

[14] LCVA-f1075-a2-b10-l108 , b10-l86, b10-l87
[15] LAF vyriausybė Lietuvoje vadovauja iki 1941 m. rugpjūčio 5 d.
[16] LKP-f3377-a55-b41-l107-119-Vytautas-Stonis paaiškinimai dėl LAF struktūros
[17] https://silviafoticom.files.wordpress.com/2018/09/zemaiciuzeme1941.pdf

[18] ypatingai Žemaičių žemė Nr. 4 ir 5
[19] Žemaičių žemė Nr. 2 ir 4

"Žemaičių žemė" Nr. 6

* "Žemaičiai pareiškia džiaugsmą. ... Telšių apsk. L.Aktyvistų Fronto Vadas kap. Noreika... Kviečia laikytis vieningai, buriantis apie L.Aktyvistų Frontą. ... Rezoliucija daugelio susirinkimo dalyvių pasirašyta ir pasiųsta Lietuvos Vyriausybei.
* "Ir Pavendeny" "...nes ir jie trokšta Lietuvos laisvės ir nepriklausomybės"

1941 08 16 Laikraštis "Išlaisvintas Panevėžietis" Antrame puslapyje paskelbta "Generalkomisarui Dr.von Renteln pasakyta įgaliotinio L.Prapuolenio kalba", kuriame siekė "prikelti Lietuvą naujam valstybiniam gyvenimui". Pažymėtina, kad ši kalba buvo išsakyta diena po Lietuvos Vyriausybės atstatydinimo. Įrodymai liudija, kad 1941 m. vasarą Žemaitijoje cenzūra galimai veikė tik formaliai arba jos visai nebuvo.

Esamoje išvadoje nėra svarstoma kokią įtaką turėjo LAF skleidžiama propaganda, Žemaitijos žmonių nuotaikoms, užverbuotiems LAF savanoriams ir jų apsisprendimui iššudyti žydų tautybės bendrapiliečius. O tai yra labai svarbu.

Nors nėra tiesioginių įrodymų liudijančių Jono Noreikos prisidėjimą prie Žemaičių žemės leidybos, tačiau būdamas politinės organizacijos LAF vadas Žemaitijoje Jonas Noreika negalėjo nežinoti, kas vyksta jo apygardoje. Atsižvelgiant į Jono Noreikos pomėgį literatūriniam darbui [20] ir vėlesnius jo veiksmus Šiaulių apskrityje, yra tikėtina, kad "Žemaičių žemės" leidyba buvo pradėta su jo žinia ir galimai jo iniciatyva ir palaikymu. Gali atrodyti sutapimas, tačiau LAF laikraštis vadinosi taip pat kaip ir jo Jono Noreikos suburta ir vadovaujama "Žemaičių žemės" delegacija (žr. toliau.)

Išvadoje šios aplinkybės nėra minimos ir nėra svarstomos, o tai yra svarbu siekiant visapusiškai įvertinti Jono Noreikos prisidėjimo prie genocido veiksmus, LAF vyriausybės valdymo metu.

3.2. Plungės žydų žudynės

Atsižvelgiant į aptartas aplinkybes ir nurodytus dokumentus pažymėtina, kad kad naciai negalėjo turėti didelės įtakos sprendžiant 1800 Plungės žydų likimą. Archyviniai dokumentai[21] ir įvykių liudininkai[22] nurodo, kad vokiečių kareivių Telšiuose liepos mėn pradžioje buvo negausiai. Buvę keli vokiečių kareiviai, vokiečių karo komendatūroj. Reikia suprasti, kad tai ne SS ir ne SD, o vermachto kariai. Vermachto kariams žydų izoliavimas ir žudymas nebuvo užduotis.

Sutinkamai su A.Pakalniškio parodymais Plungėje buvo komendatūra. P. Alimas pakeičia 2 dienas komendantu dirbusį Joną Noreiką. Jaunas kapitonas Jonas Noreika vėliau dirba kitoje pastato pusėje - LAF štabe, verbuojančiame savanorius. Visa tai vyksta priešais sinagogą, kurioje tuo metu buvo suvaryti ir dvi savaites laikomi visi Plungės žydai.

[20] 1933 m . išleistoje apybraižoje "Pakelk galva lietuvi" Jonas Noreika nagrinėdamas lietuvių ekonomikos ir kultūros nuosmukį, pagrindine nesekmės priežastimi įvardina žydus
[21] Priedai Nr. 12, 12.1, 12.2
[22] A.Pakalniškio liudijimai, Zenono Ivinskio liudijimai

Istorinėje išvadoje šios aplinkybės yra neminimas. Išvadoje yra nepagrįstai atmetamas A.Pakalniškio liudijimas, kad Jonas Noreika žodžiu įsakė sušaudyti žydus buvusius sinagogoje. Aleksandro Pakalniškio prisiminimai atmetami remiantis sovietų okupacinių jėgų struktūrų (tikėtina žiauraus tardymo metu) išgautais parodymais, kur žudynių vykdytojai teigė, kad "**mums sakė žudynių organizatoriai buvo vokiečiai**, o žydų konvojavimui ir sušaudymui ties Kaušėnais vadovavo Povilas Alimas ir jo pagalbininkas Pabrėža"[23]. Tai gali būti tiesa, tačiau apie tai kas davė nurodymus išvaryti Plungės žydus iš savo namų, uždaryti juos sinagogoje ir po dviejų savaičių įsakė sušaudyti, jokių žinių nėra. Tik Pakalniškio liudijimas.

Pažymose nėra atsižvelgiama į A.Pakalniškio nurodomą aplinkybę, kad P.Alimo darbo kabineto durys buvo visai greta Jono Noreikos. Išvadoje nėra atsižvelgiama į aplinkybę, kad Jonas Noreika buvo Kaune veikusios LAF vyriausybės viršininkas Žemaitijos apskrityje ir, kad tuo metu kai buvo likviduojami geto kaliniai, būtent Jonas Noreika buvo aukščiausias teisėtas politinės valdžios pareigūnas Plungėje.

Išvadoje nėra atsižvelgiama į tai, kad LAF laikraštis "Žemaičių žemė" Nr. 5 skelbia, kad Jonas Noreika liepos 20 d. subūrė ir vedė "Žemaičių žemės" delegaciją sveikinti LAF vyriausybę Kaune. Telšiai LAF vadas Noreika buvo vadas delegacijos, kurią sudarė : "Telšių apskr. policijos vadas Bronius Juodikis, kuris (Telšių LAF vado Noreikos pavaduotojas, kuris beje buvo kaltinamas kaip vienas iš Telšių žydų iššudymo vadovų), Telšių apskrities viršininkas Ramanauskas, Telšių apskrities TDA viršininkas (komendantas) majoras Svilas, Plungės LAF vadas ir TDA viršininkas leit. Alimas, Telšių apskrities ligoninės direktorius dr. gyd. Plechavičius, Lietuvos banko Telšių skyriaus direktorius Jurkus."[24]

Jei Jonas Noreika vadovavo šiems asmenims politiniu klausimu, vadinasi jau 1941 m. liepą buvo įgijęs jų pasitikėjimą ir autoritetą. Todėl neturėtų būti atmetama versija, kad Jonas Noreika galėjo vadovauti P. Alimui ir kitiems duodant nurodymus dėl Plungės žydų izoliavimo, konvojavimo ir sušaudymo.

Išvadoje yra nurodoma, kad *J. Noreika pats savo asmenine iniciatyva negalėjo įsakyti šaudyti Plungės žydus, kadangi žydų naikinimo operacijose dalyvavę lietuvių policinių struktūrų darbuotojai buvo klusnūs vokiečių saugumo policijos ir SD įstaigos pareigūnų nurodymų vykdytojai, t. y. buvo griežtai subordinuojamoje padėtyje.* Tai yra nepagrįsta Centro nuomonė.

Tai yra blanketinis postulatas, suformuotas nevertinant ir neįvardijant konkrečių su Jono Noreikos veikla Plugėje susijusių įrodymų ir protokoluotų aplinkybių, liudijančių 1941 m. liepos mėn padėtį Plungėje.

Pažymėtina, kad Plungės turizmo ir informacijos centro išleistoje knygoje (Priedas Nr 42) "Plungės žydų takais" 18 psl yra nurodoma, kad "Leibo Orlianskio namas (Tumo Viažganto 9 Plungėje) stovėjo šalia abiejų sinagogų. 1941 m. namą su baldais perėmė baltaraiščiai. Čia apsigyveno miesto komendantas Jonas Noreika - Generolas Vėtra. **Jis buvo žydų sunaikinimo organizatorius"**.

---

[23] LYA, f. K-1, ap. 58, b. 6964/3, l. 18, 18 a.p., 24 a.p., 76 a.p., b. 15668/3, t. 1, 29, 56, 56 a.p.
[24] "Karo laikų dienoraštis". Zenonas Blynas, Vilnius 2010, p. 93

Atsakovas šios aplinkybės išvadose nemini, nenurodo, kad Jonas Noreika gyveno savavališkai užimtame name, tiesiai prieš sinagogas, kuriose dviems savaitėms buvo sugrūsti visi Plungės miesto žydai, matomai ir Leibas Orlianskis su šeima. 1800 asmenų, pasmerkų mirti po Jono Noreikos langu, tačiau atsakovas apie tai žinių neturi, vienok Plungiškiai žino ir skelbia tai viešai.

3.3 Telšių LAF vado veikla

Išvadoje nėra minima aplinkybė, kad Jonas Noreika 1941 m. liepos mėn. gyvena Telšiuose, mieste kuriame yra Telšių LAF būstinė. Žinoma, kad Noreika gyveno Vaižganto gatvėje esančiame žydo name. Šią aplinkybę liudija Lietuvos Nacionalistų Partijos sekretoriaus Zenono Blyno dienoraštis, aprašant "Žemaičių žemės" delegacijos sudėtį, Jonas Noreika yra nurodomas kaip LAF Telšiai vadas; Bendras Ramanausko ir Noreikos įsakymas, pasirašytas liepos 25, kuriame Noreika nurodomas LAF Telšiai vadas.

Noreika Telšiuose apsigyveno po Plungės žydų žudynių, 3 savaites iki pat paskyrimo į Šiaulius. Istorinėje pažymojė šis veiklos laiko tarpsnis nėra aptariamas, o Jonas Noreika juk vadovavo ginkluotiems LAF savanoriams Telšių apskrityje.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad Jono Noreikos vadovaujamoje apskrityje Telšių miesto savivaldybė jau nuo 1941 m. birželio 30 d. išdavinėjo pakvitavimus dėl žydų turto perleidimo - prašymus pateikusiems asmenims[25]. Aplinkybė, kad turtas buvo dalomas taip anksti ir su vietos valdžios leidimu suponuoja, kad Telšiuose turto valdymas buvo atlaisvintas, o turto šeimininkai buvo izoliuoti dar 1941 m. birželio pabaigoje. Dokumentai liudija, kad Telšių geto įkūrimą vykdė Telšių apskrities viršininko administracija[26], o žydų turtą ir pačius žydus administravo Telšių miesto savivaldybė, laikiusi ir darbams išnaudojusi žydus iki pat gruodžio mėnesio. Savivaldybė net turėjo atskirą pareigūną žydų reikalams.

Dokumentai liudija, kad 1941 m. birželį ir liepą žydų atžvilgiu Telšiuose buvo vykdomi ne nacių nurodymai. Dokumentai patvirtina, kad oficialūs įstaigų vadovai policijos vadas, apskrities viršininkas, savivaldybė patys vykdė veiksmus prieš žydų tautybės asmenis, išnaudodami karo situaciją, be jokio nurodymo iš nacių valdžios (Lietuvoje oficialiai iki rugpjūčio 4 d. vadovavo LAF vyriausybė, ne nacių valdžia). Šie įtakingi žmonės įėjo į Jono Noreikos vadovaujamą "Žemaičių žemės" delegaciją. Jonas Noreika šiems žmonėms turėjo įtaką vykdant LAF programą ir idealogiją, kur visi žydai buvo prilyginami komunistams t.y. priešams. Kadangi valdžioje buvo LAF, tikėtina, kad žydų suvarymas į getą Telšiuose taip pat buvo vykdytas vietos valdžios iniciatyva.

Tai yra labai svarbios aplinkybės, kadangi jos parodo nusikalstamus vietos valdžios institucijų veiksmus, vykdytus prieš žydų tautybės asmenis 1941 m. birželį ir liepą Telšiuose. Šie dokumentai nurodo bendrą atmosferą, kurioje veikė Jonas Noreika ir žmones kurie supo jį Telšiuose. Noreika tikrai nebuvo Holokausto įvykių nuošalį.

[25] Prašymai ir pakvitavimai dėl turto perleidimo
[26] Priedas Nr 17 1941 -09- 23 Telšių burmistro laiškas pristatyti Noreikai išlaidų sąmatą patirtą Telšių getui įrengti
[27] Priedas Nr 18 LCVA-f1075-a2-b19-l3R

Atsakovas išvadose patvirtina, kad Noreika siejo tarnybiniai ryšiai su Telšių LAF ir Plungės komendatūra, tačiau nėra svarstoma kokią galią Jonas Noreika turėjo eidamas LAF Telšiai pareigas, nėra svarstoma ką galimai veikė Jono Noreikos vadovaujami ginkluoti LAF savanoriai Plungėje ir Telšiuose. Egzistuoja archyvinis dokumentas liudijantis, kad 1941 m. Lietuvių nacionalsocialistinės partijos nariams Telšių komendatūroje buvo išduodami leidimai ginklams nešioti[27]. Tai liudija, kad LAF savanorių - aktyvistų ginklavimasis vyko savanoriškai, leidimai ginklui nešioti 1941 m. vasarą Telšiuose buvo išduodami Lietuviams nacionalsocialistams. Atsakovas pažymosenenagrinėja ir nemini ginkluotų, Jono Noreikos vadovaujamų Telšių LAF aktyvistų veiklos, nesprendžia dėl Jono Noreikos kaip LAF vado atsakomybės.

Sutinkamai su tuometinio Šiaulių apygardos prokuroro Mato Krygerio liudijimu[28], jis nuvyko į Telšius, į kitą apygardą, į LAF būstinę išsiaiškinti dėl čia vykdomų mirties nuosprendžių teisėtumo. Krygeris knygoje rašo:“Kai kurie broliai Lietuviai savo iniciatyva vykdė egzekucijas. **Štai Telšiuose susidarė superpatriotų lietuviškas “karo lauko teismas”, teisęs “komunistus”, “komunistų veikėjus”, pats vykdė nuosprendžius”.** Autorius žodžius naudoja kabutėse, tuo logiškai paneigiant tikrąją žodžių reikšmę ir suponuojant veiksmų neteisėtumą.” Krygeris nurodo, kad susitikime dalyvavo neeiliniai LAF veikėjai. Jam pasiūlus paleisti suimtuosius laikomus LAF štabe ir barake prieštaraujančių nebuvo, Telšių apskrities viršininkas Augustinas Ramanauskas pridūrė, "Aš sakiau, kad negerai darome." **Šios aplinkybės atsakovo pažymose nėra minimos.**

Iš Mato Krygerio teiginio “neeiliniai LAF veikėjai” galima suprasti, kad prokuroro susitikime dalyvavo ir Jonas Noreika ir Bronius Juodikis, mjr. Svilas bei A.Ramanauskas. Pažymėtina, kad egzistuoja mirties bausme pasmerktų malonės prašymo atmetimo/tenkinimo sprendimas[29]. Tai liudija, kad LAF karo lauko teismas ir mirties nuosprendžiai buvo Jono Noreikos žinioje. O taip pat Telšių kalėjimas, kuriam 1941 m. leipos 2 d. savivaldybė leido perimti[30] 500 vnt. patalynės, tiek pat apatinių ir marškinių. Šios aplinkybės išvadoje nėra nurodomos, o jos yra labai svarbios, kadangi liudija galimus Jono Noreikos nusikaltimus prieš Lietuvos piliečius įvykdytus Telšių apskrityje.

Šalutiniai įrodymai[31] liudija, kad Joniškio valsčiaus LAF savanoriai turi “ŽYDŲ TVARKYMO KOMISIJĄ” kuri 1941 m. liepos pradžioje įsako Joniškio valsčiaus savivaldybei suregistruoti gyventojus ir surasti jų slepiamą turtą. Liepos 18 d. išleidžia įsaką žydams, nustatantį 20 000 rublių baudą už ankstesnio įsakymo nevykdymą ir įpareigojanti sumokėti į LAF kasą iki rytdienos 3 val. popiet. Šie dokumentas patvirtina, LAF galią ir įtaką sprendžiant Joniškio žydų turto ir pačių žmonių likimą. Dokumentai patvirtina, kad Joniškio LAF, pasireiškė visiška savivale vietos žydu atžvilgiu ir turėjo galią įsakinėti ne tik asmenims bet ir Joniškio savivaldybei.

[28] Matas Krygeris. Rūstūs prisiminimai. psl. 50-51
[29] LCVA-fR1441-a2-b10-Vladas Bauža malonės prašymo atmetimas
[30] Dokumentas Telšių savivaldybės pakvitavimas pridedamas
[31] LCVA R739,ap1,b4, l.12 ir kiti
[32] LCVA-F-R1099-ap1-l8-1
[33] LCVA R739 ap1,b4, l.17
[34] LCVA-f1075-a2-b6-l35

Pažymėtina, kad Žemaitijos LAF "valdymo" pasekoje kuomet buvo grobstomas žydų turtas, o vietos gyventojai žudomi be teismo nuosprendžio arba pasmerkiami LAF teismo nuosprendžiu, 1941 m. liepos 24 d. (po Mato Krygerio apsilankymo Telšiuose) Šiaulių apskrities viršininkas Urbaitis išleidžia įsakymą[32] smerkiantį LAF partizanų savivalės veiksmus. Dokumentas konstatuoja, kad LAF partizanai/ TDA/Baltaraiščiai vykdo teisėsaugos ir jėgos struktūrų funkcijas ir tai daro neteisėtai. Tą pačią dieną yra išleidžiamas LAF Šiauliai vado įsakymas Nr. 2[33], kuriame konstatuojama, kad kad LAF skyriai veikia nesuderintai su vietos policija ir pridarė "žygių" kurie žemina organizacijos įvaizdį.

Labai svarbus dokumentas, liudijantis Jono Noreikos Telšių LAF vado veiklą yra bendras Noreikos ir Telšių apskrities viršininko 1941 m. liepos mėn. 25 d. įsakymas[34] "Telšių apskr. Policijos nuovadų Viršininkams ir Aktyvistų štabams" draudžiantis aktyvistams (LAF savanoriams) vykdyti mirties nuosprendžius vietoje. Nurodoma, kad pateisinimai dėl nužudymo bandant pasprukti bus kruopščiai tiriami. **Dokumentas liudija, kad LAF aktyvistų vykdomas Lietuvos gyventojų persekiojimas ir mirties nuosprendžių vykdymas vietoje buvo 1941 m. liepos mėnesio realijos Jono Noreikos vadovaujamoje Telšių apskrityje.**

Šio dokumento lydraštyje Telšių apskr viršininkas A.Ramanauskas dokumento autorystę priskiria A.Noreikai ir lydraščiu duoda pavedimą administracijos subjektams ir policijai **vykdyti LAF Telšiai vado įsakymą** (nors įsakymą taip pat pasirašė). Tai liudija LAF kaip politinės galios ir Noreikos turėtą įtaką Žemaitijoje, Telšių apskrityje.

Atsakovas savo istorinėse pažymose nemini Lietuvos Aktyvistų Fronto, nemini, kad LAF savanoriai buvo ginkluoti, kad vykdė vietos žmonių persekiojimą ir mirties nuosprendžius.

Išvadoje nėra svarstomas galimas Noreikos dalyvavimas Telšių apskrities žydų izoliavimo ir nužudymo procese. Aukščiau aptarti dokumentai ir Mato Krygerio liudijimas parodo, kad Noreika savo apskrityje turėjo kalėjimą, LAF vykdė komunistų persekiojimą (*pagal LAF idealogiją komunistai ir žydai viena ir tas pats*), vykdė mirties bausmes. Tačiau išvadoje yra nurodoma, tik tiek, kad Telšių valdžios žmonės 1941 m. liepos pirmomis dienomis Noreiką pakvietė į inteligentų vakarą, kuriame dalyvavo tie patys "Žemaičių žemės" delegacijos nariai. Išvadoje yra nutylimos svarbios aplinkybės apie šių asmenų įvykdytus karo nusikaltimus.

Plungės ir Telšių žudynės neminimos Lietuvos žydų žudimo būrio Einsatzkommando 3 (Hamano būrys) vadovo Jėgerio ataskaitoje, nei Lietuvos paribio žydų žudimo būrio Tilžės Einsatzkommando teismo liudijimuose. Iš Einsatzgruppe A vadovo Štalekerio ataskaitos galime suprasti, kad formaliai už žudynes Plungėje, Telšiuose, Mažeikiuose, Biržuose ir Šiauliuose atsakė Latvijos žydų iššudytojų, Einsatzkommando 2, vienas Šiauliuose esantis būrys, buvęs 100 km. nuo Plungės.

Štalekerio 1941 m. spalio 15 d. ataskaita, nurodo, kad vienas Einsatzkommando 2 būrys (maždaug 30 karių), atsakingas už visą Šiaulių apygardą, įstengė iššudyti 42 000 žydų, kuomet Jėgerio Einsaztkommando 3 (150 karių) Kauno apygardoje iššudė 32 000. Tačiau iš Jėgerio ataskaitos žinome, kad jo būrys, vadovaujamas sociopato Hamano, buvo labai skrupulingas, dirbo 5 dienas per savaitę, vedė tikslią nužudytų asmenų apskaitą. Tokie skaičiai liudija apie galimą Žemaitijos LAF prisidėjimą prie žydų žudynių Plungėje ir Telšiuose.

Laikotarpiu kai Jonas Noreika eina Telšių LAF vado pareigas 1941 m. Telšiuose ir Plungėje yra nužudoma daug žydų tautybės žmonių. Jonas Noreika tuo metu buvo oficialios politinės jėgos LAF

atstovas apskrityje.

Tai yra labai svarbios aplinkybės, kurios istorinėse pažymose nesvarstomos ir nutylimos. Šios aplinkybės iš esmės keičia visą atsakovo publikuotą Jono Noreikos veiklos paveikslą 1941 m.

Atsakovo istorinėse pažymose LAF nėra nurodoma kaip politinė organizacija, sudariusi vyriausybę Kaune, nėra nurodoma Jono Noreikos ir LAF galia Telšių apskrityje, nėra minimas LAF Telšiai turėtas kalėjimas talpinęs 500 kalinių, nėra nurodoma, kad Jonas Noreika, būdamas Lietuvos kariuomenės teisininku 1941 m. liepos mėn. buvo LAF Telšiai karo lauko teismo sudėtyje, kuris mirties bausme teisė lietuvius komunistus, peržvelgdavo ir atmesdavo malonės prašymus. Atsakovas pažymoje nurodo tik tiek, kad po istorinio tyrimo *yra žinoma,* kad Jonas Noreika eidamas šias pareigas yra skyręs lietuvių komunistui tris mėnesius viešų darbų, **tačiau nutyli, kad bausmė paskirta už dalyvavimą komjaunuolių chore. Atsakovas neužsimena apie Telšių aktyvistų teismo priimtus** mirties nuosprendžius, o tokie nuosprendžiai yra užrašyti ir saugomi archyve.

Pažymose nurodoma, kad Jonas Noreika 1941 m. liepos mėn. subūrė ir vedė "Žemaičių žemės" delegaciją **sveikinti LAF vyriausybę Kaun**e, tačiau nutylima, kad delegacija suburta netrukus po to kai buvo sušaudyti Plungės ir Telšių žydai, o pusė delegacijos narių **(pajuodinti)** po karo kaltinti Plungės ir Telšių žydų žudynėmis :

> "1.Telšių apskrities policijos vadas **Bronius Juodikis**
> **(Jono Noreikos pavaduotojas, kaltintas kaip vienas iš Telšių žydų žudynių vadovų)**
> **2.**Telšių apskrities viršininkas Ramanauskas
> **3.**Telšių apskr. Tautinio Darbo Apsauga (TDA) **komendantas majoras Svilas**
> **4.**Plungės LAF vadas ir TDA komendantas **leit. Alimas**
> **(kaltintas kaip vienas iš Plungės žydų žudynių vadovų)**
> 5.Telšių apskrities ligoninės direktorius dr. gyd. Plechavičius
> 6.Lietuvos banko Telšių skyriaus direktorius Jurkus."[35]

Juodikis, Svilas, Alimas vadovavo ginkluotoms įstaigoms (policija, TDA) siejamomis su žydų persekiojimu, įzoliavimu ir žudynėmis Lietuvoje. Yra tikėtina, kad jie dalyvavo išvarant žydus į Telšių getą ir Plungės sinagogą, dalyvavo nusavinant, išdalinant ir parduodant jų turtą. Atsakovas laikosi pozicijos, kad Alimas vadovavo Plungės žydų konvojavimui į sušaudymą. Tačiau atskleidus asmenų tapatybes "Žemaičių žemės" delegacija ne tokia jau ir šlovinga.

Lietuvos Nacionalistų partijos lyderio Kazio Bruniaus apklausos byloje LYA-fK1-a58-b34897-3-l219 yra LAF/LNP partijos narių sąrašai, Nr. 142 - Jonas Noreika įvardinamas, kaip nacionalistų partijos vadas Telšių apskrityje, Nr. 148 Majoras Svilas. Jie buvo artimame Jono Noreikos bendravimo rate. Noreika buvo šių asmenų politinis ir idealoginis vadas (Generolas Vėtra). **Istorinėse pažymose šios aplinkybės nenurodomos. Toks su žydų žudynėmis susijusių aplinkybių nutylėjimas iškraipo istoriją ir yra Holokausto neigimas.**

3.4 Šiaulių apskrities viršininko veikla 1941 m. - 1942 m.

Išvadoje yra nurodoma, kad "Ignas Urbaitis, kuris 1941 m. liepą ėjo Šiaulių apskrities viršininko pareigas, 1941 m. liepos 23 d. paskelbė dokumentą Nr. 6, kuriuo <...> Miestelių žydai nuo 1941 m.

liepos 25 d. iki rugpjūčio 15 d. turėjo persikelti gyventi į valsčių viršaičių bei miestų burmistrų nurodytas vietas. Žydai, kurie nevykdys šių nurodymų, turėjo būti baudžiami". Toliau išvadoje nurodoma, kad "aukščiau minėtuose žydų diskriminavimo ir izoliavimo veiksmuose J.Noreika nedalyvavo".

Egzistuoja istorinis dokumentas, kuris liudija priešingai, kad 1941 m. rugpjūčio 9 d. Jonas Noreika davė nurodymą[36] viršaičiui dėl Triškių miestelio žydų iškeldinimo į Gruzdžius. Šis dokumentas paneigia Centro teiginį dėl Jono Noreikos nedalyvavimo žydų diskriminavimo veiksmuose vykdant ankstesnio apskrities viršininko įsakymą ir reikalauja išvados persvarstymo.

Verta atkreipti Centro dėmesį, kad taip pat yra ir kiti dokumentai liudijantys, kad Jonas Noreika, veikdamas Urbaičio išleisto 1941 m. liepos 23 d. dokumento Nr. 6 dvasia, eidamas valstybės tarnautojo pareigas veikė prieš žydų tautybės Lietuvos piliečius dar iki Gewecke paskyrimo Šiaulių apygardos komisaru. O tiksliau Noreika išleidžia tris aktus dėl žydų turto nusavinimo.

[35] "Karo laikų dienoraštis". Zenonas Blynas, Vilnius 2010, p. 93 ir "Žemaičių žemė" Nr. 5
[36] LCVA-fR-1099-a.1- b.2- l137

3.5 Nurodymai dėl žydų turto nusavinimo

Rugpjūčio 6 d. laikini nurodymai (Reg. Nr. 429)[37], kaip pasielgti su žydų ir komunistų paliktu beglobiu turtu. Nurodymai skirti miestelių viršaičiams ir Šiaulių apskrities miestų burmistrams. Jonas Noreika duoda nurodymą, kad iki vyriausybė nustatys kitaip tiek kilnojamasis turtas, tiek nekilnojamasis turtas pereina savivaldybių žinion, turi būti aprašomas, gendantis turtas parduodamas. Perkraustomi žydai gali pasiimti kilnojamojo turto savo nuožiūra, kitas turtas laikomas paliktu beglobiu.

Rugpjūčio 16 d. nurodymų papildymas, nurodantis, kad turto sąrašą turi pasirašyti ir žydas turto savininkas, o sąrašai iki rugpjūčio 20 d. pristatyti Noreikai.

Išvadoje nėra nurodoma, kad Jonas Noreika tvarkė reikalus dėl žydų turto nusavinimo. Išvadoje nėra analizuojama kieno iniciatyva ar nurodymu Jonas Noreika pirmosiomis savo darbo dienomis išleido patvarkymus dėl žydų turto perėmimo savivaldybių žinion, kieno iniciatyva Jonas Noreika įgijo žydų nekilnojamojo turto sąrašus.

Išvadoje yra nurodoma, kad Noreika Rugsėjo 10 d. išleido nurodymus dėl kilnojamojo žydų turto likvidavimo[38], tačiau išvadoje yra nutylima ta aplinkybė, kad pinigus už parduotus daiktus jis nurodo įnešti į savo vadovaujamos Apskrities valdybos kasą (ne banko sąskaitą), o likusį beglobį žydų turtą raginama suskirstyti ir likviduoti (išdalinti, sunaikinti) kuo skubiau.

Svarbus aspektas vertinimui yra tas, kad po mėnesio, t.y. spalio 10 d. Jonas Noreika paskelbia Komisaro nurodymą[39], kuriame nurodo pinigus gautus už parduotą žydų turtą įnešti į nacių banko sąskaitą. Toks naudos gavėjo pakeitimas liudija, jog komisaras Gewecke susidomėjimą žydų turto reikalais parodė praėjus dviems mėnesiams nuo Noreikos nurodymų paskelbimo, pirmosiomis darbo dienomis.

Tai yra svarbios aplinkybės, liudijančios, kad Noreika iki spalio 10 d. turėjo pakankamą veiklos laisvę spręsti Šiaulių apskrities žydų kilnojamojo turto klausimus, o jo vadovaujama įstaiga tikėtina gavo ir pinigų iš parduoto žydų turto. Tokia veikla, jau ir Noreikos darbo metais buvo pripažįstama marodieriavimu, t.y. turto grobstymui karo sąlygomis. Išvadoje šios aplinkybės nutylimos.

3.6 Žydų nekilnojamojo turto perleidimas

Esamoje išvadoje nėra minima, kad Jonas Noreika, individualiais aktais tvarkė žydų nekilnojamojo turto reikalus. To meto apskrities viršininko administracijos dokumentai liudija Jono Noreikos iniciatyvą, tarpininkaujant ir priimant sprendimus dėl žydų nekilnojamojo turto perdavimo naujiems sąvininkams, o tiksliau:

[37] LCVA-fr-1099-a1-b1-l113

[38] LCVA-fR-1099-ap1-b1-l 239
[39] LCVA R1099-1-2-456

1941 metų rugpjūčio 7 d. Alaus gamyklos Gubernija prašymas perduoti žydų vaisvandenių dirbtuves gamyklos nuosavybėn[40]. Prašymas surašytas antra Jono Noreikos darbo diena. Jono Noreikos ir jo sekretoriaus Tamašausko pasirašyta rezoliucija rašto kampe skelbia: „Reikalas sutvarkytas telefonu – bylon“ 41 m. spalio 7 d.

1941 metų spalio 23 d. Noreikos raštas[41] adresuotas Kuršėnų valsčiaus viršaičiui, kuriame nurodoma, kad Šneiderio ūkio valdytoju yra skiriamas Pliuskus Ignas, pavedama tuojau esamus gyventojus iškeldinti ir turtą aprašyti.

1941 metų spalio mėn. raštas[42] adresuotas komisarui Gewecke, kuriame prašo jo palaiminimo dėl žydo malūno ir 20 ha žemės Kuršėnų valsčiuje perleidimo šiauliečio Benedikto Galmino nuosavybėn. Rašte Noreika nurodo, kad asmeniškai šiam reikalui tarpininkauja.

Aukščiau nurodyti dokumentai liudija, kad Noreika turėjo suinteresuotumą dėl vienų ar kitų priežasčių tarpininkauti dėl žydų nekilnojamojo turto perleidimo naujiems savininkams. Tokia veikla pagal galiojusius aktus neįėjo į apskrities viršininko pareigas, nes naujuosius sąvininkus skirdavo burmistrai ir viršaičiai pagal nustatytus kriterijus. Noreika visgi buvo aukščiausias pareigūnas po nacių komisaro apskrityje, tad jo tarpininkavimas greičiausiai užtikrindavo sklandų pasirinktos žydų nuosavybės perleidimą.

Dar daugiau, yra išlikę dokumentai[43] liudijantys, kad J.Noreika eidamas apskrities viršininko pareigas tvarkė žydų išnaudojimo priverstiniams darbams klausimus, organizavo jų apsaugą, rūpino ginklus ir leidimus sargybiniams, organizavo žydų paėmimą-grąžinimą į Šiaulių getą. J.Noreikos 1941-11-05 raštas Šiaulių savivaldybei, liudija, kad savivaldybė pasigedo pinigų už Jono Noreikos organizuotą žydų darbą prie geležinkelio, kuriuos turėjo gauti už iš geto paimtus darbui žydus. Noreika, savo ruožtu, savivaldybei siūlo kreiptis į paslaugų užsakovą - Geležinkelių valdybą. Šie dokumentai liudija Jono Noreikos asmeninį įsitraukimą į Šiaulių žydų išnaudojimą priverstiniams darbams. Tai yra svarbios aplinkybės, liudijančios, kad Noreika po Žagarės žydų žudynių išnaudojo nacių paskelbtą žydų teisių suvaržymą savo reikmėms.

Aukščiau nurodyti dokumentai yra svarbūs, kadangi liudija, kad Noreika savo valia ir pasirinkimu administravo žydų nekilnojamojo turto perrašymo klausimus, bei išnaudojo Šiaulių geto žydus vykdant įmonių užsakytus darbus. Tai nebuvo nacių įsakymų vykdymas, tai buvo tęstiniai, valingi ir sąmoningi nusikalstami veiksmai prieš Lietuvos piliečius.

[40] LCVA-fR-1099-a1-b2-l418
[41] LCVA F., R-1099, ap.1, b.2
[42] LCVA F., R-1099, ap.1, b.2, l.544
[43] LCVA-fR-1099-a1-b2-l338, LCVA-fR-1099-a1-b2-l440, LCVA-fR-1099-a1-b2-l504

3.7 Žagarės geto įkūrimas ir administravimas

Išvadoje yra nurodomas 1941 m. rugpjūčio 22 d. Jono Noreikos nurodymas[44] „Visiems Šiaulių apskrities valsčių viršaičiams ir antraeilių miestų burmistrams“, kuris skelbė, kad Šiaulių apygardos komisaras įsakė žydus, perkelti į Žagarę. Taip pat nurodoma, kad “okupacinei nacių valdžiai jį, kaip ir kitus lietuvių civilinės administracijos pareigūnus, pavyko įtraukti į su žydų izoliavimu susijusių reikalų tvarkymą”.

Centras išvadoje konstatuodamas įsakymo faktą, pareiškia, kad **nacių valdžia *įtraukė* Joną Noreiką į su žydų izoliavimu susijusių reikalų tvarkymą**, tačiau nutyli svarbias dokumentuotas aplinkybes liudijančias, kad Jonas Noreika ir jo vadovaujama Šiaulių apskrities viršininko administracija rūpinosi Žagarės geto įkūrimu, palaikymu ir likvidavimu. Tai liudija žemiau aptarti dokumentai.

Žagarės burmistro Simono Rakščio parodymai[45] duoti sovietų sąjungos tardymo pareigūnams, kuriuose jis dviejų apklausų metu liudija, kad jis ėjo burmistro pareigas iki sovietų okupacijos, 1941 m. rugpjūčio pabaigoje buvo paskirtas Jono Noreikos eiti Žagarės miesto burmistro pareigas, nacių valdžia jį iš pareigų atleido spalio pabaigoje, dirbo du mėnesius. Į klausimą kieno nurodymus vykdė, Simonas Rakštys atsakė, kad vykdė išimtinai Jono Noreikos nurodymus.

Reikia suprasti, kad žydų geto atsiradimas, buvimas ir likvidavimas buvo Žagarės miestelio įvykių epicentras 1941 m. rudenį, tačiau anot burmistro jis neveikė savarankiškai, vykdė Noreikos nurodymus. Svarbu pastebėti, kad Simonas Rakštys nacių buvo pakeistas kitu burmistru, iškart po geto likvidavimo.

Yra išlikęs Jono Noreikos pasirašytas leidimas Joniškio burmistrui, leidžiantis pasilikti dantų techniką[46] iki dviejų mėnesių savo žinioje. Šis dokumentas yra svarbus nes liudija, kad Jonas Noreika turėjo veiksmų laisvę ir galėjo daryti išimtis vykdant formaliai komisaro Gewecke įsakymą dėl žydų perkėlimo į Žagarės geto.

Šiaulių apskrities viršininko ir buhalterio pasirašytas 1942 m. rugpjūčio 24 d. pažymėjimas[47] , kuris patvirtina, kad Lietuvių savisaugos dalių Šiaulių apygardos štabo kariai tikrai yra gavę iš Šiaulių apskrities viršininko nuo 1941-09-20 iki 1941-11-01 atlyginimą sumoje 53 3350,03 Rb.

Istorikų teigimu Šiaulių apygardoje veikęs 14-bataljonas buvo sudarytas iš LAF Telšiai karių kuopų, o Jonas Noreika buvo LAF Telšiai vadas. Šis dokumentas patvirtina, kad Jono Noreikos vadovaujama Šiaulių apskrities administracija mokėjo atlyginimą LAF kariams už laikotarpį kai Šiaulių apskrityje buvo vykdomos žydų masinio naikinimo akcijos (Žagarės gete 1941-10-02). Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad atlyginimas buvo mokėtas ne už mėnesį (kaip įprasta), o už 6 savaites. Taip pat archyve nėra kitų panašaus turinio liudijimų. Nėra žinoma, kam jis adresuotas, tačiau panašu, kad buvo svarbus jei buvo reikalingas asmeninis Jono Noreikos paliudijimas.

---

[44] ---

[45] LYA K58-1, b.8276, l.11

[46] LCVA-fR-1099-a1-b2-l-380

[47] LCVA-fR-1099-a2-b2-l133

1941 m. rugsėjo 4 d. Šiaulių komisaro Gewecke, apskričių viršininkų ir policijos vadų slapto pasitarimo protokolas (Mokslo akademijos bibliotekos fondas), kuriame yrapateikiami nuoseklūs nurodymai dėl žydų teisių suvaržymo ir draudimai žydams. Šiuos nurodymus privalėjo vykdyti Apskričių viršininkai ir jiems pavaldi policija. Dokumentas liudija, kad nusikalstami veiksmai prieš žydus nebuvo atsitiktiniai, buvo planuojami, jų vykdymas prižiūrimas ir Noreika tame dalyvavo.

Nepanašu, kad Centras atsižvelgė į šiuos dokumentus konstatuodamas, jog Noreika buvo įtrauktas tik su izoliavimu susijusius reikalus. Dokumentai liudija, jo asmeninį įsitraukimą ir dalyvavimą administruojant Žagarės getą. Jo valingą ir sąmoningą įsitraukimą į Šiaulių apskrities žydų išnaikinimo procesą. Noreika dėjo pakankamas pastangas, kad ankstesnis Ignas Urbaičio 1941 m. liepos 23 d. dokumentaš Nr. 6, būtų įvykdytas, kad žydai būtų izoliuoti. Nors vietos gyventojai tam priešinosi, Šiaulių apskrities žydų getas buvo įkurtas Žagarėje. Noreika paskyrė miesto burmistrą ir jam asmeniškai vadovavo laikotarpiu kol buvo gyvi vietos žydai (likvidavus geto burmistras nacių buvo nušalintas). Noreikos įstaiga sumoka atlyginimą už 6 savaičių laikotarpį, Telšių LAF kariams (Anot A.Bubnio Šiauliuose veikė 14-asis savisaugos bataljonas sudarytas iš Telšių LAF kovotojų), už laikotarpį kai buvo likviduojami Žagarės geto kaliniai. Tai yra labai svarbios dokumentuotos aplinkybės, kurios išvadoje yra neminimos. Dokumentai liudija aktyvų kolaboravimasi su nacių valdžia, ko pasekoje buvo nužudyti Šiaulių apskrities žydai, įkalinti Žagarės gete.

Noreikos sąmoningi veiksmai padarė įtaką Holokaustui, tačiau Centras yra kitos nuomonės. **Esama istorinė išvada reikalauja aiškaus papildymo, paremto nurodytų dokumentuotų aplinkybių analize. Siekiant objektyvaus ir teisingo istorinių aplinkybių išviešinimo, išvadoje būtina įvardinti Jono Noreikos kolaboravimosi su naciais epizodus.**

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad Zenono Blyno dienoraštyje yra pažymėta, kad Karl Jager 1941 m. rugsėjo mėn. buvo atvykęs pas Šiaulių apygardos komisarą Franz Gewecke. Būtent šio asmens nurodymu Jonas Noreika įsteigė Žagarės getą, prašė užtarimo perleidžiant žydų nekilnojamąjį turtą, prašė leidimų ginklams ir kt. Karl Jager prašė perduoti jam Šiaulių miesto geto žydus - sunaikinimui. Franz Gewecke Šiaulių miesto geto žydų neatidavė. Šiaulių miesto getas yra retas, kuris nebuvo likviduotas ir kuris išsaugojo daug žydų gyvybių. To negalima pasakyti apie Jono Noreikos valdytos Šiaulių apskrities Žagarės getą.

4. 2019 M. ISTORINĖS PAŽYMOS NETEISĖTUMAS

Istorinės pažymos dėl Jono Noreikos veiklos antinacistiniame pogrindyje teiginiai yra paremti tik kun. Jono Borevičiaus liudijimu ir atsakovo prielaidomis. Pažymoje yra remiamasi žydus gelbėjusio D. Jasaičio autoritetu, kalbama apie jo veiklą, tačiau nepateikiama jokio dokumentuoto liudijimo įvardijančio Joną Noreiką gelbėjusi žydus. Pažymoje yra naudojamos gramatinės priemonės, laužtiniai skliaustai, kuriuose į cituojamą liudijimo tekstą yra įterpiami atsakovo papildymai t.y. cituojamo istorinio šaltinio papildymai.

Atsakovo parengtos pažymos turinys ir publikavimo aplinkybės rodo, kad pažyma yra skirta užtarti Joną Noreiką viešumoje dėl ieškovo mestų kaltinimų dalyvavus Holokauste. Ignoruodamas ieškovo teiktus dokumentus, jų neviešindamas, atsakovas prieš Šv. Kalėdas parengia ir paplatina pažymą,

kurioje teigiama, kad Jonas Noreika nesuprato getų paskirties, aktyviai gelbėjo žydus ir vadovavo antinacistiniam pogrindžiui.

Tai nekritiškai parengta pažyma, kurioje sudėti įvairiausi nesusiję teiginiai ir citatos. Istorinė pažyma grubiai pažeidžia LGGRTC įstatymą ir Visuomenės informavimo įstatymą. Tai yra visuomenės dezinformacija ir Holokausto neigimas atliekamas instituciniame lygmenyje.

4.1 Mokslinės metodologijos nebuvimas

Pažymos pagrindą sudaro kunigo Jono Borevičiaus paliudijimas JAV teisme, duotas 1986 m., t.y. praėjus daugiau nei 40 metų nuo tų įvykių, apie kuriuos buvo pasakojama. Šį dokumentą analizavo ir pažymą parengė atsakovo darbuotojas D. Stančikas.

Tyrimo metu nebuvo įvertintos aplinkybės, kuriomis buvo duoti šie parodymai. Tai yra labai svarbu. *Lietuvos istorijos instituto direktoriaus Alvydo Nikžentaitaičio nuomone* XX a. 8-9 dešimtmetyje, atnaujinus ekstradicijos bylas prieš lietuvius JAV, Didžiojoje Britanijoje jų tautiečiai stengdavosi duoti tik naudingus kaltinamajam parodymus. Nebuvo išimtis ir J. Borevičius. Jau buvo pastebėta, aptariant jo parodymus, kad juose liudininkas galimai neatsimena nenaudingų epizodų asmeniui, kuriam grėsė išsiuntimas iš JAV.[48] Lietuvos istorijos mokslų įstaigos vadovo teigimu, J. Borevičius liudijimas yra nepatikimas šaltinis, ypač atsižvelgiant į tai, kad jo liudijimo nepatvirtina jokie kiti šaltiniai.

Vilniaus universiteto profesoriaus Nerijaus Šepečio nuomone, čia daugiausia, ką galima būtų sakyti, kad yra vėlyvų liudijimų apie tai. O ne tvirtinti, kad jis tiesiogiai gelbėjo žydus. Viskas. O dabar staiga rašoma pažyma, su tokiu tonu, taip pritempinėjant šaltinius prie istoriografinių teiginių, tuos teiginius radikaliai interpretuojant ir dar padarant tokias išvadas, ką suprato ir ko nesuprato Noreika, kad jis laikytinas antinacinio pogrindžio dalyviu, kad jis aktyviai prisidėjo prie žydų gelbėjimo, niekuo to nepagrindžiant [49]. Tokia išvada daroma ne remiantis faktais, o prielaidą paverčiant tikru dalyku[50].

Tyrėjas šiuo atveju privalėjo pabandyti nustatyti galimą įvykusio pokalbio laiką, sulyginti tą datą su J. Borevičiaus pagalbos žydams pradžia, išanalizuoti kitas istorines aplinkybes, galėjusias turėti įtakos kunigo apsisprendimui.

Atsakovas pažymoje cituoja vadinamąjį Antano Gurevičiaus sąrašą, kuriame esą suregistruoti žydus gelbėję asmenys. *Vilniaus universiteto profesoriaus Nerijaus Šepečio nuomone* tai nėra patikimas istorinis šaltinis. Antanas Gurevičius yra buvęs savivaldos pareigūnas Sąrašas yra sudarytas iš paskirų antrinių šaltinių, tai yra knygų, kurios nėra mokslinės, tekstų, kurie nėra moksliniai, atsitiktinių vietų sudarytas dokumentas.[51]

[48] https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1127865/alvydas-nikzentaitis-genocido-centro-isvada-del-jono-noreikos-niekine
[49] https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istorikai-jei-lggrtc-pazyma-apie-j-noreika-butu-studento-darbas-ji-butu-ivertinta-labai-prastu-pazymiu-56-1249198?
[50] https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1127865/alvydas-nikzentaitis-genocido-centro-isvada-del-jono-noreikos-niekine
[51] https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/istorikai-jei-lggrtc-pazyma-apie-j-noreika-butu-studento-darbas-ji-butu-ivertinta-labai-prastu-pazymiu-56-1249198?

[52] https://www.lrt.lt/naujienos/nuomones/3/1127865/alvydas-nikzentaitis-genocido-centro-isvada-del-jono-noreikos-niekine

Pažymoje nėra kitų faktų apie J. Noreikos sąsajas su žydų gelbėjimu. O juk iš turimos medžiagos (J. Borevičiaus paliudijimo) galima daryti tik vieną išvadą, kad J. Noreikai nepatiko vokiečių elgesys su žydais, tačiau ji nepatvirtina nei aktyvaus, nei pasyvaus J. Noreikos dalyvavimo šiame procese[52].

Apibendrinant *Vilniaus universiteto profesoriaus Nerijaus Šepečio ir Lietuvos istorijos instituto direktoriaus Alvydo Nikzentaitaičio viešumoje išsakytus teiginius,* istorinė pažymą yra laikytina niekine dėl mokslinio tyrimo metodologijos nesilaikymo, nekritiškos vienintelio šaltinio analizės, kitų liudijimų nebuvimo ir dokumentuotų aplinkybių nevertinimo.

Tai ideologinė, bet ne istorinė pažyma, o atsakovo įstaiga, pateikdamą tokią informaciją kaip patikimą, naudojasi statusu ir atlieka neteisėtus veiksmus.

4.2 D.Jasaičio parodymų iškraipymas

Pažymoje yra prisidengiama aktyviai žydų gelbėjime dalyvavusio Jasaičio autoritetu. Nurodoma, kad Sofija Jasaitienė gelbėjo žydus ir juos slėpė Vaiguvos vaikų prieglaudoje. Ši įstaiga buvo finansuojama Šiaulių apskrities valdybos, kurios vadovu buvo J. Noreika. Jokios kitokios informacijos, kad tokius veiksmus Jasaitienė derino su J. Noreika ar veikė jo pavedimu, nėra. Tad **“*sutikite, pats faktas, jog apskritis finansavo prieglaudą, dar nereiškia, kad pats J. Noreika dalyvavo šioje kilnioje akcijoje arba šiam faktui įrodyti akivaizdžiai trūksta įrodymų”*.**[53]

Pažymoje yra dar viena J.Noreikos sąsaja su D. Jasaičiu, rašoma, kad:

“Vienas iš dvylikos antinacinio pogrindžio Lietuvių frontas steigėjų, Šiaulių miesto antinacinio pogrindžio vadas D. Jasaitis liudija: „Eidamas šias [Šiaulių apskrities viršininko] pareigas [J.Noreika] susirišo su pogrindžiu ir griežtai gynė krašto reikalus“ (Lietuvių enciklopedija, XX tomas, Bostonas, p.409).”

Pažymoje aiškinant D. Jasaičio liudijimą yra naudojamos gramatinės priemonės, cituojant enciklopediją Jonas Noreika laužtiniuose skliaustuose įterpiamas į D. Jasaičio liudijimą. Tai yra neteisėtas D.Jasaičio liudijimo ir enciklopedijos teksto iškraipymas. Toks pogrindžio vado statuso pritempimas J.Noreikai yra visuomenės dezinformacija.

Pažymėtina, kad ankstesnėje pažymoje dėl Jono Noreikos veiklos, A.Pakalniškio liudijimas, kad Jonas Noreika įsakė sušaudyti Plungės gete (sinagogoje) esančius žydus buvo atmestas kaip nemoksliškas, remiantis tuo, kad A.Pakalniškis ankstesnėje knygos versijoje tiesiogiai neįvardijo Jono Noreikos, vadindamas jį vadu. Toks metodologinis nenuoseklumas liudija, kad atsakovas nevykdo įstatymo pavestų funkcijų, tačiau rengia pažymas paremtas atrinktais įrodymais pagrindžiančiais atsakovo sukurtą istoriją.

4.3 Getų paskirties (ne)suvokimas

Pažymoje nurodoma, kad “*Iki Žagarės geto likvidavimo J. Noreika nesuprato, kad getai yra vienas iš Holokausto etapų*” tokia išvada yra daroma remiantis SS bigadenfiurerio W.Stahleckerio paaiškinimais duotais Himleriui dėl 1941 m. pogromų Lietuvoje ir J.Urbaičio ginamaja kalba

išsakyta NKVD tardytojams 1944 m. baudžiamojoje byloje.

Tai yra nepatikimi šaltiniai, spręsti dėl Jono Noreikos supratimo apie Holokaustą ir getų paskirtį. Vienas dokumentas yra neracionalus nacių pareigūnų vidaus komunikatas, liudijantis, kad Kaune žydų tarybai buvo išsakyta, kad "geto įsteigimas yra vienintelė priemonė normalioms gyvenimo sąlygoms sudaryti". Antras dokumentas yra prieš Noreiką nusišalinusio Šiaulių apskrities viršininko liudijimas baudžiamojoje byloje, ginamoje kalboje išsakytoje okupantų prievartos organams. Šie dokumentai nėra susiję su Jonu Noreika, jie apie jį nekalba. Remiantis tokiais atrinktais šaltiniais, spręsti ir viešinti savo išvadas instituciniu lygiu apie tai ką Jonas Noreika suprato ar nesuprato yra nemoksliška. Tai nėra atsakovo įstatyminė funkcija rengti pažymas apie asmens vidinę būseną. Tai nėra istorinis mokslinis tyrimas, tai psichologo išvada.

Taip pat pabrėžtina, kad Urbaičio liudijimas yra cituojamas ir ankstesnėje pažymoje apie Joną Noreiką, darant išvadą, kad lietuvių tauta getus suprato kaip saugų prieglobstį. Visuomenei yra kartojama ta pati netiesa. Tai yra Holokausto neigimas.

Pažymoje yra ignoruojami Žagarės burmistro Simono Rakščio parodymai[54]. Buvęs Žagarės burmistru iki sovietų okupacijos, Jono Noreikos buvo paskirtas eiti pareigas 1941 m. rugpjūčio pabaigoje. Nacių valdžia jį iš pareigų atleido spalio pabaigoje, dirbo du mėnesius, iki geto likvidavimo. Duodamas parodymus dviejų apklausų metu Simonas Rakštys nurodė, kad **laikotarpiu kai veikė Žagarės getas, eidamas Žagarės burmistro pareigas jis vykdė išimtinai Jono Noreikos nurodymus.**

Pažymoje yra ignoruojamas faktas, kad Jonas Noreika 1941 m. rugsėjo mėn. išleido du įsakymus dėl žydu kilnojamojo ir nekilnojamojo turto nusavinimo. Tai nebuvo nacių pavesti įsakymai. Jonas Noreika, suvarė žydus į Žagarės geto rugpjūčio mėn, o tuomet išleido įsakymus dėl visiško turto nusavinimo, ir pradėjo žydų nekilnojamojo turto dalybas. Atsakovas teigdamas, kad Jonas Noreika nesuprato, jog nusavinto turto šeimininkai pasmerkti mirčiai, yra didelis įžeidimas. Jis, aukščiausias pareigūnas apskrityje, kuriam pavaldi policija, išvarė žmones, atėmė jų namus ir turtą, tačiau atsakovo žodžiais jis mirties nematė, suprato, kad taip žydams bus saugiau gyventi. Tai yra Holokausto neigimas.

4.4 Žydų (ne)gelbėjimas

Pažymoje yra nurodoma, kad Jonas Noreika būdamas Šiaulių apskrities viršininku aktyviai įsitraukė į antinacinį žydų gelbėjimo pogrindį nuo pat pirmųjų darbo dienų. Tai yra niekuo nepagrįsta išvada, ignoruojant daugybę aplinkybių liudijančiu, kad Jonas Noreika yra labiau susijęs su vykdytu žydu persekiojimu ir izoliavimu, nei su žydų gelbėjimu.

Pažymoje nėra atsižvelgiama į tai, kad Jonas Noreika 1941 m. vasarą vadovavo ginkluotai politinei organizacijai LAF Telšiai, kad liepos mėn. subūrė ir vedė "Žemaičių žemės" delegaciją sveikinti LAF vyriausybę Kaune, kurią ***sudarė asmenys kaltinami Žemaitijos žydų žudynėmis:***

"1.Telšių apskrities policijos vadas ***Bronius Juodikis***
(Jono Noreikos pavaduotojas, kaltintas kaip vienas iš Telšių žydų žudynių vadovų)
2.Telšių apskrities viršininkas Ramanauskas
3.Telšių apskrities TDA viršininkas (komendantas) majoras Svilas
4.Plungės LAF vadas ir TDA viršininkas ***leit. Alimas***

(kaltintas kaip vienas iš Plungės žydų žudynių vadovų)
5.Telšių apskrities ligoninės direktorius dr. gyd. Plechavičius
6.Lietuvos banko Telšių skyriaus direktorius Jurkus."[55]

Pažyma ignoruoja aplinkybes, kad Jonas Noreika buvo Lietuvos aktyvistų fronto, politinės partijos buvusios valdžioje iki 1941 m. rugpjūčio 5 d. atstovo Žemaitijos kraštui, kad LAF, Telšiuose nuo 1941 m. liepos pradžios iki 1942 m. leido savo oficialų laikraštį "Žemaičių žemė", kuris iki 1941 m. rugpjūčio mėn. straipsniuose spausdiną atvirą antisemitinę propagandą, o liepos numeriuose išspausdina Hitlerio "Mein Kempf" vertimus.

Pažyma ignoruoja aplinkybes, kad Jonas Noreika gyvena Plungėje ir Telšiuose kai yra vykdomos žydų žudynės, kad tuo metu Jonas Noreika yra LAF vyriausybės viršininkas Žemaitijos apskrityje. Visos dokumentuotos aplinkybės liudijančios Jono Noreikos sąsajas su LAF - TDA vykdytomis žudynėmis yra ignoruojamos, tačiau teigiama, kad iškart po įvykių Plungėje ir Telšiuose, Jonas Noreika pradeda aktyviai gelbėti žydus. Tai yra nusikalstamais įsitikinimais paremta visuomenės dezinformacija.

[54] LYA K58-1, b.8276, l.11
[55] "Karo laikų dienoraštis". Zenonas Blynas, Vilnius 2010, p. 93 ir "Žemaičių žemė" Nr. 5

4.5 Dėl vadovavimo antinaciniam pogrindžiui

Pažymoje nurodoma, kad "1943 m. vasario 23 d. naciai J. Noreiką suėmė ir įkalino Štuthofo koncentracijos lageryje. Už masinį žydų sunaikinimą Lietuvoje atsakingas vokiečių saugumo policijos ir SD vadas Lietuvoje Karlas Jägeris J.Noreiką apkaltino tuo, kad „vadovavo lietuvių pasipriešinimo judėjimui ir ypač kurstė prieš Reicho komisaro paskelbtą lietuvių tautos mobilizaciją *(Štuthofo koncentracijos stovyklos kalinių kortelės, Archiwum Muzeum Stutthof, Sygn., I-III-11224).*

Lietuvos istorijos instituto direktorius Alvydo Nikžentaičio teigimu, "Jo atleidimo iš apskrities pareigų priežastys tuo metu buvo nurodytos visiškai kitos. Ten nieko nėra apie jo antinacinę veiklą, vienintelis nusikaltimas, kurį jis padarė, tai parašė kritišką tekstą apie Vokietiją, kurio net nespėjo atspausdinti – gestapas greičiau sužinojo".[56] *Vilniaus universiteto profesoriaus Nerijaus Šepečio* teigimu Jonas Noreika į koncentracijos stovyklą pateko kartu su kitais lietuviais (įskaitant Balį Sruogą), kaip parodomoji priemonė - nacių bausmė lietuvių tautai už nepaklusnumą suburti SS legionus. Be Jono Borevičiaus liudijimo, nėra jokių kitų įrodymų dėl Jono Noreikos dalyvavimo antinaciniame pogrindyje.[57]

Atsižvelgiant į akademikų argumentus, išvada dėl Jono Noreikos vadovavimo antinaciniam pogrindžiui yra nepagrįsta. Pogrindžio vado vardas yra suteikiamas remiantis tik nacių padiktuotu kalinio kortelės įrašu ir tautiečiams šališko liudininko parodymu, duotu 40 metų po įvykių.

Vilniaus universiteto profesoriaus Nerijaus Šepečio **teigimu, "LGGRTC pažymoje apie Joną Noreiką nepateikia nieko naujo, o apie jį iš minėto dokumento nieko nesužinoma. Čia kalbama neapie teisingumą, ne apie tiesą, ne apie teisę ir tikrai ne apie istoriją."*[58]***

---

[56] https://www.15min.lt/naujiena/aktualu/lietuva/j-noreika-organizavo-zydu-gelbejimo-tinkla-siauliuose-nustate-genocido-centras-56-1248784?

[57] https://www.ziniuradijas.lt/laidos/greiti-pietus/ar-siandien-sunku-buti-istoriku?video